

УЧЕНИЧКЕ ЗАДРУГЕ И ПРОШИРЕНА ДЕЛАТНОСТ ШКОЛА У ЦИЉУ ПОВЕЋАЊА КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВЕЋЕ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ ШКОЛСКЕ ДЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

СРБИЈА, ЗЕМЉЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ЗЕМЉЕ У ОКРУЖЕЊУ

др Миросинка ДИНКИЋ
мр Косовка ОГЊЕНОВИЋ
ма Александра БРАНКОВИЋ

Београд • 2011

УЧЕНИЧКЕ ЗАДРУГЕ И ПРОШИРЕНА
ДЕЛАТНОСТ ШКОЛА У ЦИЉУ
ПОВЕЋАЊА КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА
И ВЕЋЕ СОЦИЈАЛНЕ УКЉУЧЕНОСТИ
ШКОЛСКЕ ДЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Србија, земље Европске уније и земље у окружењу

др Миросинка ДИНКИЋ

мр Косовка ОГЊЕНОВИЋ, ИНСТИТУТ ЕКОНОМСКИХ НАУКА
ма Александра БРАНКОВИЋ, ИНСТИТУТ ЕКОНОМСКИХ НАУКА

Наслов:

Ученичке задруге и проширена делатност школа у циљу повећања квалитета образовања и веће социјалне укључености школске деце у Републици Србији: Србија, земље Европске уније и земље у окружењу

Аутори:

Др Миросинка Динкић
Мр Косовка Огњеновић
Ма Александра Бранковић

Издавач:

Институт економских наука, Змај Јовина 12, Београд

За издавача:

Проф. др Дејан Ерић, директор

Руководилац Центра за издавачку делатност:

Др Младенка Балабан

Рецензенти:

Проф. др Тинде Ковач Церовић
Проф. др Мирјана Радовић Марковић
Доц. др Искра Максимовић

Изради ове монографије, испред Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, подршку су дале:

Јелена Марковић
Тања Ранковић

Лектура: Љиљана Шобић

Дизајн и припрема: Виолета Ђокић

Штампа: УДБ Група д.о.о, Светозара Марковића 40а, Београд

Тираж: 200

ISBN 978-86-80315-87-4

Издање ове монографије су помогли:

Влада Републике Србије
Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Министарство просвете и науке

Ова монографија је део истраживачких пројеката под шифрама 47009 (Европске интеграције и друштвено-економске промене привреде Србије на путу ка ЕУ) и 179015 (Изазови и перспективе структурних промена у Србији: Стратешки правци економског развоја и усклађивање са захтевима ЕУ), финансираних од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

© Институт економских наука 2011. Сва права задржана. Без писмене сагласности издавача није дозвољен ниједан облик репродукције, копирања или преношења, како целине тако и посебних делова ове публикације.

Предговор

Ова монографија настала је као резултат примењеног истраживања о ученичким задругама и о проширеној делатности школа које је спроведено да би се утврдило да ли и колико ове додатне активности, које се спроводе у школама, доприносе повећању квалитета образовања и већој социјалној укључености школске деце у Србији. Истраживање о ученичким задругама и о проширеној делатности школа је, дакле, урађено са сврхом да се у пракси сагледа њихово функционисање, да се укаже на највеће препреке у функционисању, али и на предуслове које треба осигурати у самим школама, у системској подршци и процедурама које је неопходно спровести како би се створили потребни услови за обављање проширене делатности и рад ученичких задруга у школама широм Србије. У циљу реализације истраживања, сагледан је целокупан законодавни контекст у којем се обавља функција проширене делатности и рад ученичких задруга у образовно-васпитним установама, чиме је у ову монографију укључена и анализа усвојених закона у области образовања, буџетског система и обављања задружне делатности. Такође, анализирана је и примена постојећих законских решења и искуства суседних земаља и земаља Европске уније у функционисању проширене делатности и ученичких задруга. Пракса обављања проширене делатности и рада ученичких задруга у школама, истраживана је и помоћу анкете спроведене на целој територији Србије. Такође, ради потпунијег сагледавања ове функције у образовно-васпитним установама у Србији, истовремено је спроведена и посебна анкета у школама које нису обављале проширену делатност нити им је радила ученичка задруга.

Сагледавање функционисања проширене делатности и рада ученичких задруга, као и истраживање могућности и капацитета школа које нису прошириле своју делатност, са превасходним циљем да се дају препоруке за унапређење квалитета образовања и већу социјалну укљученост школске деце, представља прву свеобухватну анализу урађену за Србију која је изложена у овој монографији. Ова монографија представља научни допринос у области економије образовања.

Анализа која је приказана у овој монографији требало би да подстакне доносиоце одлука у релевантним државним телима да се, пре свега, заложе за доношење неопходних прописа који би ближе уредили област функционисања проширене делатности и ученичких задруга у школама. Тиме би се омогућило боље сагледавање развојне улоге проширене делатности школа кроз спровођење образовно-васпитне функције, унапређење материјалне основе рада школа, унапређење квалитета образовања и боље социјалне укључености школске деце.

Посебну захвалност аутори ове монографије дугују Тиму за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Министарству просвете и науке у Влади Републике Србије који су препознали важност ове теме и целокупно истраживање поверили Институту економских наука у Београду. Аутори се захваљују господину Богољубу Лазаревићу који је испред Министарства просвете и науке пружио подршку спровођењу истраживања. Без велике подршке мреже школских управа на територији Србије и изабраних школа које су се одазвале истраживању, резултати, закључци и препоруке овог истраживања, као и сагледавање функционисања проширене делатности, не би били потпуни. Такође, аутори се несеквично захваљују истраживачима-приправницима у Институту економских наука, Душку Бодрожки, Михајлу Ђукићу и Саши Миливојевићу, који су дали допринос при уносу података спрово-

ведене анкете у електронски формат. Важност теме овог истраживања и његових налаза потврдили су и рецензенти ове монографије.

Закључци и ставови изнети у овој монографији представљају искључиви допринос аутора и не одражавају нужно политике званичних институција које су помогле при реализацији целокупног истраживања.

Финансијску подршку за спровођење истраживања обезбедили су Влада Републике Србије и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва из средстава донације Владе Краљевине Норвешке.

Аутори

Апстракт

Проширена делатност и ученичке задруге имају значајну улогу у процесу спровођења образовно-васпитне функције у школама и тиме доприносе унапређењу квалитета образовања и већој социјалној укључености школске деце. Иако је остваривање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга регулисано различитим прописима, у школама је све присутнија тенденција комбиновања тих активности, будући да су оне често комплементарне, у смислу да надопуњују једна другу у погледу ангажовања материјалних и људских ресурса, као и укључивања ученика у спровођење ових активности у школама. На изванредан начин то омогућава и нови Закон о основама система образовања и васпитања који под проширеном делатношћу подразумева давање услуга, производњу, продају и друге делатности које доприносе унапређењу образовно-васпитне функције школа. Пракса ученичких задруга и задругарство су присутни у школама у Србији дуги низ година, док је коришћење термина проширена делатност новијег датума и уводи се у праксу, нарочито са почетком спровођења реформе средњег стручног образовања.

Дакле, предмет интересовања у овој монографији је изучавање регулаторног оквира и практичних искустава са увођењем проширене делатности и спровођењем активности у оквиру ученичких задруга у основним школама, средњим стручним школама и гимназијама. Искуства Србије у погледу законских решења која прате ову област, упоређена су са искуствима земаља чланица Европске уније, као и земаља у окружењу. Активности у оквиру проширене делатности школа су, у различитим појавним облицима, заступљене у већини европских држава, као и у бившим социјалистичким земљама, укључујући и републике бивше Југославије. Могућности, пре свега, државних школа да се ангажују у обављању тих активности, као и да троше остварене приходе, регулисане су на различите начине. У оним земљама у којима то дозвољавају законска решења, школе се стимулишу да генеришу додатне приходе, с тим да би требало да буду пропраћена јасно дефинисаним правилима о модалитетима обављања проширене делатности и трошењу остварених средстава.

Да би се боље сагледало спровођење активности које школе у Србији обављају у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, спроведено је истраживање на основу анкете којим су била обухваћена два подузорка школа, један који се тицао школа које су прошириле своју делатност и други који је обухватио школе без додатних делатности. Анкета је спроведена на целој територији Србије, при чему је узета у обзир територијална дистрибуција школа у Београду, Централној Србији и Војводини, као и заступљеност мањих школа и школа у сеоским срединама. У првом подузорку, примарна дистрибуција школа је извршена у зависности од врсте школске установе и облика додатне делатности којом се школе баве, а у другом подузорку који је обухватио школе које немају регистровану додатну активност, примарна расподела школа је извршена само на основу врсте школске установе.

Резултати анкете су показали да у оквиру могућих модалитета проширене делатности, основне школе најчешће пружају услуге или имају сопствену производњу, док средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге и организују обуке за одрасле. Велике школе су чешће оријентисане ка пружању услуга и организовању различитих обука, а мање ка активностима, као што су производња и продаја. Сеоске школе се чешће баве производњом, а градске организовањем обука и других едукативних садржаја, као и изнајмљивањем простора. Један од основних закључака који је резултат спроведеног истраживања

у школама јесте да социјална укљученост сиромашне деце и деце из осетљивих група није препозната од стране школа, као важан критеријум за ангажовање ученика у додатним активностима. Успех и достигнућа ученика, као и лична мотивација, први су критеријуми за додатно укључивање у активности школе. Основни разлози што школе не обављају проширену делатност или немају ученичку задругу јесу непостојање адекватних материјалних услова, недостатак простора или људских ресурса. Анализом постојећег регулаторног оквира који се односи на прописе у областима образовања, буџетског система и обављања задружне делатности, указано је на решења која су добра у постојећим законима, али и на недостатке које би требало отклонити како би се проширена делатност и ученичке задруге шириле као добра пракса у школама.

Истраживање је помогло да се уоче основне разлике између школа са проширеном делатношћу и школа са ученичким задругама. Те разлике се огледају у следећем: (I) ученичке задруге се чешће региструју у основним школама, а проширена делатност у средњим стручним школама и гимназијама; (II) ученичке задруге које су основане у средњим школама ефикасније обављају своје делатности од оних у основним школама; (III) проширеном делатношћу се чешће баве веће школе коју неретко комбинују са ученичким задругама; (IV) проширена делатност је чешће одлика градских, а ученичке задруге школа у мањим и у сеоским срединама; (V) у школама је присутна тенденција да се активности ученичких задруга допуњају са другим облицима проширене делатности.

Кључне речи: проширена делатност, ученичке задруге, социјална укљученост, додатни извори финансирања, образовно-васпитне установе, регулаторни оквир, Србија, Европска унија, земље у окружењу.

Класификација према JEL: I20, I22, I29, P36.

Abstract

Expanded activities of schools and activities of student cooperatives are an important component of the educational process in schools, which are contributing to the improvement of the quality of education and better social inclusion of pupils. Although expanded activities of schools and activities of student cooperatives are guided by different regulations, they are often combined together, since they represent complementary activities. Namely, they supplement each other in terms of the engagement of material and human resources, as well as involvement of students in the implementation of these activities. In a way this is enabled by the latest Law on the foundations of the education system, which prescribes that expanded activities may include provision of services, production, sale and other activities that contribute to the improvement of education in schools. Activities of student cooperatives have been present in Serbian schools for many years, while the term expanded activities has originated more recently, and has become present in schools especially with the introduction of the reform of vocational education.

Therefore, the topic of this monograph is the research of the regulatory framework and practical experiences of primary schools, vocational education schools and gymnasiums, concerning the introduction of expanded activities and activities of student cooperatives. Regulations guiding these activities that have been implemented in Serbia, have been compared with the experiences of the European Union member states, as well as the neighbouring countries. Expanded activities of schools have been present, in various forms, in most European countries, as well as former socialist countries, including the republics of the former Yugoslavia. Modalities that the public schools have at disposal to undertake these activities and to spend the revenues, are regulated in different ways. In the countries in which the regulations encourage the schools to generate additional revenues, these provisions should be supplemented with clear rules on the modalities of conducting expanded activities and spending the revenues.

In order to better perceive the implementation of expanded activities and activities of student cooperatives in the Serbian schools, a survey has been undertaken. Two subsamples have been generated, one comprised of the schools which undertake expanded activities, and the other comprised of the schools which do not undertake such activities. The survey has been conducted throughout Serbia. The distribution of questionnaires in Belgrade, Central Serbia and Vojvodina has been conducted according to the territorial principles, and also the representation of small schools and schools in rural areas has been taken into account. In the first subsample the primary distribution of schools has been conducted depending on the type of school and the type of expanded activity. In the second subsample, which is comprised of the schools that have not been registered for undertaking expanded activities, the primary distribution has been conducted solely depending on the type of school.

The results of the survey show that within the given modalities of conducting expanded activities, primary schools usually provide services or have their own production, while vocational education schools and gymnasiums usually provide services and organize trainings for adults. Large schools are more often prone to providing services and organizing trainings, while smaller schools usually organize production and sale activities. Rural schools more often have production, while urban schools more often organize trainings and other educational activities, and also they often rent their premises. One of the basic conclusions of the survey is that the problem of improving social inclusion of poor or vulnerable children has not been included as important criteria for involvement of students in undertaking expanded activities of schools. Success and achievements of students, as well as the personal motivation, are the primary criteria for in-

volvement in expanded activities. The main reasons why the schools do not conduct expanded activities or do not have student cooperatives are the lack of material requirements, lack of space or lack of human resources. Analysis of the existing regulatory framework, consisting of regulations in the areas of education, budget system, and activities of cooperatives, has pointed to the provisions that are good, but also to the deficiencies that need to be improved, so that the expanded activities and activities of student cooperatives could spread throughout the schools in a satisfactory manner.

The research has helped establish the main differences between the schools that conduct expanded activities, and the ones that have student cooperatives. These differences are the following: (I) student cooperatives are more often present in primary schools, while vocational education schools and gymnasiums more often register expanded activities; (II) student cooperatives within secondary schools are more efficient than the ones within primary schools; (III) expanded activities are more often present in larger schools, and are sometimes combined with student cooperatives; (IV) expanded activities are more present in urban schools, while student cooperatives are more present in small and in rural schools; (V) there is a tendency to supplement activities of student cooperatives with other modalities of conducting expanded activities.

Key words: expanded activity, student cooperatives, social inclusion, supplementary sources of financing, educational institutions, regulatory framework, Serbia, European Union, neighbouring countries.

JEL classification: I20, I22, I29, P36.

Садржај

Предговор.....	7
Апстракт.....	9
Abstract.....	11
Списак табела, графикона и боксова	15
1. Увод.....	19
2. Структура монографије.....	23
3. Резиме основних резултата, закључака и препорука.....	27
3.1. Законодавни оквир.....	29
3.2. Основни резултати истраживања.....	30
3.3. Основни закључци и препоруке.....	37
4. Методологија истраживања.....	45
5. Анализа законодавног оквира за развој проширене делатности и задругарства у школским установама у Србији.....	49
6. Упоредна анализа проширене делатности и задругарства у земљама у окружењу и у Европској унији.....	57
7. Истраживање о проширеној делатности и ученичким задругама у школским установама у Србији.....	63
7.1. Функционисање проширене делатности и ученичких задруга у школама.....	65
7.1.1. Планирање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга и учесници у том процесу.....	66
7.1.2. Анализа обављања проширене делатности и рада ученичких задруга.....	67
7.1.3. Доношење финансијских планова.....	89
7.1.4. Одлучивање о расподели средстава од обављања проширене делатности и рада ученичких задруга.....	93
7.1.5. Остваривање прихода од обављања проширене делатности и рада ученичких задруга.....	94
7.1.6. Коришћење средстава остварених кроз проширену делатност и рад ученичких задруга.....	98
7.2. Начин и форме извештавања школа о обављању проширене делатности и раду ученичких задруга.....	105
7.2.1. Регулаторне препреке у остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга.....	106
7.2.2. Извештавање о остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга.....	107
7.2.3. Контрола трошења средстава остварених у оквиру проширене делатности и ученичких задруга.....	108
7.2.4. Контрола праћења квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга.....	109
8. Очекивања школа без проширене делатности и ученичких задруга.....	115
9. Основни закључци и препоруке.....	127

Литература.....	135
Анекси.....	141
Анекс I Упитник за испитивање појавних облика, корисности и функционисања проширене делатности школа и ученичких задруга: школе које обављају проширену делатност и/или имају ученичку задругу	143
Анекс II Упитник за испитивање појавних облика, корисности и функционисања проширене делатности школа и ученичких задруга: школе које не обављају проширену делатност и/или немају ученичку задругу.....	158
Анекс III Обављање проширене делатности и активности ученичких задруга у земљама у окружењу и у Европској унији.....	162

Списак табела

Табела 1 Реализација узорка.....	48
Табела 2 Проширена делатност и ученичке задруге у основним и средњим школама у Србији, у %	65
Табела 3 Укључивање партнера у израду плана проширене делатности, у %.....	67
Табела 4 Прибављена документа на основу којих се обавља проширена делатност, у %.....	74
Табела 5 Просечан број лица по школској установи ангажованих на обављању проширене делатности.....	79
Табела 6 Преглед школа према усвајању годишњег финансијског плана, у %.....	90
Табела 7 Самосталност школе при располагању и коришћењу средстава остварених обављањем проширене делатности и радом ученичких задруга, у %.....	93
Табела 8 Структура остварених прихода основних и средњих школа у 2009. години, у %....	94
Табела 9 Приходи од проширене делатности у 2009. години.....	96
Табела 10 Учешће остварених и планираних сопствених у укупним приходима школа по годинама и обележјима, у %.....	96
Табела 11 Остварени приходи од проширене делатности основних и средњих школа у 2009. години, по ученику, у хиљадама динара.....	98
Табела 12 Упоредни преглед употребљених средстава, средстава за школски простор, опрему, наставна средства, средстава за додатно финансирање зарада наставника и за додатно финансирање материјалних трошкова школе, 2009. година	99
Табела 13 Структура употребе средстава од проширене делатности, у %	101
Табела 14 Структура употребе средстава од рада ученичких задруга, у %.....	103
Табела 15 Разлози због којих школе нису прошириле своју делатност, у %	117
Табела 16 Планови школа да у наредних годину-две дана прошире своју делатност, у %....	119

Списак графикана

Графикон 1 Најчешћи облици проширене делатности (приказани су само потврдни одговори), у %.....	68
Графикон 2 Најчешће врсте обука које се спроводе у оквиру проширене делатности, у %.....	70
Графикон 3 Најчешћи облици продаје у оквиру проширене делатности (приказани су само потврдни одговори), у %.....	70
Графикон 4 Учешће у пројектима који подстичу предузетништво, у %.....	72
Графикон 5 Шта је утицало на доношење одлуке о обављању проширене делатности, у %.....	73
Графикон 6 Тело које је дало сагласност школи за обављање проширене делатности (школе које су дале потврдан одговор), у %.....	75
Графикон 7 Учесници у обављању проширене делатности, у %.....	76
Графикон 8 Организатори активности у оквиру проширене делатности, у %.....	77
Графикон 9 Корисници остварених резултата од проширене делатности, у %.....	78
Графикон 10 Структура старости ученика ангажованих на обављању проширене делатности, у %.....	80
Графикон 11 Најрелевантнији критеријуми ангажовања ученика, у %.....	80
Графикон 12 Најчешћи начини ангажовања ученика.....	81
Графикон 13 Најчешћи начини ангажовања запослених.....	82
Графикон 14 Укљученост наставника у проширену делатност у зависности од врсте школске установе, у %.....	82
Графикон 15 Период у коме су основане ученичке задруге.....	83
Графикон 16 Најчешћи задаци у ученичким задругама.....	84
Графикон 17 Најчешћи начини дистрибуирања информација о раду ученичке задруге....	85
Графикон 18 Најчешће активности задруга, у %.....	87
Графикон 19 Структура чланова ученичке задруге, у %.....	88
Графикон 20 Структура школа са проширеном делатношћу и ученичким задругама према усвајању годишњих финансијских планова, у %.....	89
Графикон 21 Доношење плана прихода и издатака од проширене делатности и пословања ученичких задруга, у %.....	92
Графикон 22 Структура прихода према величини школа, 2009. година, у %.....	95
Графикон 23 Структура сопствених прихода средњих стручних школа, 2009. година, у %.....	95
Графикон 24 Учесталост јављања проблема у примени прописа, у %.....	105
Графикон 25 Прописи у чијој примени школе наилазе на баријере.....	106
Графикон 26 Евиденције и извештавање о вршењу проширене делатности и раду ученичких задруга, у %.....	107
Графикон 27 Органи који обављају контролу трошења средстава, у %.....	109

Графикон 28 Органи који прате квалитет проширене делатности и ученичких задруга	110
Графикон 29 Критеријуми најчешће коришћени у праћењу и оцени квалитета.....	111
Графикон 30 Облици проширене делатност које школе сматрају најпрофитабилнијима, у %.....	112
Графикон 31 Сазнања школа о томе којим додатним делатностима би могле да се баве, у %.....	118
Графикон 32 Очекивани проблеми при регистрању проширене делатности и ученичких задруга, у %.....	120
Графикон 33 Шта ученици могу остварити ангажовањем у проширеној делатности и ученичким задругама, у %.....	121
Графикон 34 Шта наставници могу остварити ангажовањем у проширеној делатности и ученичким задругама, у %.....	122
Графикон 35 Потенцијална добробит коју би школа остварила од проширене делатности и ученичких задруга, у %.....	123
Графикон 36 Укљученост школа у пројекте развоја предузетништва, у %.....	124

Списак боксова

Бокс 1 Техничка школа, Зајечар	68
Бокс 2 Пољопривредно-хемијска школа, Обреновац	86
Бокс 3 Укљученост школа у израду буџета и израду и доношење финансијских планова школа	90
Бокс 4 Пример учешћа родитеља у обезбеђивању средстава за виши квалитет образовања и помоћ ученицима	92
Бокс 5 Мотивисаност наставника да учествују у обављању проширене делатности и раду ученичких задруга	100
Бокс 6 Резултати обављених разговора са школама о располагању и употреби средстава од проширене делатности и ученичких задруга.....	100

1.

УВОД

---

1. Увод

Проширена делатност и ученичке задруге имају значајну улогу у процесу спровођења образовно-васпитне функције у школама и тиме доприносе унапређењу квалитета образовања и социјалној укључености школске деце^{а)}. Иако је остваривање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга регулисано различитим прописима, у школама све више постоји тенденција комбиновања тих активности, будући да су оне често комплементарне, тј. допуњају једна другу. На изванредан начин то омогућава и нови Закон о основама система образовања и васпитања који под проширеном делатношћу подразумева давање услуга, производњу, продају и друге делатности које доприносе унапређењу образовно-васпитне функције школа.

Одржавање континуитета у функционисању мреже школа је омогућено подршком коју школе добијају из републичког, локалног и буџета других нивоа власти. Одмицањем процеса децентрализације пружања услуга на локалном нивоу, финансирање школа ће потпуно бити пренето на локалне нивое власти и тада ће средства која школе остварују аутономно, спровођењем различитих активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, постати веома важан елемент њихових финансијских планова^{б)}. Услед економске кризе и смањених трансфера од републичког ка буџетима локалних самоуправа, већина школа у Србији је већ имала негативна искуства са пренаменом сопствених средстава за покриће текућих расхода и других издатака које би, према важећим прописима, требало да сноси локална самоуправа. При томе, у тежем положају су оне школе које се налазе у мање развијеним општинама.

Управа школа, са директорима на челу, има законску обавезу да развија инструменте који ће омогућити да се унапреди процес планирања, управљања, финансирања, праћења и извештавања о активностима које се спроводе у свим школама. Развојно планирање које обухвата период од три до пет година и које је такође законска обавеза школа, представља основ за евалуацију и праћење остварености стандарда и квалитета рада образовно-васпитних установа, али и оквир за доношење годишњих програма рада и акционих планова са утврђеним индикаторима за праћење остваривања. Будући да је саставни део овог планирања утврђивање финансијских планова, школе већ имају развијене инструменте за планирање и буџетирање својих потреба према буџетима локалних самоуправа. Те инструменте, као и улогу школа у планирању буџета локалних нивоа власти, треба даље унапређивати.

У том смислу, функцију проширене делатности и ученичких задруга треба посматрати као незаобилазне елементе који ће бити разматрани у оквиру успостављања новог концепта финансирања образовања^{в)}. Нови Закон о основама система образовања и васпитања предвиђа постепено увођење тог концепта финансирања у образовни систем Србије^{г)}. Према новом кон-

---

^{а)} Недовољна социјална укљученост, нарочито када је реч о образовању, препозната је као један од друштвених проблема и уврштена је међу националне Миленијумске циљеве развоја, који се односе на остваривање резултата у погледу обухвата деце образовањем, побољшање квалитета образовања и мониторинг и евалуацију остваривања циљева (погледати у Динкић, М. и др. (2007) стр. 8).

^{б)} Бајец, Ј., Цвјетићанин, Д., Динкић, М., Матковић, Г., (1997), Human Development Report for Yugoslavia, UN Development Programme, Belgrade.

^{в)} Резултати истраживања које је обухватило мрежу школа у Србији су показали да је основни проблем мреже школа недостатак ефикасности, како економске, тако и педагошке (погледати у Богојевић, А. и др. (2003), стр. 7).

^{г)} Динкић, М., (1992), „Ефикасност улагања у развој економске науке у Републици Србији“, Индустија, бр. 4. стр. 129-142., Економски институт, Београд.

^{д)} Увођење новог концепта финансирања образовања ће захтевати детаљну анализу трошкова и користи у систему образовања (Динкић, М., (2001), стр. 41-58). О примени методологије анализе трошкова и користи (cost-benefit analysis) у образовању погледати у Динкић, М., (1990), стр. 51-81.

цепту финансирања мреже образовно-васпитних установа, средства за финансирање делатности ће се утврђивати на основу економске цене за остваривање програма по детету, односно ученику. Тиме ће постојећи правилници, нормативи и квоте бити замењени новим системом обрачуна трошкова и цена обављања делатности образовања који ће, између осталог, као елементе укључивати и територијалну припадност, припадност одређеним осетљивим групама, нивоу и врсти образовања, продуктивно ангажовање наставног особља и сл.

Истраживање о ученичким задругама и проширеној делатности школа у циљу повећања квалитета образовања и веће социјалне укључености школске деце у Србији је урађено са сврхом да се у пракси сагледа њихово функционисање, да се укаже на највеће препреке у функционисању, али и на предуслове које треба осигурати у самим школама, у системској подршци и процедурама које је неопходно спровести како би се створили неопходни услови за обављање проширене делатности и рад ученичких задруга у школама широм Србије. У циљу реализације овог истраживања, сагледан је целокупан законодавни контекст у којем се обавља функција проширене делатности и ученичких задруга у образовно-васпитним установама, чиме је укључена анализа усвојених закона у области образовања, буџетског система и обављања заједничке делатности. Такође, анализирани су и примена постојећих законских решења и искуства суседних земаља и земаља Европске уније у функционисању проширене делатности и ученичких задруга. Пракса обављања проширене делатности и рада ученичких задруга у школама, истраживана је и помоћу анкете која је спроведена на целој територији Србије.

Целокупна анализа која је приказана у овом истраживању требало би да подстакне доносиоце одлука у релевантним државним телима да се, пре свега, донесу неопходни прописи који би ближе уредили област функционисања проширене делатности и ученичких задруга у школама. Тиме би се омогућило боље сагледавање развојне улоге проширене делатности школа кроз спровођење образовно-васпитне функције, унапређење материјалне основе рада школа, унапређење квалитета образовања и боље социјалне укључености школске деце.⁹⁾

Истраживање о проширеној делатности и раду ученичких задруга са циљем унапређења квалитета образовања и социјалне укључености школске деце представља прво свеобухватно истраживање овакве врсте у Србији.

Једна од важних улога коју имају активности које се одвијају под окриљем проширене делатности школа, а нарочито ученичке задруге, јесте допринос развоју предузетничких компетенција код младих.⁹⁾ Резултати истраживања који су приказани у монографији, показали су да је образовни профил школе један од фактора који је утицао на опредељење да школе уведу додатне активности, али је веома редак случај да школе опредељење да се баве проширеном делатношћу приписују изборном предмету. Значај овог питања је само поменут у овој монографији и свакако му треба посветити пажњу у наредним истраживањима.

⁹⁾ Динкић, М., (1995), "Social Welfare Program in Support of the Program of Monetary Restructuring and the Strategy of an Economic Recovery of Yugoslavia", Индустија, бр. 1-2, стр. 97-116, Економски институт, Београд.

⁹⁾ Развоју предузетничких вештина (entrepreneurial skills) је посвећена велика пажња у релевантним институцијама у Европској унији, а ово питање нарочито је постало важно за земље у транзицији у којима су се програми средњег стручног образовања реформисали да би се прилагођавали потребама њихових растућих економија (European Training Foundation, 2003). Предузетничке вештине се убрајају у групу вештина које се стичу од најранијег доба и касније се могу преносити са једног на друго радно место (тзв. преносива знања и вештине [transferable knowledge and skills]). Резултати истраживања која су спроведена у Србији, према узору на слична истраживања у земљама Европске уније, показују да се овим вештинама још увек не придаје велика пажња у Србији и да их чак ни послодавци не препознају у довољној мери као пожељне компетенције својих запослених (погледати у Васић, В., Тациони, М., Огњеновић, К. (2011), стр. 117). Постоје и други резултати који указују на то да предузећа у Србији не налазе да је квалитет радне снаге, у смислу расположивих компетенција, нарочито у време економске кризе, ограничавајући фактор раста запослености (Огњеновић, К. и Бранковић, А. (2010), стр. 126).

2.

Структура монографије

---

2. Структура монографије

Анализа приказана у овој монографији се састоји од неколико засебних целина.

У уводном делу је описано функционисање проширене делатности и ученичких задруга у Србији према условима који су утврђени законским решењима. Указано је на важност сагледавања функционисања проширене делатности и ученичких задруга у пракси, тј. у самим школама које су прошириле своју делатност, као и у оним школама које немају додатне активности. Истакнут је основни циљ овог истраживања и његова намена да подстакне доносиоце одлука у релевантним државним телима да се што пре донесу неопходни прописи који би ближе уредили ову област и дате су сугестије школама да узму проактиван приступ уколико виде сврху у томе да се баве додатним делатностима кроз ангажовање ученика, наставника и свих других расположивих капацитета школа.

На самом почетку студије извучен је резиме основних резултата истраживања, закључака и препорука. Препоруке су развијане у два правца. С једне стране, намењене су доносиоцима одлука са циљем да се предложи како може да се унапреди спровођење постојећих законских решења и да се донесу нови прописи тамо где је то неопходно (закони, подзаконска акта, правилници). С друге стране, школе би требало да кроз своје интерне процедуре и документа унапређују обављање проширене делатности и спровођење активности у оквиру ученичких задруга и да најбоље искористе законске могућности.

У четвртом поглављу је дат сажет приказ методологије коришћене у истраживању. Наиме, цело истраживање је спроведено кроз дескриптивну анализу примене прописа и позитивне праксе у европским земљама и земљама окружења, али и кроз емпиријско истраживање, спроведено помоћу анкете, на два подузорка школа, оних које су увеле праксу проширене делатности и ученичких задруга и оних које нису.

У петом поглављу је анализиран домаћи законодавни оквир који уређује област обрадовања и финансијског буџетског система.

У шестом поглављу је дат упоредни преглед функционисања сличних облика проширене делатности и задругарства у земљама окружења и Европске уније.

Средишњи део анализе, приказан у седмом поглављу, представљају резултати истраживања о проширеној делатности и ученичким задругама, почевши од планирања, појавних облика и тешкоћа у реализацији, до модалитета укључивања ученика, наставника и других лица, финансијског планирања и одлучивања о расподели и коришћењу остварених средстава, контроле квалитета и евиденција у овој области. Анализа се заснива на одговорима школа на достављен упитник, а допуњена је и сазнањима која су стечена током посета изабраним школама.

Засебну анализу, приказану у осмом поглављу, представљају резултати истраживања спроведеног на подузорку школа које немају проширену делатност и/или ученичку задругу да би се добила потпунија слика о очекивањима и капацитетима школа.

Анализа се завршава извођењем основних закључака и препорука, које су такође дате на почетку студије, у резимеу основних резултата, закључака и препорука.

На крају су наведени извори података, референтне студије и прописи који су коришћени у анализи.

3.

*Резиме основних
резултата, закључака
и препорука*

---

3. Резиме основних резултата, закључака и препорука

Истраживање о ученичким задругама и проширеној делатности школа у циљу повећања квалитета образовања и веће социјалне укључености школске деце у Србији је урађено са намером да се сагледа њихово функционисање у пракси, да се уоче највеће препреке у раду и да се, на основу тога, извуку основни закључци и препоруке који ће послужити и надлежном министарству и школама за унапређење функционисања ове области у наредном периоду. Ово истраживање представља свеобухватну анализу процедура, примене постојећих законских решења и искустава суседних земаља и земаља Европске уније о функционисању проширене делатности и ученичких задруга. Значајан део материјала, на којем се заснива ова анализа, почива на подацима који су прикупљени помоћу анкете. Анкета је спроведена на целој територији Србије, при чему је узета у обзир територијална дистрибуција школа у Београду, Централној Србији и Војводини, као и заступљеност мањих школа и школа у сеоским срединама. Такође, треба нагласити да је примарна дистрибуција школа извршена у зависности од врсте школске установе и облика додатне делатности којом се школе баве. Поред школа које обављају проширену делатност и имају ученичку задругу, спроведено је и паралелно истраживање на подузорку школа које немају регистровану додатну активност. Такође, закључци изведени на основу овог истраживања, поткрепљени су и налазима до којих се дошло приликом посета изабраним школама и разговора са управом школа и лицима непосредно укљученим у обављање проширене делатности и рад ученичких задруга.

3.1. Законодавни оквир

У Закону о основама система образовања и васпитања је прописано да основне и средње школе могу да обављају и другу делатност која је у функцији образовања, тј. проширену делатност, под условом да се њоме не омета процес образовања и васпитања. Затим, утврђено је да проширена делатност школе може да буде давање услуга, производња, продаја, остваривање програма обука (средња школа) у складу са потребама тржишта рада и друга делатност којом се унапређује или доприноси рационалнијем и квалитетнијем обављању образовања и васпитања. Одлука о проширењу делатности школе садржи и начин ангажовања ученика и запослених, као и начин располагања и план коришћења остварених средстава, у складу са прописима који регулишу буџетски систем. Ближе услове за обављање проширене делатности установе прописује министар, у року од две године од дана ступања на снагу Закона о основама система образовања и васпитања.

Закон о основама система образовања и васпитања је непотпун у делу којим се регулише обављање проширене делатности, па је предвиђено да у року дефинисаном Законом министар донесе подзаконски акт везан за прописивање ближих услова о обављању проширене делатности. Међутим, наведени акт још није прописан, тако да многи аспекти обављања проширене делатности још увек нису регулисани на јасан и недвосмислен начин (нпр. конкретне активности које могу да се обављају, начини ангажовања ученика, наставног и ваннаставног особља, расподела остварених средстава, извештавање и др.). Процедура за добијање сагласности од Министарства просвете и науке о проширењу делатности школа такође није прописана, а постојећа је веома компликована и дуго траје. Такође, и поред тога што је у претходно наведеном Закону прописано да су земљиште, зграде и друга средства која су стечена, односно која стекну установе чији је оснивач Република

Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, у јавној својини и користе се за обављање делатности утврђене овим законом, школе имају проблеме у вези са коришћењем расположивог простора, тј. зграда, за потребе обављања проширене делатности. У Закону није прописано ни да се средства од обављања проширене делатности могу користити и за примену капитационе формуле за финансирање школа. Индиректно на ту могућност упућују прописи из буџетског система, али то није довољно. Може се рећи да су непотпуна, нејасна, или неадекватно тумачена законска регулатива и компликован процес добијања сагласности о обављању проширене делатности део важних разлога због којих проширена делатност у основним и средњим школама није довољно развијена, или о томе нема информација.

Законом о основној школи и Законом о средњој школи прописана је могућност оснивања ученичких задруга од стране основних и средњих школа. Закон о основној школи наводи намене за које могу да се троше средства остварена радом ученичке задруге, као што су „проширење материјалне основе рада ученичке задруге, екскурзије ученика, награде члановима задруге и унапређивање образовно-васпитног рада у школи“. Ни у једном од наведена два закона није предвиђена могућност употребе средстава од рада задруге за повећање социјалне укључености ученика. У Нацрту закона о задругама су дате само назнаке о могућности употребе средстава од рада ученичких задруга за повећање социјалне укључености ученика.

Регулатива из домена буџетског система веома јасно дефинише обавезу да буџетски корисници, укључујући и школе, планирају, евидентирају и извештавају о кретању сопствених прихода и њиховом трошењу.

3.2. Основни резултати истраживања

Планирање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга

Основне и средње школе чешће од гимназија развијају планове обављања проширене делатности (72,2%, 67,9% и 42,9%, редом). **За већину основних и стручних школа развијање планова проширене делатности и ученичких задруга подудара се са развијањем и усвајањем школског развојног плана и годишњих програма рада, док је то случај код само једне трећине гимназија.** Средње стручне школе, у односу на све друге школе, имају веома развијене активности и сусрете са партнерима на локалном нивоу током израде планова проширене делатности. При томе, то су најчешће заинтересована предузећа (82,1% стручних, 10,7% гимназија и 7,1% основних школа), док се сарадња са локалном самоуправом обавља најређе (67,7% стручних, 3,2% гимназија и 29% основних школа).

Основни облици проширене делатности у школама

Основне школе најчешће пружају услуге (57,9%), имају сопствену производњу (43,8%) или изнајмљују простор (31,3%), док **средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге (73,2% и 80% ових школа редом) и организују обуке за одрасле (71,8% и 57,1% школа редом).** Велике школе су чешће оријентисане ка пружању услуга и организовању различитих обука, а средње и мање ка активностима, као што су производња и продаја. **Сеоске школе се чешће баве производњом (54,5%), а градске организовањем обука и других едукативних садржаја (61,7%), као и изнајмљивањем простора (30,8%).**

Пројекти омладинског предузетништва у школама

Већина анкетираних школа (87 укупно) учествује у програмима и пројектима којима се подстиче предузетништво, било кроз посебне активности којима се симулира рад ученичке компаније, било кроз наставне садржаје. По учешћу у овим програмима предњаче средње стручне школе (57,6%), док је гимназија учествовало 42,9%, а основних школа 14,3%. То су најчешће програми „Достигнућа младих“ (ЈА) и „Омладинско предузетништво“ (БИП) у чијој реализацији учествује 69,6%, односно 60% средњих стручних школа. Нешто мање од једне трећине основних школа је укључено у ова два програма, док се гимназије укључују углавном у програм „Достигнућа младих“ (6,7%).

Разлози који су утицали на доношење одлуке о обављању проширене делатности

Од 56 реализованих анкета, 82,1% средњих стручних школа се изјаснило да је образовни профил школе био пресудан за доношење одлуке о обављању проширене делатности, односно 10,7% гимназија и 7,1% специјалних школа за основно и средње образовање. Међутим, веома ретко школе своје опредељење да се баве проширеном делатношћу приписују изборном предмету.

Прибављање сагласности неопходних за обављање проширене делатности

Већина анкетираних школа има прибављену сагласност о обављању проширене делатности (око 90%). Школски одбор је тело које најчешће учествује у доношењу одлука о обављању проширене делатности, а затим су то директор, наставничко веће, Савет родитеља или други органи, као што је Покрајински секретаријат за образовање. Целокупна процедура добијања сагласности, пред Министарством просвете и науке, може трајати од неколико недеља до пола године. Управо је највећи број школа који од Министарства просвете и науке очекује добијање сагласности за обављање проширене делатности (100% стручних школа и гимназија и 77,8% основних школа). Сагласност од Републичке агенције за имовину је тражило свега 16,1% стручних, 11,5% основних школа и 25% гимназија. Међутим, сâм процес пред Дирекцијом је далеко сложенији и неизвеснији, па је то и један од разлога што изузетно мали број школа у Србији има прибављену сагласност за издавање слободног простора (око 5 школа). Други разлог је тај што се средства остварена од издавања, према Закону о буџетском систему, морају уплатити у републички буџет. Процедура за добијање сагласности од Републичке дирекције за имовину се састоји у томе да се школе које имају вишак простора обраћају овом телу са захтевом да им се одобри изнајмљивање тог простора за одређену намену. Дирекција не реагује промптно на захтеве школа, будући да она управља државном имовином, а школе су само корисници те имовине. Уколико захтеви школа нису комплетни, школе могу да чекају на сагласност веома дуго без правог образложења које би указало на то да њихови захтеви нису потпуни.

Корисници резултата остварених проширеном делатношћу

Школе сматрају да и ученици и запослени имају значајну корист од проширене делатности. Ученици, при томе, имају чешће нематеријалну (практична настава, афирмација, развијање креативних потенцијала) него материјалну корист (уџбеници, исхрана, пут до школе, екскурзије, такмичења, матурске вечери), то мишљење дели 91,7% основних и 100% средњих стручних школа и гимназија. Наставници и други сарадници запослени у школама, према резултатима анкете, остварују чешће материјалну

корист (увећану зараду, стручно усавршавање и сл.), а те ставове дели 85,7% основних, 94,6% стручних школа и 100% гимназија.

Ангажовање ученика и наставника у проширеној делатности

У реализацији проширене делатности у школама, у највећем броју су ангажовани **ученици**, нарочито у **средњим стручним** (у просеку 124 ученика) и **основним школама** (у просеку 31 ученик), а у **гимназијама наставници** (6 наставника у просеку) и остали запослени у школи (3 сарадника у просеку). При томе, средње стручне школе, у поређењу са свим осталим школама, далеко чешће ангажују ученике у обављању проширене делатности. Такође, није уочена каузалност према којој **величина школе одређује број ангажованих ученика**. При ангажовању ученика у проширеној делатности, **најреlevanceвантнији су успех и способност ученика** (30%) и заинтересованост и мотивисаност (11,4%). Дакле, бољи ученици ће готово сигурно бити укључени у проширену делатност за разлику од ученика са слабијим оценама. У оквиру проширене делатности ученици се најчешће ангажују кроз наставни процес (42,9%) и то је највише заступљено у средњим стручним школама (90%), при чему се ученици у сеоским срединама далеко мање ангажују у проширеној делатности (испод 20%).

Ученичке задруге

Основне школе имају више проблема са функционисањем задруга услед тежег тумачења закона, или можда чак непостојања интерних докумената која регулишу рад задруга у поређењу са осталим школама. **Ученичке задруге се најчешће оснивају да би се бавиле производњом и пружањем услуга** (28,4%), ради развијања радних навика код ученика (22,4%), док свега 16,4% школа сматра да задруге служе повезивању наставе са праксом.

Немају све школе активне интернет презентације (70,5% школа од 61 школе које су одговориле на питање), тако да се и информације о активностима ученичких задруга ажурирају веома ретко. При томе, **информације о раду ученичке задруге се најчешће оглашавају помоћу школског билтена** и других обавештења и извештаја о раду, као и, у ређем броју случајева, помоћу гласила Савеза ученичких задруга (најчешће основне школе).

Основне разлике између школа са проширеном делатношћу и ученичким задругама

Основне разлике између школа са проширеном делатношћу и ученичким задругама које су уочене овим истраживањем су следеће: (I) **ученичке задруге се чешће региструју у основним школама, а проширена делатност у средњим стручним школама и гимназијама**, (II) али су **ученичке задруге које су основане у средњим школама делотворније у обављању своје делатности од оних у основним школама**, (III) **школе средње величине (до 750 ученика) чешће оснивају задруге, док се веће школе чешће баве проширеном делатношћу, коју неретко комбинују са ученичким задругама** (19 школа је имало обе активности), (IV) **проширена делатност је чешће одлика градских, а ученичке задруге школа у мањим и сеоским срединама**, (V) **у школама је постојећа тенденција да се комбинују активности ученичке задруге са проширеном делатношћу**.

Доношење финансијских планова

Резултати истраживања упућују на чињеницу да се основне и средње школе у Србији, у високом проценту, баве годишњим финансијским планирањем – 83,3% школа са проширеном делатношћу и ученичким задругама (од укупно 96 испитаних) се изјаснило да усваја годишњи финансијски план. Карактеристично је да се финансијским планирањем чешће баве гимназије и средње стручне школе у односу на основне школе, затим чешће велике у односу на мале, као и школе на градском у односу на сеоско подручје. Школе усвајају годишње финансијске планове, у већини случајева, у првом кварталу године за коју се план доноси, тј. након усвајања државних буџета на свим нивоима.

Релативно је мали удео основних и средњих школа у Србији које се баве финансијским планирањем на дужи рок од једне године. Школе имају развојне планове, али они не садрже и буџете.

У целини, школе чешће планирају издатке него приходе од проширене делатности и од рада ученичких задруга. Преко 60% школа има план прихода и план издатака од проширене делатности. Међутим, мање од половине школа има план прихода од ученичких задруга, док план издатака ученичких задруга има око 60% школа.

Велики је проценат школа које самостално располажу и користе средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга, према свим посматраним обележјима.

У претежном броју школа одлуке о расподели и коришћењу средстава од проширене делатности доносе директори школа (30,2%) и школски одбори (30,2%). У немалом броју случајева (27,9%) у одлучивању о расподели средстава од проширене делатности учествују заједно директори школа, школске управе, ђачки парламенти, као и чланови комисија које су задужене за обављање ових послова.

У одлучивању о расподели средстава од рада ученичких задруга највише учествују органи управљања задруге, задругари и директори школа (47,6%). У релативно великом проценту ове одлуке доносе извршни одбори задруга (38,1%), а у 14,3% случајева у доношењу ових одлука учествују школски одбори, савети родитеља и ученички парламенти.

Буџетска средства представљају основне приходе у финансирању активности основних и средњих школа у Србији. При томе, доминантан део прихода се остварује од трансфера из републичког буџета (око 83%), релативно мали део од трансфера из буџета локалних самоуправа (у просеку око 12%), док је удео сопствених прихода знатно мањи (око 5%). Карактеристично је да је удео трансфера већи код малих у поређењу са великим школама, односно да је удео сопствених прихода већи код великих у поређењу са малим школама.

У структури сопствених прихода највећи је удео прихода од проширене делатности. Значај проширене делатности, мерен уделом остварених прихода, повећава се од малих ка већим школама и већи је у градским у односу на сеоске школе. Учешће прихода од проширене делатности у укупним и у сопственим приходима је највеће код средњих стручних школа са градског подручја.

Поређење удела остварених и планираних сопствених прихода школа у њиховим укупним приходима показује да школе рачунају са повећањем учешћа сопствених прихода, а нарочито са повећањем прихода од проширене делатности.

Средства од трансфера по ученику су већа код мањих школа, а мања код већих школа, док су сопствени приходи, а у оквиру њих и приходи од проширене делатности по ученику, већи код већих школа. Приходи од трансфера из буџета и приходи од проширене делатности по ученику су већи у школама на градском подручју у односу на сеоско подручје.

Највећи део средстава, остварених од проширене делатности, школе користе за побољшање услова образовања, укључујући и средства за додатно финансирање зарада наставника. У оквиру средстава за побољшање услова образовања значајнији део се издваја за проширење и побољшање школског простора, набавку опреме, наставних средстава и за додатно финансирање материјалних трошкова школе. У средњим стручним школама ова средства учествују са **60,6%** у укупним употребљеним средствима од проширене делатности, у основним школама са **55%**, а у гимназијама са **43,9%**.

Такође, значајан део средстава од проширене делатности се усмерава на додатно финансирање зарада наставника. Преко половине употребљених средстава од проширене делатности у гимназијама, тј. **51,9%**, у 2009. години, било је усмерено на додатно финансирање зарада наставника, у основним школама учешће ових средстава је износило **38,8%**, а у средњим стручним школама **26%**. Средства за додатно финансирање зарада наставника по једној школи су значајно већа у средњим стручним школама него у гимназијама и основним школама. У 2009. години, према подацима из анкете, средства за додатно финансирање наставника од проширене делатности су износила **1.530.000** динара у средњим стручним школама, **586.000** динара у гимназијама и **793.000** динара у основним школама.

Школе још увек нису довољно препознале потребу коришћења средстава од проширене делатности за повећање социјалне укључености ученика из маргинализованих група. Наиме, школе се баве овим проблемима када се они појаве, али не показују заинтересованост за стварање услова за повећање социјалне укључености деце са специфичним проблемима у образовни систем, било да је реч о сиромаштву, инвалидитету или нечем сличном. Удео средстава за ове намене у укупним средствима од проширене делатности је веома мали. Средње стручне школе су користиле средства од проширене делатности за исхрану ученика од само 0,5% од укупног износа и за помоћ ученицима у социјалној потреби, такође 0,5%. У већим школама средстава од проширене делатности су коришћена за исхрану ученика од 0,2% до 1,7% и за помоћ ученицима у социјалној потреби од 0,2% до 0,6%. Чињеница је да је, до недавно, у Србији решавање проблема деце из маргинализованих група углавном било везивано за систем социјалне заштите, па и питање њиховог укључивања у систем редовног образовања. Стога је неопходан интензиван рад, пре свега, на подизању капацитета менаџмента школа о потреби развијања социјалне инклузије у школама.

Све врсте школа су користиле средства од проширене делатности и за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика и за стручно усавршавање наставника и сарадника. Знатно већи део средстава су користиле за финансирање других потреба школе и ученика (7,3% од укупног износа средстава од проширене делатности). Мале школе су, у знатно већем проценту, користиле средства од проширене делатности за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика и за стручно усавршавање наставника и сарадника, у поређењу са великим школама.

Када је реч о средствима од рада ученичких задруга, основне школе их доминантно користе за побољшање услова образовања, док средње стручне школе већи део ових средстава користе, или су планирале да их користе, за финансирање других потреба школе и

ученика. У 2009. години средње стручне школе су употребиле **43,6%** средстава за побољшање услова образовања од укупних средстава од рада ученичких задруга, од којих **37,8%** за школски простор, опрему, наставна средства и додатне материјалне трошкове школе, а за додатне зараде наставника **5,8%**.

Карактеристично је, такође, да мале школе сва средства од ученичких задруга усмеравају на побољшање услова образовања, док се код великих школа тај удео значајно смањује у корист финансирања других потреба школе и ученика. Структура употребе средстава од ђачких задруга на градском подручју је слична оној код средњих стручних школа, док школе на сеоском подручју ова средства највише користе за побољшање услова образовања, али и за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, као и за исхрану ученика и за помоћ ученицима у социјалној потреби.

У целини узевши, може се закључити да се школе баве финансијским планирањем, као и планирањем прихода и расхода од проширене делатности и од рада ученичких задруга. Школе настоје да средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга користе у складу са постојећом законском регулативом која је уопштена и непотпуна. Очекују доношење подзаконских аката са конкретним решењима и ширим упутствима. Утисак је да Министарство просвете и науке не посвећује довољно пажње овој проблематици због недостатка времена, јер примат даје делатности образовања и васпитања. Министарство просвете и науке је заинтересовано за успешан развој и проширене делатности и ученичких задруга.

Регулаторне препреке у остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга

На основу анкете оцењено је да 45,5% школа (од 55 одговора) **има проблеме у примени прописа** који регулишу функционисање проширене делатности и ученичких задруга. Регулаторне баријере понекад школе одводе у правцу тражења алтернативних решења. Анкетиране школе мисле да недовољно прецизна законска решења или непостојање прописа који директно регулишу одређену област, као и компликоване процедуре, ометају делотворније обављање њихових активности. Додатни проблем школама представља пореско третирање прихода остварених обављањем проширене делатности. Такође, школе сматрају да рачун на који се уплаћују сопствена средства није заштићен, у том смислу што се рачун може блокирати услед неплаћених трошкова школе који нису директно настали обављањем проширене делатности или радом ученичке задруге.

Извештавање о остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга и контрола квалитета

Школе у правилу имају **две врсте евиденција. Једна се односи на учеснике и резултате** који се постижу обављањем проширене делатности или радом ученичких задруга и интерног је карактера, а **друга се односи на финансијско извештавање** и подноси се, преко школских управа, ресорним министарствима, као и локалној самоуправи. Према резултатима анкете, евиденцију која би послужила за редовно извештавање органа управљања школе о остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга има 62,5%, а тек једна половина од оних школа које немају евиденцију планира да је успостави. Школе тромесечно прослеђују податке о приходима и расходима, укључујући и сопствене приходе, Министарству просвете и науке, преко школских управа, у штампаној и електронској форми. Међутим, подаци из сопствених извора, који укључују и приходе од

проширене делатности, сврставају се под категорију осталих извора, тако да нису видљиви, те их је потребно приказати кроз одвојене ставке. Осим наведених сумарних података из периодичних финансијских извештаја и завршних рачуна школа, ресорно министарство није показало потребу за евиденцијама осталих података везаних за обављање проширене делатности.

Контрола праћења квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга се врши код свега 35,4% анкетираних школа. Праћење квалитета код малог броја школа последица је тога што посебним прописима није регулисано ко и по којим критеријумима врши праћење квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга.

Школе сматрају да је проширена делатност профитабилнија од ученичких задруга, што се може илустровати тиме да је само 3,7% анкетираних школа ученичке задруге издвојило као профитабилне. У оквиру проширене делатности, 40,7% анкетираних школа **обуке за одрасле, преквалификације и школе рачунарства сврстава међу најпрофитабилније активности у школама.**

Очекивања школа које немају проширену делатност и ученичке задруге

Основна препрека која је разлог томе што школе не обављају проширену делатност или немају ученичку задругу јесте **непостојање адекватних материјалних услова, недостатак простора и људских ресурса (54,1%).** Такође, **администрацију и процедуре, као могуће изворе проблема, препознало је 27% школа.** Ово значи да већина тих школа још увек не планира проширење делатности и да нису упознате са пратећим процедурама. Иако је позитиван закључак да је велики број школа препознао у ком правцу би ишло проширење њихове делатности, мање је повољна чињеница да много тих школа не предузима конкретне активности којима би створиле предуслове за бављење овим делатностима. Стога ће ово истраживање помоћи школама да сагледају модалитете и функционисање проширене делатности и ученичких задруга у школама широм Србије.

Основне школе ређе планирају да у наредном двогодишњем периоду прошире своју делатност (40,2%), у односу на стручне школе (69,4%) и гимназије (53,3%). Разлог томе је што очекују проблеме (77,1% анкетираних школа, у поређењу са 59,5% стручних школа и 60% гимназија).

У погледу могућег ангажовања ученика, 62,7% анкетираних школа сматра да би тиме ученици имали прилику да стекну практично искуство, а 60% сматра да би ученици могли да остваре одређене материјалне подстицаје (нпр. дневницу, бесплатну храну, плаћену екскурзију, превоз до школе, одлазак на такмичење и сл.). Међутим, **у првом реду школе виде добробит у проширењу делатности** у томе што би им то **омогућило прибављање додатних материјалних средстава** – користи би имали и ученици и наставници (78,9%), а на другом месту је **унапређење васпитно-образовног рада** установе (62,7%). Такође, то би била прилика да се унапређује однос са локалном заједницом (54,1%), а унапредило би се и **планирање материјалних издатака и веза са локалним буџетом (39,5%).**

Стручне школе које немају проширену делатност и/или ученичку задругу ређе учествују у пројектима који се реализују са циљем **промоције предузетништва.** Од 38 стручних школа које су одговориле на питање, 57,9% их је било укључено у ове пројекте. Такође, школе се укључују и у програме стручног усавршавања за наставнике ради развоја предузетништва као кључне компетенције у општем средњем образовању.

3.3. Основни закључци и препоруке

Основни закључци, који се могу извести на основу искустава других земаља, анализе постојећег законодавног оквира у Србији и његове примене у пракси кроз обављање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, јесу:

- Могућности да школе остварују додатне приходе по основу бављења проширеном делатношћу су више заступљене у земљама у транзицији него у развијеним земљама Европе. Главни разлог јесте то што у бившим социјалистичким земљама, након започињања транзиције, буџетска издвајања често нису била довољна ни за покриће оперативних трошкова школе. Стицање сопствених средстава је, стога, препознато као начин којим школе могу да прибаве средства која ће се утрошити на унапређење услова образовања и васпитања и повећање плата наставника, мада се она неретко користе и за покриће трошкова који би требало да се финансирају из буџета.
- Примери добре праксе из земаља у окружењу показују да је за делотворно остваривање и наменско трошење средстава од проширене делатности школа важно донети прописе који јасно уређују модалитете бављења проширеном делатношћу, процедуре, обавезу и форму извештавања и сл. Примери такође указују на то да су школе мотивисане да се баве проширеном делатношћу у системима у којима је заступљен виши степен децентрализације образовања, у коме су надлежности органа школе веће.
- Анализом законске регулативе у Србији обухваћени су кључни закони у којима је регулисана проширена делатност школа и ученичких задруга са неколико аспеката:
  - права о успостављању проширене делатности и ученичких задруга у основним и средњим школама;
  - делотворног функционисања ових делатности у оквиру рада школа;
  - планирања прихода и расхода од проширене делатности и ученичких задруга;
  - извештавања о коришћењу остварених средстава по основу функционисања проширене делатности и рада ученичких задруга;
  - остваривања транспарентности о оствареним приходима и расходима од проширене делатности и рада ученичких задруга у оквиру јавних финансија, а у складу са буџетским системом.
- Анализом законског оквира указано је на решења која су добра у постојећим законима, али и на недостатке које би требало отклонити како би се проширена делатност и ученичке задруге шириле као добра пракса у школама.
- Ширење проширене делатности и ученичких задруга је посебно значајно за додатно остваривање прихода школа, као и за образовно-васпитни рад ученика за бављење предузетништвом и за стицање практичних знања из области које су предмет обављања проширене делатности и рада ученичких задруга. Од додатних прихода користи би требало да имају и школе и ученици, а нарочито они ученици који потичу из маргинализованих група, кроз усмеравања средстава од проширене делатности и од рада ученичких задруга у побољшање услова за социјалну укљученост ученика.

- Школа не препознаје социјалну укљученост сиромашне деце и деце из осетљивих група као један од важних критеријума за ангажовање ученика у додатним активностима. Успех и достигнућа ученика, као и лична мотивација, први су критеријуми за додатно укључивање у активности школе.
- Услед тога што свим школама нису била на располагању средства којима би уводиле техничко-технолошке новине у наставу, опремале учионице и кабинете или имале друге врсте инвестиција у текуће одржавање, један број тих школа је део новца оствареног од проширене делатности или ученичких задруга користио за ту сврху, тако да проширена делатност у школама није стављена у функцију социјалне укључености деце.
- Школе све чешће комбинују активности проширене делатности и ученичких задруга, што чак ни Закон о основама система образовања и васпитања стриктно не одваја, будући да се под проширеном делатношћу подразумева давање услуга, производња, продаја и друге делатности које доприносе унапређењу образовно-васпитне функције школа. Међутим, у једном броју основних школа, активности ученичке задруге мирују. Примена одредби Закона о основама система образовања и васпитања којима се предвиђа да се ученици млађи од 15 година не могу ангажовати у проширеној делатности, а ученици са навршених 15 година само у оквиру наставе, произвела је у школама проблеме у тумачењу, тако да школама није јасно како се могу ангажовати млађи ученици у оквиру проширене делатности.
- Проширена делатност је чешће одлика градских школа, а ученичке задруге школа у мањим и сеоским срединама. Школе у сеоским срединама и њихови ученици имају далеко мање могућности да се активно укључују у проширену делатност и у рад ученичких задруга. Њихове активности су најчешће усмерене ка производњи.
- У оквиру проширене делатности, основне школе најчешће пружају услуге или имају сопствену производњу или изнајмљују простор, док средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге и организују обуке за одрасле, које су за сада и најпрофитабилнији облик проширене делатности.
- Школе проширену делатност обављају у складу са важећим прописима и већина их има прибављену сагласност од ресорних министарстава и других државних органа. Међутим, то није случај и код изнајмљивања слободног простора у оквиру школа којим управља Државна дирекција за имовину.
- Компликоване и дуготрајне процедуре ометају делотворније остваривање проширене делатности и рад ученичких задруга. Понекад регулаторне баријере одводе школе у правцу тражења алтернативних решења зарад остваривања сопствених циљева.
- Школе се баве финансијским планирањем, као и планирањем прихода и расхода од проширене делатности и од рада ученичких задруга, и настоје да средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга користе у складу са постојећим прописима. Међутим, ти прописи су често уопштени и непотпуни, што изискује њихово додатно тумачење.
- Нису уређене евиденције у области обављања проширене делатности и рада ученичких задруга. У школама постоје две врсте евиденција. Једна која је интерног карактера и њено вођење не постоји у свим школама, а односи се на учеснике и резултате који се постижу обављањем проширене делатности или радом ученичких задруга. Друга врста евиденције се односи на финансијско извештавање и обавеза

је школа на тромесечној основи. Обрасци финансијских извештаја садрже збирне податке, који поред прихода и расхода по изворима садрже и сопствене изворе прихода. Тиме, приходи од обављања проширене делатности или рада ученичких задруга нису директно исказани, као ни њихова употреба.

- Не постоји системско праћење остваривања и квалитета проширене делатности и рада ученичких задруга. Такође, не постоји ни јединствен регистар за целу територију Србије који би обједињавао податке о свим школама које су прошириле своју делатност, изузев података о школама које су основале ученичку задругу и које су оствариле право да се учлане у Савез ученичких задруга.
- Идентификовано је неколико основних разлога због којих се школе не опредељују за проширење своје делатности или оснивање ученичке задруге:
  - очекују процедуралне проблеме, дуготрајан процес и неизvestан исход;
  - немају интерних капацитета да сагледају све могућности или је управа школа инертна;
  - школе у којима мирују ученичке задруге нису препознале Савез ученичких задруга као саветодавно тело, није познато које активности у задругама мирују, а школе додатне проблеме виде у примени закона;
  - не постоје адекватни материјални услови, недостаје простор и људски ресурси да би школе ишле ка проширењу делатности;
  - један број школа уопште не планира да прошири своју делатност;
  - један број школа планира да прошири делатност, али не предузима конкретне активности да би се створили потребни предуслови.
- Основне школе, у односу на средње стручне школе и гимназије, ређе планирају да у краткорочном периоду прошире своју делатност.
- Извесна корист од проширења делатности за школе јесте прибављање додатних материјалних средстава (за школу, наставнике и ученике), док се увођење ових активности као функције унапређења васпитно-образовног рада ставља на друго место.
- Увођење проширене делатности је прилика да школе даље унапређују однос са локалном самоуправом и широм заједницом, а не препрека њиховој сарадњи, тако би школе биле активни партнери и при креирању припадајућег дела локалног буџета.

У наставку текста следе основне препоруке за креаторе политика и предлагаче законодавног оквира у области проширене делатности и рада ученичких задруга, као и за саме школе у Србији. Ради лакшег разумевања датих препорука, за сваку од њих се наводи образложење и потенцијални носиоци активности.

Законодавни оквир

ПРЕПОРУКА	ОБРАЗЛОЖЕЊЕ	НОСИОЦИ
Донети подзаконски акт у коме ће се прописати ближи услови за обављање проширене делатности у основним и средњим школама	У члану 33 Закона о основама система образовања и васпитања утврђена је обавеза да ближе услове за обављање проширене делатности прописује министар, а у члану 171 да ће то бити реализовано у року од две године од дана ступања на снагу наведеног закона.	Министарство просвете и науке
Донети подзаконски акт у коме ће се прописати ближи услови и мерила за утврђивање економске цене образовања по ученику, рачунајући и са сопственим средствима (од проширене делатности и од рада ученичких задруга) за ове намене	Економска цена за остваривање програма образовања и васпитања по ученику обухвата све текуће расходе по ученику, из свих извора финансирања, у складу са прописима којима се уређује буџетски систем. То значи да се финансирање по ученику ослања и на сопствена средства основних и средњих школа, укључујући и средства од проширене делатности и од ученичких задруга.	Министарство просвете и науке Министарство финансија
Поједноставити и скратити процедуру за добијање сагласности о проширењу делатности	Садашња процедура за добијање сагласности о обављању проширене делатности веома дуго траје. Потребно је да се поступак добијања решења о проширењу делатности поједностави и скрати.	Министарство просвете и науке
Донети правилник о социјалном укључивању ученика из осетљивих група ради подизања квалитета образовања и нивоа знања ових ученика	Школе данас издвајају веома мала средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга за помоћ сиромашним и ученицима из других осетљивих група. Зато је неопходно да се обавезу органи школе да овом питању посвећују знатно већу пажњу.	Министарство просвете и науке
Организовати семинаре за подизање капацитета службеника МП који се баве финансијама и информационом системом и менаџмента школа о примени законске регулативе из система образовања и буџетског система	Транспарентно планирање, евиденције и извештавање о свим врстама прихода и расхода школа су обавезе које изворно произлазе из Закона о буџетском систему, а на који се Закон о основама система образовања и васпитања, по потреби, позива. Резултати истраживања упућују на потребу подизања капацитета надлежних служби у области система образовања о транспарентном планирању и извештавању и о нужним евиденцијама.	Министарство просвете и науке Министарство финансија
Донети правилник о коришћењу вишка простора који школе имају за обављање проширене делатности, а који је у јавној својини	Школе имају велике проблеме у вези са коришћењем вишка простора за обављање проширене делатности. Стога је потребно да се пропишу услови и могућности коришћења вишка простора и друге имовине.	Министарство просвете и науке Министарство финансија Републичка дирекција за имовину

<p>Прецизније прописати начине укључивања ученика млађих од 15 година и са навршених 15 година у проширену делатност и у рад ученичких задруга, кроз подзаконска акта или правилнике, тј. прецизно утврдити и изузети одређене сегменте проширене делатности и ученичких задруга из ових клаузула и дозволити одређени ниво флексибилности при укључивању ученика</p>	<p>Члан 33 Закона о основама система образовања и васпитања предвиђа да се ученици млађи од 15 година не могу ангажовати у проширеној делатности, а ученици са навршених 15 година само у оквиру наставе. Примена ових одредби закона довела је код једног броја школа до тога да више нису сигурне како се могу ангажовати млађи ученици, а да се тиме не ремете прописане норме и наставни процес. Будући да је истраживање показало да школе све чешће комбинују активности проширене делатности и ученичких задруга, које чак ни законом нису стриктно одвојене, у једном броју основних школа активности ученичке задруге мирују. Са школама би требало дискутовати о томе шта је разлог стагнације активности у њиховим ученичким задругама. Ово треба узети у обзир и због тога што су ученичке задруге релативно младе (у истраживању је учествовало 57,1% задруга основаних после 2001. године) и што их има свега око 200 са дискутабилним нивоом активности.</p>	<p>Министарство просвете и науке Републичка просветна инспекција Савез ученичких задруга</p>
<p>Успоставити јединствен регистар у оквиру Министарства просвете и науке са обједињеним подацима о свим школама које су прошириле своју делатност</p>	<p>За сада не постоји јединствен регистар проширене делатности свих школа на територији Србије. Истраживање је показало да преко 90% школа има прибављену сагласност за обављање проширене делатности. Школе прибављају сагласности о обављању проширене делатности од различитих тела у зависности од тога да ли се налазе на територији Београда и Централне Србије или Војводине, при чему школе са прве две територије сагласност траже од Министарства просвете и науке, а из Војводине од Покрајинског секретаријата за образовање. Успостављање јединственог регистра би омогућило бољи увид у остваривање улоге проширене делатности у школама и допринело би њеном ефикаснијем функционисању.</p>	<p>Министарство просвете и науке Републичка и локалне просветне инспекције Покрајински секретаријат за образовање Школе</p>
<p>Дефинисати правилнике о форми и начину планирања и извештавања школа о проширеној делатности, са посебним нагласком на дезагрегирано исказивање ставке сопствени приходи школа, како би се веродостојно обухватила средства која се остварују од проширене делатности и ученичких задруга</p>	<p>Потребно је што пре усвојити нови Правилник о јединственом информационом систему просвете који Министарство просвете и науке припрема. Овај правилник би требало да школама олакша начин, форму и динамику извештавања на основу вођења обавезних евиденција и архивирања података који ће се уносити у јединствену базу. Тиме ће свим ауторизованим корисницима бити омогућен увид у функционисање проширене делатности на нивоу сваке појединачне школе. Неки од података које треба да садржи евиденција тичу се подручја рада, образовних профила, облика проширене делатности и активности укључених у ученичке задруге, начина остваривања прихода, њихове висине и алокације и сл.</p>	<p>Министарство просвете и науке Министарство финансија Просветне и буџетске инспекције</p>
<p>Дефинисати правилнике о праћењу квалитета остваривања проширене делатности и утврдити елементе форме интерних процедура оцене квалитета у школама</p>	<p>Контрола праћења квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга врши се у свега 35,4% анкетираних школа. Такође, школе немају јасно дефинисане критеријуме, у својим интерним документима, на основу којих би могле да оцењују остваривање активности.</p>	<p>Министарство просвете и науке Републичка просветна инспекција Школе</p>

Функционисање проширене делатности и ученичких задруга

ПРЕПОРУКА	ОБРАЗЛОЖЕЊЕ	НОСИОЦИ
Потребно је приредити водич у којем би били прецизирани и препознати сви облици проширене делатности, ближе објашњене процедуре, дефинисана тела са којима би школе могле да успешније комуницирају	Школама би веома помогло уколико би могле да следе упутства са тумачењима неопходних корака који би пратили развијање и формализацију проширене делатности. У том смислу, од велике помоћи би им био водич у којем би били прецизирани и препознати сви облици проширене делатности што би такође допринело једноставности уласка, до(пре)регистрације и изласка из проширене делатности.	Министарство просвете и науке Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Србије Школе
Рedefинисати улогу Савеза ученичких задруга	Школе нису препознале Савез ученичких задруга као тело на које могу да се ослоне у саветодавном смислу. У погледу односа са својим члановима, Савез представља пасивну организацију, која се само у одређеној мери бави промоцијом задружних активности кроз смотре, семинаре и сличне садржаје. Требало би продубити везу између Савеза и школа и испитати капацитете и циљеве Савеза. Потребно је пратити успешност рада ментора ученичких задруга и интерним документима их обавезати на праћење остваривања и мотивисати их.	Министарство просвете и науке Савез ученичких задруга Школе
Неопходно је да школе раде буџете за своје развојне планове	На основу Закона о основама система образовања и васпитања школе имају обавезу да доносе развојни план за период од три године до пет година. Сваки развојни план подразумева и одређена финансијска средства за реализацију утврђених циљева. Због тога је нужно да сваки развојни план има и свој буџет.	Основне и средње школе
Обезбедити инспекцијски надзор везано за израду плана прихода и плана расхода од проширене делатности и ученичких задруга	Истраживање је показало да нешто преко 60% школа има план прихода и план расхода од проширене делатности, мање од половине школа има план прихода од ученичких задруга и око 60% план издатака од ученичких задруга.	Министарство просвете и науке Републичка и локалне просветне инспекције
Донети план развоја проширене делатности у основним и средњим школама за наредних пет година	Имајући у виду чињеницу да су средства из буџета релативно ограничена за финансирање образовања и да се рачуна и са сопственим средствима за ове намене, потребно је планирати развој проширене делатности и сагледати могућности обезбеђивања и обим средстава из овог извора.	Министарство просвете и науке
Додатно подстицати могућности проширивања делатности код малих школа и сеоских школа и мотивисати наставнике, посебно у основним школама, да	Мале и сеоске школе имају мање могућности да се баве проширеном делатношћу од већих и градских школа. Сеоске школе се чешће баве производњом у оквиру проширене делатности (54,5%), а градске школе организовањем обука и других едукативних садржаја (61,7%), као и изнајмљивањем простора (30,8%). Такође, сеоске школе су подесније за орга-	Министарство просвете и науке Министарство финансија

<p>се укључују у проширену делатност и рад ученичких задруга</p>	<p>низовање ученичких задруга (63% сеоских школа обухваћених анкетом је имало ученичку задругу), нарочито уколико имају своја газдинства (која су веома често неискоришћена) и ако су испоставе већих школа у градским и приградским срединама. Улога директора тих школа је веома важна, али је посебно потребно мотивисати наставнике у основним школама које имају и највећи проблем са финансирањем.</p>	<p>Министарство за државну управу и локалну самоуправу</p>
<p>Потребно је унапређивати сарадњу школа са локалним самоуправама како би се реално сагледале потребе школа при утврђивању годишњих буџета</p>	<p>Школе првенствено виде добробит у проширењу своје делатности у томе што би им то омогућило прибављање додатних материјалних средстава, од чега би користи имали и ученици и наставници (78,9%), а на другом месту је унапређење васпитно-образовног рада установе (62,7%). Надаље, то би била прилика да се унапређује однос са локалном заједницом (54,1%), у најширем смислу, и да се овим делатностима припише улога социјалног укључивања деце и младих, а унапређивао би се и однос са локалном самоуправом (39,5%) у виду финансијског планирања и реалног сагледавања потреба школа при успостављању везе са локалним буџетом. Школе би тако биле активни партнери при креирању буџета са јасно исказаним потребама, а не би се укључивале <i>ex post</i>.</p>	<p>Локалне самоуправе Стална конференција градова и општина Школске управе Школе</p>
<p>Требало би додатно истражити могућности да се успостави веза између практичне наставе у школама и проширене делатности</p>	<p>Школе настоје да повежу праксу са проширеном делатношћу (нарочито кроз радионице и сл.). Међутим, веома мали број школа је изборни предмет препознао као основ за бављење проширеном делатношћу. У већини случајева то је образовни профил школе (код 82,1% средњих стручних школа, код 10,7% гимназија и 7,1% специјалних школа за основно и средње образовање).</p>	<p>Министарство просвете и науке Приватни сектор Школе</p>

4.

Методологија истраживања

---

4. Методологија истраживања

Циљ истраживања о проширеној делатности и ученичким задругама у школским установама у Републици Србији јесте да се уради анализа начина на које се у пракси остварују одредбе утврђене усвојеним законодавним оквиром који регулише ову област и да се дају препоруке доносиоцима одлука како да унапреде спровођење постојећих законских решења, као и школама како да најбоље искористе законске могућности. Полазећи од основних циљева овог истраживања, прилагођена је методологија која је послужила као скуп алата да би се најбоље одговорило на задатке истраживања.

Приступ дефинисању методологије истраживања је утврђен на следећи начин:

- I У првом кораку је изучаван **постојећи законодавни оквир** којим се регулише функционисање проширене делатности и ученичких задруга у Републици Србији.
- II Затим су анализирана релевантна **искуства земља у окружењу, као и земаља Европске уније** да би се указало на примере добре праксе.
- III Трећи елемент методологије је **спровођење истраживања** у пракси која постоји у школама које обављају проширену делатност и/или имају ученичке задруге, или се пак не баве нити једном од ових активности. У циљу реализације истраживања примењен је метод анкетног испитивања и формирана су два посебна упитника (погледати Анексе I и II).
- IV И као четврти елемент методологије који је послужио за сумирање резултата, наводе се **посете школама**, током којих су вођени разговори са менаџментом школа, менторима ученичких задруга или особама укљученим у проширену делатност, представницима службе рачуноводства, представницима ученика, савета родитеља и школских одбора. Ове дискусије су вођене према унапред припремљеним питањима.

Основни скуп за избор школа које су укључене у истраживање чиниле су све основне, средње стручне школе и гимназије којих је у школској 2007/2008. години у Републици Србији било редом: 3.545 основних, 339 стручних и 141 гимназија¹. Будући да је усредсређивање овог истраживања већим делом било на оне школске установе које су основале ученичку задругу или су регистровале проширену делатност, основни скуп је подељен у два подскупа. Први подскуп су чиниле школе које обављају додатне активности у складу са законом, а други подскуп су чиниле све преостале школе из регистра. Избор школа за истраживање није извршен методом случајног избора^{1а}). Два разлога постоје за то. Први разлог је непостојање регистра свих школа које имају проширену делатност, а други неажурна листа школа које су у тренутку анкетирања имале основану ученичку задругу. Теоријском расподелом јединица узорака било је предвиђено да у свакој подгрупи буде најмање 30-45 школа. Такође, предложена је и стратификација основног скупа школа на основне, средње стручне и гимназије, према територијалној дистрибуцији школа које се налазе у Војводини, у Београду и у Централној Србији (не укључујући Београд), као и према типу насеља да би се обухватиле школе које се налазе у мањим местима и у сеоским срединама (ово се нарочито односило на основне школе). Услед *a priori* непознате дистрибуције школа према врсти

¹) Републички завод за статистику, *Општине у Србији 2009*, Београд, 2009.

^{1а}) Више о теорији узорковања погледати у Зечевић, Т. и др. (1991), *Теорија узорака и планирање експеримената*, Економски факултет Београд.

обављања додатне делатности, крајњи узорак је изабран комбиновањем квота узорка да би се допунио број истраживачких јединица у подгрупама са малим бројем школа са унапред познатим активностима, и избором свих школа са ученичким задругама које су се налазиле у регистру Савеза ученичких задруга. До септембра 2010. године, Савез је имао 208 чланица, од чега 125 основних школа, 71 средњу школу и 12 школа за децу са посебним потребама. Информације, као што су бројеви телефона, е-маил адресе и особе за контакт у школама, прикупљане су из неколико извора: са интернет презентације Министарства просвете и науке (<http://www.mp.gov.rs/ustanove/skole.php>), из регистра Савеза ученичких задруга, из базе податка школа са којима сарађује невладина организација „Достигнућа младих” (*Junior Achievement Serbia*), интернет претраживача и електронских телефонских именика.

Прикупљање података помоћу анкете од школа изабраних у узорак је обављено током септембра и октобра 2010. године². На анкету је одговорило 96 школа са проширеном делатношћу и/или ученичким задругама од послатих 280 упитника, чиме је стопа реализације анкете у овом подскупу износила свега 34,3%. У подзоруку од 118 школа, за које је иницијално утврђено да немају проширену делатност и/или ученичку задругу, на анкету је одговорило 185 школа, пошто се један број школа прегруписао и из првог подскупа прешао у други услед проблема у функционисању проширене делатности и ученичких задруга. Будући да истраживачке јединице формирају хетерогену групу (која укључује основне школе, средње стручне школе, специјалне школе³, ^{3а} и гимназије), подаци добијени истраживањем су исказани према врсти школске установе, величини школе и територијалној припадности (статистичком макрорегиону и типу насеља).

Табела 1. Реализација узорка

	Планирани узорак	Одговорило на анкету	Процент реализације
Школе са проширеном делатношћу и ученичким задругама ⁴	280	96	34,3
Школе које немају проширену делатност и ученичку задругу ⁵	118	185	156,8
Укупно	398	281	70
Број посећених школа	12	9	75
Број учесника у интервјуима	...	33	...

Прикупљање података је пратила веома снажна комуникација истраживачког тима са школама укљученим у истраживање, школским управама, Министарством просвете и науке и Тимом за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Србије.

² Контактано је близу 400 школа, како оних које су прошириле своју делатност тако и оних које још увек нису.

³ Специјалне школе нису посебно издвајане кроз резултате истраживања, будући да их је само 14 учествовало у анкети.

^{3а}) Особе са инвалидитетом имају веома неповољну образовну структуру. Специјалне школе најчешће похађају особе са инвалидитетом са интелектуаним сметњама (Динкић, М., Љубинковић, Б., Огњеновић, К., Рајков, Г., (2008), стр. 24).

⁴ На анкету је одговорило 26 основних, 62 стручне школе и 8 гимназија.

⁵ На анкету је одговорила 131 основна школа, 39 стручних школа и 15 гимназија.

5.

*Анализа законодавног
оквира за развој
проширене делатности и
задругарства у школским
установама у Србији*

---

5. *Анализа законодавног оквира за развој проширене делатности и задругарства у школским установама у Србији*

У новом Закону о основама система образовања и васпитања који је усвојен у септембру 2009. године, регулисано је обављање проширене делатности која је у функцији образовања и васпитања, под условом да се њоме не омета обављање делатности образовања и васпитања (члан 33).

У целини узев, овим новим законом се обезбеђује:

- I ефикасна сарадња са породицом помоћу укључивања родитеља у управне органе школских установа, као и у обезбеђивање додатних средстава за побољшање услова образовања у основним и средњим школама, у погледу простора, опреме и наставних средстава, за остваривање програма који нису делатност школе, за исхрану и помоћ ученицима;
- II сарадња школских установа са локалним заједницама и широм друштвеном заједницом како би се обезбедила усклађеност између индивидуалног и друштвеног интереса у систему образовања;
- III делотворност, економичност и флексибилност организације и финансирања система образовања ради постизања што бољих учинака;
- IV отвореност према педагошким и организационим иновацијама.

Саставни део процеса европских интеграција је унапређење квалитета система образовања и живота школске деце из маргинализованих друштвених група. Стога је у Републици Србији законодавни оквир, као основа за имплементацију образовних политика, усмерен ка социјалној инклузији. У том смислу, активности Министарства просвете су, током прве деценије 21. века, са одређеним осцилацијама средином ове декаде, биле везане за реформисање система образовања кроз измену законске регулативе и израду адекватних развојних стратегија за поједине нивое и видове образовања.

Остваривање дефинисаних циљева и постизање жељених резултата наметнуло је потребу да се у новом закону створе могућности за додатно остваривање прихода школских установа кроз обављање проширене делатности школа, као и кроз делотворно функционисање ученичких задруга.

Законска регулатива из домена система образовања прописује функционисање проширене делатности школа и ученичких задруга са становишта циљева установљавања ових делатности. Када је реч о финансијском аспекту, дате су одредбе са позивом на примену прописа из буџетског система, с обзиром на то да су основне и средње школе доминантно буџетски корисници. За ова два аспекта су надлежна два министарства, што нас је определило да посебно анализирамо законодавни оквир у области система образовања и у области буџетског система.

Могућности и услови школског обављања **проширене делатности** непосредно су дефинисани у члану 33 **Закона о основама система образовања и васпитања**⁶. Наиме,

---

⁶ Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС бр. 72/2009.

у првом ставу овог члана утврђено је да установа, односно школа која има решење о верификацији о постојању прописаних услова за обављање делатности образовања и васпитања⁷, може да обавља и *другу делатност која је у функцији образовања и васпитања*, а која се дефинише као проширена делатност, под условом да се проширеном делатношћу не омета обављање основне делатности школе, тј. образовање и васпитање. Проширена делатност школе, по Закону, може да буде:

- пружање услуга,
- производња,
- продаја,
- остваривање програма обука у складу са потребама тржишта рада када су у питању средње школе,
- друге делатности којима се унапређује или доприноси рационалнијем и квалитетнијем обављању образовања.

Законом је утврђено да школе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, средства која су стекле по том основу као што су земљиште, зграде и друга средства, могу да користе и за обављање проширене делатности (члан 50).

Одлуку о проширењу делатности доноси орган управљања школе уз сагласност Министарства просвете и науке. Одлука о проширењу делатности школе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, мора да садржи и план прихода који се очекују од обављања проширене делатности, као и начин располагања и план коришћења остварених средстава у складу са прописима који регулишу буџетски систем. Такође, саставни део одлуке је и приказ начина ангажовања ученика и запослених у обављању проширене делатности. У Закону је утврђено да ученици млађи од 15 година не могу да се ангажују у обављању проширене делатности школе, ученици са завршених 15 година могу да се ангажују само у оквиру наставе, а запослени школе само ако се не омета образовни процес.

Министар просвете је у обавези да донесе **подзаконски акт** (члан 33) којим ће *регулисати обављање проширене делатности у школама у року од две године од ступања на снагу претходно наведеног Закона, тј. најкасније до септембра 2011. године*. Овај акт до сада није донет.

Функцију проширене делатности школе посебно треба имати у виду са становишта увођења новог концепта финансирања образовања по коме ће се, почев од школске 2011/2012. године, постепено примењивати финансирање рада школа на основу економске цене за остваривање програма образовања по ученику, док ће се овај концепт примењивати на све школе од школске 2014/2015. године (члан 180). Са преласком на потпуну примену финансирања школа по ученику праћење ефеката образовања постаће обавезно.

Будући да у Србији постоје значајне разлике између школа с обзиром на географско подручје где су лоциране, број ученика и њихове припадности одређеним групама, нивоима и врстама образовања, у Закону је утврђено да министар просвете пропише у **посебном подзаконском акту** (члан 155) *ближе услове и мерила за утврђивање економске цене*

⁷ У прелазним и завршним одредбама Закона о основама система образовања и васпитања утврђено је да су школе дужне да у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона усагласе статут, организацију и начин рада са овим законом (члан 172, став први).

образовања по ученику на одређеном подручју, из одређених група, по нивоима и врстама образовања, укључујући и неопходан број запослених, време и поступак увођења новог концепта финансирања школа. **Економска цена за остваривање програма образовања и васпитања по ученику обухвата све текуће расходе по ученику, из свих извора финансирања, у складу са прописима којима се уређује буџетски систем.** То значи да се финансирање по ученику ослања и на сопствена средства основних и средњих школа, тј. обухвата и средства од проширене делатности и од ученичких задруга.

При утврђивању потребних средстава за школе на појединим географским подручјима примењиваће се и додатни корективни коефицијенти на основу мерила које ће прописати министар просвете у претходно поменутом подзаконском акту који још није донет.

У Закону је утврђено да ће се подзаконски акти који су донети пре ступања на снагу новог закона о основама система образовања и васпитања, примењивати до доношења прописа на основу новог закона, ако нису у супротности са новим законом.

Успостављањем партнерских односа са приватним и невладиним сектором школе могу да остварују сопствене приходе и по основу донација, спонзорства, школарине, уговора и других послова у складу са законом. Остваривање ових прихода, њихово евидентирање и коришћење врши се у складу са прописима којима се уређује буџетски систем.

Средства од проширене делатности, по Закону, школе треба да користе, првенствено, за побољшање услова образовања у погледу простора, опреме и наставних средстава, затим за остваривање програма који нису делатност школа, као и за исхрану и помоћ ученицима (члан 160, став други).

По Закону, свака школа треба да има стратешки развојни план који садржи приоритете у остваривању образовно-васпитног рада, носиоце активности, критеријуме и мерила за вредновање планираних активности и друга питања од значаја за развој школе која подразумевају и питања везана за обављање проширене делатности. Развојни план се доноси за период од три године до пет година. Ради осигурања квалитета рада, школе треба да вреднују и остваривање својих развојних планова (члан 49 Закона).

Законом о основној школи (члан 34)⁸ прописана је **могућност оснивања ученичких задруга**, у циљу ваннаставних активности друштвено-корисног рада ученика. Рад ученичких задруга се регулише статутом школе. Услуге и производе стечене радом задруге школа може продавати, а средства морају да се воде на издвојеном рачуну, као и да се троше за проширење материјалне основе рада задруге, екскурзије, награде члановима задруге и унапређење образовно-васпитног рада у школи.

У **Закону о средњој школи** (члан 34)⁹ утврђено је да **школа може да оснује ученичку задругу**, у циљу развијања ваннаставних активности. Средства стечена продајом производа и услуга задруге, праксом и практичним радом ученика користе ученици школе. Правила рада се утврђују статутом школе и посебним правилником. У овом закону није прописано за које намене се приходи, које задруга остварује, троше.

Међутим, ни један ни други закон даље не регулишу питање извештавања нити надзора везано за активности ученичких задруга и наменско трошење остварених средстава.

⁸ Службени гласник РС бр. 50/92, 22/2002.

⁹ Службени гласник РС бр. 50/92, 24/96, 23/2002, 25/2002.

У **Нацрту Закона о задругама**, о коме је јавна расправа у току, прописује се и оснивање ученичких задруга. Ученичке задруге радом образују и оспособљавају ученике-за другаре за одређена занимања и омогућавају им да тим радом стичу средства за ваннаставне, друштвене, спортске и културне активности, организовање екскурзија, набавку учила, помоћ ученицима слабијег материјалног стања и друге сличне потребе. Предложеним одредбама се нешто побољшава регулатива везана за употребу средстава од рада ученичких задруга, **са назнакама усмеравања ових средстава за потребе социјалног укључивања**. Међутим, то није довољно елаборирано. Такође, није прописано како ученичке задруге образују и оспособљавају ученике-за другаре за одређена занимања. Не види се учешће наставника у том процесу. Стога би, у даљем раду на овом нацрту закона, требало **детаљније прописати улогу ученичких задруга у социјалном укључивању ученика у основним и средњим школама и ускладити могућности употребе средстава од рада ученичких задруга са Законом о основама система образовања и васпитања, као и са Законом о буџетском систему. Ово се посебно односи на питања везана за економску цену образовања по ученику и финансирање те цене из сопствених средстава школа.**

Законом о буџетском систему¹⁰ школе као буџетски корисници имају обавезу да **израђују средњорочне планове** који садрже детаљну разраду свих програма, пројеката и активности који се спроводе у циљу ефикасног управљања средствима по предложеним програмима, а који доприносе остваривању стратешких циљева рада школа. Ови планови се раде за текућу буџетску годину са пројекцијама за наредне две године. Школе су дужне да исказују сопствене приходе које остварују сопственом активношћу од продаје робе и вршења услуга у финансијским плановима (члан 22, став први Закона о буџетском систему).

У планирању сопствених прихода буџетски корисници, у овом случају школе, дужне су да се придржавају принципа тачности тако да их реално планирају и распоређују за коришћење у складу са потребама. Средства остварена од сопствених прихода у складу са посебним законом¹¹ користе се за рад органа у саставу министарства према програму и динамици коришћења који доноси надлежни министар. Влада, односно надлежни орган локалне самоуправе, може прописати услове, критеријуме и начин коришћења средстава од прихода које школе остваре својом активношћу, односно продајом роба и вршењем услуга. Влада, односно извршни орган локалне власти, на предлог министра, може одлучити да неутрошена сопствена средства из претходних година могу представљати општи приход буџета у текућој години¹².

Министар, односно локални орган управе надлежан за финансије, отвара подрачуне за посебно евидентирање сопствених прихода школа те се тиме, поред осталих сопствених прихода, средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга, укључују у систем консолидованог рачуна трезора – трезора локалне власти и трезора Републике Србије. Управа за трезор води ове подрачуне. Тако се обезбеђује остваривање принципа транспарентности у оквиру система одговорног управљања јавним финансијама¹³.

¹⁰ Закон о буџетском систему, Службени гласник РС бр. 54/2009.

¹¹ У овом случају реч је о законима из области система образовања који су претходно наведени.

¹² Закон о изменама и допунама Закона о буџетском систему, Службени гласник РС бр. 73/2010.

¹³ Члан 276 Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему.

Школе, као корисници буџетских средстава на општем и локалном нивоу, дужне су да своје финансијске планове о обављању проширене делатности и функционисању ученичких задруга достављају локалним самоуправама и ресорном министарству просвете, који се укључују у посебни део буџета (локалног и националног). У том смислу, потребно је да школе, при изради финансијских планова о обављању проширене делатности и раду ученичких задруга, поштују прописани буџетски календар за ниво Републике Србије и за ниво локалних власти (члан 16 Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему).

Када је реч о годишњем извештавању, школе су такође дужне да раде финансијске извештаје и да их достављају према календару који је утврђен у члану 28 Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему.

6.

*Упоредна анализа
проширене делатности
и задругарства
у земљама у окружењу
и у Европској унији*

---

6. Упоредна анализа проширене делатности и задругарства у земљама у окружењу и у Европској унији

Анализа проширене делатности и активности ученичких задруга у земљама у окружењу показује да њихово законодавство регулише проширену делатност на мање детаљан начин него што је то случај у Србији. Сем тога, у осталим посматраним земљама појам проширене делатности није заступљен, већ се такве активности обично називају „додатном делатношћу“, а средства прикупљена њиховим обављањем називају се „сопственим средствима“ школа; или се овакве активности чак уопште не спомињу, већ се наводе као „други извори“ из којих школе могу да остварују приход. У земљама бивше Југославије активности које подразумевамо под појмом проширене делатности су врло начелно регулисане одредбама релевантних закона, док активности ученичких задруга, иако постоје, у неким земљама нису обухваћене нити законима који се односе на образовање нити онима који се баве делатношћу задруга. Детаљнији приказ законодавног оквира који регулише обављање проширене делатности и активности ученичких задруга дат је у Анексу III.

Закони земаља бивше Југославије остављају простор да се проширена делатност и активности ученичких задруга детаљније регулишу подзаконским актима, али је, као и у случају Србије, доношење таквих прописа често изостајало.

Изузетак представља **Хрватска**, у којој закони који се односе на основно и средње образовање¹⁴ начелно регулишу да сопствена средства школа (било да је реч о средствима од проширене делатности, донација, или других извора) морају да се троше наменски, а детаљи о њиховом стицању и трошењу се доносе на нивоу жупанија. Наиме, годишњи програми финансирања образовног система у жупанијама обухватају и сопствена средства која школе зарађују, и овим програмима се детаљно спецификују начини како може да се остварује проширена делатност, процедуре, намене за које могу да се утроше средства и слично. Примера ради, за школе у граду Загребу¹⁵ је прописано како све могу да стичу сопствена средства (нпр. донације, издавање простора, обуке, производња и продаја, ауто-школе и др.), али и како треба да их користе. С тим у вези, средства од издавања простора и опреме претежно могу да се користе за инвестиционо одржавање и набавку опреме, док приходи од ауто-школа могу до 80% да се искористе за плате наставника ангажованих у овим активностима.

У Хрватској одлуку о обављању ових активности, као и о намени трошења средстава, доноси орган школе (школски одбор), а прописано је да се мора тражити и сагласност оснивача, односно надлежне службе локалне самоуправе. Школе су обавезне да извештавају оснивача школе (надлежни орган града или општине) о обављању делатности и оствареним средствима, а динамика извештавања је утврђена програмима финансирања образовног система (нпр. у граду Загребу извештаји морају да се подносе квартално).

---

¹⁴ Закон о одгоју и образовању у основној и средњој школи, „Народне новине“ бр. 87/08, 86/09, 92/2010 и Закон о струковном образовању, „Народне новине“ бр. 30/09.

¹⁵ Програм јавних потреба у средњем школству града Загреба за 2010., „Службени гласник Града Загреба“ бр. 27/09.

Међутим, закони и подзаконски акти које смо проучавали не баве се тиме која лица могу да се ангажују у обављању проширене делатности у школама, а нисмо успели да дођемо ни до било каквог тумачења или истраживања које би дало одговор на то питање. Због тога остаје нејасно да ли у Хрватској ученици могу, и под којим условима, да обављају активности из којих школа стиче сопствене приходе.

Пример добре праксе везано за стицање сопствених средстава представља **Македонија**, у којој висок степен децентрализације образовања оставља широке могућности школама да остварују додатне приходе. Школе могу да, поред средства из буџета, прикупљају средства и од издавања простора, да остварују друге сопствене приходе (нпр. да обучавају) и да прикупљају донације из иностранства. За сваки од наведених извора морају да постоје одвојени финансијски планови, одвојени рачуни, и није дозвољено да се преносе средстава с једног на други рачун. Школе користе могућност да остварују сопствене приходе, тако да су у 2003. години готово 19% укупног буџета средњошколског образовног система чинили приходи остварени од проширене делатности¹⁶.

У земљама чланицама Европске уније заступљено је неколико система организовања и финансирања основног и средњег образовања, па се тако и степен децентрализације финансирања образовања, као и могућности јавних школа да остварују додатне приходе, разликују од земље до земље. Примера ради, у **Француској**, **Италији** и **Грчкој** финансирање основног и средњег образовање је већином централизовано, док је **Велика Британија** пример земље у којој је образовни систем значајно децентрализован.

Ипак, без обзира на то у којој мери је систем образовања децентрализован, по правилу је у старим чланицама Европске уније јавни систем образовања буџетски финансиран, и не постоји велики простор, а вероватно ни потреба, да школе траже додатне изворе финансирања. У различитим земљама Европског економског простора на различите начине је регулисана могућност да школе остварују сопствене приходе од издавања простора и од донација: од тога да имају потпуну аутономију да на наведене начине остварују приходе и њима располажу (**Италија**), до тога да је школама потпуно онемогућено да стичу сопствена средства (**Исланд**)¹⁷. Комерцијално ангажовање ученика је могуће у оквиру ученичких задруга и ученичких компанија, али њихов превасходни циљ није остваривање профита, већ стицање предузетничких вештина¹⁸. С тим у вези, рад оваквих ученичких организација требало би посматрати као део образовног процеса (који се одвија у оквиру наставе или као облик ваннаставне активности), а не као профитну активност, будући да су у многим земљама правила за рад ученичких компанија постављена тако да их онемогуће да представљају нелојалну конкуренцију бизнис сектору. У раду оваквих ученичких организација наставници се ангажују искључиво као координатори, а у одлучивању о расподели евентуалног профита не учествује школа, већ ученици који су ангажовани у раду задруге, односно ученичке компаније.

Искуство у новим чланицама Европске уније, бившим социјалистичким земљама, везано за обављање проширене делатности је сличније искуству Србије и других земаља бивше Југославије. Наиме, поменуте државе су током транзиције покретале реформе својих образовних система, које су укључивале и децентрализацију финансирања образо-

¹⁶ Bischoff, Casandra (ed.). 2009. *Public Money for Public Schools: Financing Education in South Eastern Europe*. Open Society Institute, Budapest, str. 114.

¹⁷ Више о овоме видети у извештају Eurydice (2007).

¹⁸ European Commission (2005).

вања. Децентрализација је у већини случајева увела могућност да школе стичу сопствена средства како би унапредиле васпитно-образовни рад, будући да средства алоцирана из централног и/или локалних буџета често једва да су довољна за покривање оперативних трошкова. Примери неких од ових земаља могу да буду релевантни за Србију¹⁹.

Могућност да школе остварују сопствене приходе је заступљена у свим бившим социјалистичким државама, али чини се да је мотивација школа да то и чине у много одређена тиме да ли могу да, уз консултацију са надлежним државним органима, располажу оствареним средствима, или их морају уплаћивати у буџет. Заступљено је неколико модела: а) да школе саме располажу оствареним средствима; б) да уплаћују остварена средства у буџет (нпр. **Литванија** и **Естонија**); в) да задржавају остварена средства, али да им и одређени део прилива из буџета буде умањен (нпр. **Словачка**).

Када је реч о коришћењу средстава од проширене делатности, у већини случајева је прописано да наведена средства морају да се користе за унапређење васпитања и образовања. Међутим, у пракси се то често своди на покривање трошкова који би требало да буду покривени из буџетских средстава, као и на повећање плата запосленом наставном особљу.

У **Бугарској** је 2004. године, у оквиру свеобухватног програма фискалне децентрализације, уведен тзв. делегирани буџетски систем, и то најпре као пилот-програм у одређеном броју општина, да би од 2008. године почео да се примењује у свим школама²⁰. Када је реч о образовном систему, то је значило да су вођење школе, финансирање и организација рада делегирани са нивоа општине на ниво школског одбора, који је тиме преузео и одговорност за резултате својих одлука. Тако, школе имају сопствене рачуне, праве сопствене буџете, и имају слободу да изнајмљују простор и опрему који се не користе. Анализе показују да је овај систем довео до побољшања финансијске ефикасности и транспарентности у школама²¹. Наиме, школе су почеле далеко више да се труде да делотворно троше средства алоцирана из буџета, јер све уштеде које остваре остају на рачуну школе, и не морају да се враћају у буџет; због веће одговорности, школе ревносније покривају сопствене трошкове; такође, школе су више мотивисане да остварују додатне приходе.

Закључак

Активности у оквиру проширене делатности школа су, у различитим појавним облицима, заступљене у већини европских држава. Међутим, могућности јавних школа да се ангажују у њиховом обављању, као и да троше остварене приходе, на различите начине су регулисане у различитим земљама, а модалитети варирају од потпуне аутономије до непостојања могућности да се у школама обављају овакве активности.

¹⁹ Коришћени су следећи извори: Bischoff, Casandra (ed.). 2009. *Public Money for Public Schools: Financing Education in South Eastern Europe*. Open Society Institute, Budapest; Masson, Jean-Raymond (ed.). 2005. *Financing Vocational Education and Training in the EU New Member States And Candidate Countries: Recent Trends And Challenges*. European Training Foundation.

²⁰ Функционисање система „делегираног буџета“ у школама у Бугарској детаљније је описано у World Bank (2010) и Bischoff (2009).

²¹ У извештају World Bank (2010), стр. 5, наводи се да ове реформе јесу значајно унапредиле оквир за финансирање и управљање у школама, али да и даље недостају мере које треба да побољшају квалитет образовања.

У старијим чланицама Европске уније сопствена средства јавних школа углавном потичу од донација/спонзорстава и издавања простора. Могућности обављања комерцијалних активности су ограничене, и претежно везане за рад ученичких компанија и ученичких задруга. Међутим, овакве активности, по правилу, не могу да допринесу финансирању школа, будући да циљ ангажовања ученика није остваривање профита, већ стицање предузетничких вештина; као и зато што профитом који се оствари не располажу органи школе, већ ангажовани ученици.

У бившим социјалистичким земљама, укључујући и републике бивше Југославије, поред могућности издавања простора и прикупљања донација, заступљене су и друге (производне и услужне) активности захваљујући којима школе могу да остварују сопствене приходе. Као и у Србији, наведена средства се нису користила искључиво за побољшање услова образовања (и повећање плате ангажованих наставника), већ су школе биле принуђене да из ових средстава финансирају трошкове текућег и инвестиционог одржавања, који би требало да се финансирају из буџета.

Примери добре праксе из земаља у окружењу показују да би у систему који делотворно стимулише школе да генеришу додатне приходе требало да буду дефинисана јасна правила о модалитетима обављања проширене делатности и трошења остварених средстава, као и да буде успостављен виши степен децентрализације образовања, који је праћен и вишим степеном фискалне децентрализације. Оно што је проблем у већини земаља у окружењу, као и у Србији, јесте то што нису дефинисане надлежности и критеријуми за праћење обављања проширене делатности у школама. Овакви механизми би требало да омогуће не само контролу тога да ли су испоштоване формалне процедуре и да ли су средства наменски утрошена већ и да покажу да ли, како и колико, средства од проширене делатности доприносе побољшању квалитета образовања.

7.

*Истраживање
о проширеној делатности
и ученичким задругама
у школским установама
у Србији*

---

7. Истраживање о проширеној делатности и ученичким задругама у школским установама у Србији

7.1. Функционисање проширене делатности и ученичких задруга у школама

Ученичке задруге се чешће региструју у основним школама, а проширена делатност у средњим стручним школама и гимназијама. Међутим, као што ће показати резултати анкете касније, **ученичке задруге које су средње школе основале су делотворније у обављању своје делатности од основних школа**. Одредба Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) којом се утврђује старосна доб од 15 година као граница за ангажовање ученика само кроз процес наставе, довела је код једног броја школа до тога да школе више нису сигурне како се могу ангажовати ученици, а да се тиме не ремете прописане норме и наставни процес. Овом питању ће бити посвећена посебна пажња у препорукама истраживања. Такође, показало се да **школе средње величине (до 750 ученика) чешће оснивају задруге, док се веће школе чешће баве проширеном делатношћу, коју неретко комбинују са ученичким задругама** (19 школа је имало обе активности). Ученичке задруге се чешће оснивају у школама у Војводини и Централној Србији, док школе са територије Београда чешће обављају проширену делатност. Стога је **проширена делатност чешће одлика градских школа, а ученичке задруге школа у мањим и сеоским срединама**.

Табела 2. Проширена делатност и ученичке задруге у основним и средњим школама у Србији, у процентима*

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Централна Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Ученичка задруга	69	40	13	71	37	52	33	20	47	58	43	63
Проширена делатност	46	84	88	47	80	80	79	80	75	67	76	63
Обе поменуте	15	24	0	18	17	32	13	0	23	25	19	25

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

* Подаци у табели приказују проценат заступљености ученичких задруга, проширене делатности или обе активности у школама према посматраним обележјима, тј. сваки проценат приказан у табели односи се на потврдан одговор и чини 100% са разликом до 100%.

У школама постоји тенденција да се комбинују активности ученичке задруге са проширеном делатношћу. То су често комплементарне активности и надопуњују једна другу. Понекад школе имају проблеме око намиривања материјалних трошкова ученичке задруге (нпр. набавка материјала и сл.), тако да се та средства намирују из прихода школе који су остварени обављањем проширене делатности. Такође, уколико школе не могу да продају извесне производе које су створили кроз рад одређених секција, могућност дистрибуције оставља ученичка задруга уколико већ постоје модалитети регистровани за потребе функционисања задруге. То на изванредан начин омогућује и ЗОСОВ, који под проширеном делатношћу подразумева давање услуга, производњу, продају и друге делатности које доприносе унапређењу образовно-васпитне функције школа.

7.1.1. Планирање активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга и учесници у том процесу

Основне и средње школе чешће од гимназија развијају планове обављања проширене делатности (72,2%, 67,9% и 42,9%, редом). Посматрано по величини, мале школе (84,6%) и школе средње величине (81%) више воде рачуна о доношењу планова проширене делатности од великих школа које планове имају у 61,1% случајева. Такође, школе са територије Београда (75%) и Војводине (78,9%) чешће се опредељују за планирање обављања проширене делатности у односу на школе из Централне Србије (59,6%). Такође, интересантно је и то да школе у сеоским срединама (84,6%) чешће планирају проширену делатност од школа у градским срединама (63,1%). **За већину основних и стручних школа развијање планова проширене делатности се подударара са развијањем и усвајањем школског развојног плана и годишњих програма рада.**

Средње стручне школе, у односу на све друге школе, имају веома развијене активности и сусрете са партнерима на локалном нивоу при изради планова проширене делатности. Према значају, за ове школе, то су најчешће заинтересована предузећа (82,1% стручних, 10,7% гимназија и 7,1% основних школа), Национална служба за запошљавање (77,8% стручних, 14,8% гимназија и 7,4% основних школа), цивилни сектор (76,5% стручних, 5,9% гимназија и 17,6% основних школа) и локална самоуправа (67,7% стручних, 3,2% гимназија и 29% основних школа). Такође, јављају се и родитељи, као партнери, који су подједнако важни и за основне и за стручне школе и донатори. Школе средње величине, са територије Централне Србије и из градских средина, чешће остварују сарадњу са овим партнерима, у односу на све друге школе. Такође, треба истаћи да су у малим школама, као и у школама у сеоским срединама, родитељи и локална самоуправа далеко битнији партнери од свих осталих.

Табела 3. Укључивање партнера у израду плана проширене делатности, у процентима

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља		Број школа
	Основна	Стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Централна Србија	Војводина	Градско	Сеоско	
Локална самоуправа	29	67,7	3,2	25,8	29	35,5	9,7	12,9	51,6	35,5	77,4	22,6	31
Заинтересована предузећа	7,1	82,1	10,7	7,1	32,1	39,3	21,4	17,9	64,3	17,9	96,4	3,6	28
НСЗ	7,4	77,8	14,8	7,4	40,7	29,6	22,2	14,8	51,9	33,3	92,6	7,4	27
Цивилни сектор	17,6	76,5	5,9	17,6	47,1	23,5	11,8	23,5	47,1	29,4	88,2	11,8	17
Родитељи	48	52	0	36	20	28	16	8	52	40	68	32	25
Друго (инострани донатори, јединице за имплементацију пројеката у оквиру министарстава, установе културе)	0	100	0	20	40	20	20	20	40	40	80	20	5

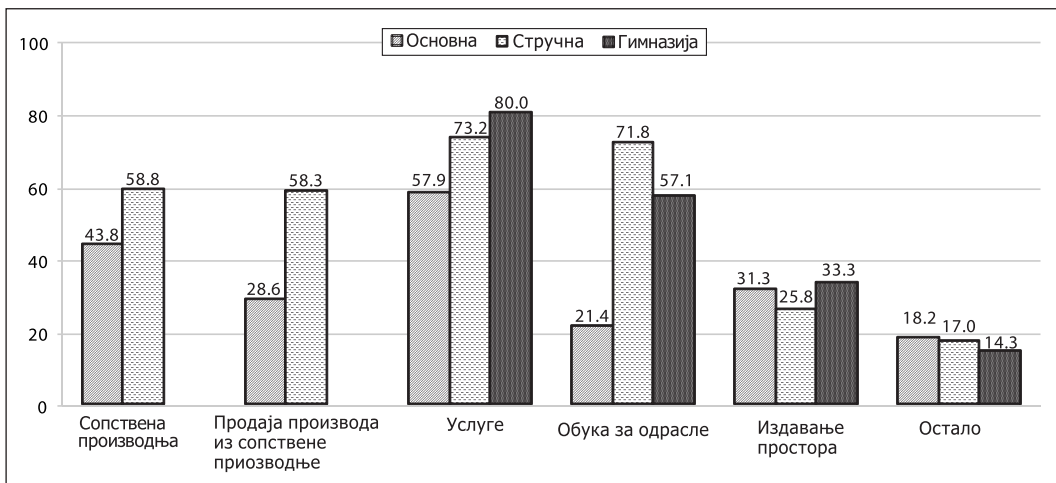
Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

7.1.2. Анализа обављања проширене делатности и рада ученичких задруга

Основни облици проширене делатности у школама

Посматрано према врсти школске установе, основне школе најчешће пружају услуге (57,9%), имају сопствену производњу (43,8%) или изнајмљују простор (31,3%), док средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге (73,2% и 80% ових школа редом) и организују обуке за одрасле (71,8% и 57,1% школа редом). Од осталих облика проширене делатности, који нису посебно издвојени, школе су најчешће помињале ђачку кухињу, кантине и друге облике продаје изван продавнице (ђачког прибора, кондиторских производа и сл.), ауто-школе, семинаре, школе пливања, припреме за даље школовање ученика, продужени боравак и укључивање у предшколско образовање. Без обзира на капацитете, **велике школе су чешће оријентисане ка пружању услуга и организовању различитих обука, а средње и мање школе ка активностима, као што су производња и продаја. Сеоске школе се чешће баве производњом, а градске организовањем обука и других едукативних садржаја, као и изнајмљивањем простора.**

Графикон 1. Најчешћи облици проширене делатности (приказани су само потврдни одговори), у процентима

Бокс 1: Техничка школа, Зајечар

Техничка школа у Зајечару је средња стручна школа, основана 1966. године. Школа тренутно има 841 ученика који су распоређени у 37 одељења, а наставу у школи изводи 78 професора. Настава се организује према следећим образовним профилима: Машински техничар за компјутерско конструисање (4 одељења), Електротехничар рачунара (4), Електротехничар за електронику на возилима (3), Техничар мехатронике (4), Техничар друмског саобраћаја (4), Аутомеханичар (3), Механичар грејне и расхладне технике (3), Електромонтер мрежа и постројења (3), Електромеханичар за термичке и расхладне уређаје (3), Возач моторних возила (3), Женски фризер (3). Проширена делатност у школи се обавља кроз курсеве рачунарства и информатике и рад ауто-школе која је регистрована у оквиру школе, а може и да се активира аутомеханичарска радионица која тренутно нема функцију обављања проширене делатности, већ искључиво служи ученицима за обављање практичне наставе. Профил школе и могућност стицања додатних материјалних средстава били су одлучујући фактори за доношење одлуке о обављању проширене делатности. Одлуку о проширеној делатности донео је Школски одбор, од Министарства просвете и науке је прибављена сагласност, а проширена делатност је регистрована у привредном суду. Поступак добијања сагласности и регистрације проширене делатности трајао је око два месеца пред Министарством просвете и науке и још око две недеље у Привредном суду.

Проширена делатност у овој школи организује се у складу са детаљно разрађеним интерним документима. Наиме, и за курсеве и за рад ауто-школе, креирана су по два правилника – један који се односи на обављање проширене делатности и други који се тиче расподеле средстава остварених обављањем проширене делатности и усваја их Школски одбор. Средства остварена обављањем проширене делатности распоређују се онима који су директно ангажовани (у висини до 30% увећане зараде), док се преостали износ новца користи за опремање школе и покриће материјалних трошкова. Будући да се ова школа налази у слабије развијеној регији, где се трансфери из локалног буџета веома споро и у малом проценту извршавају, школа

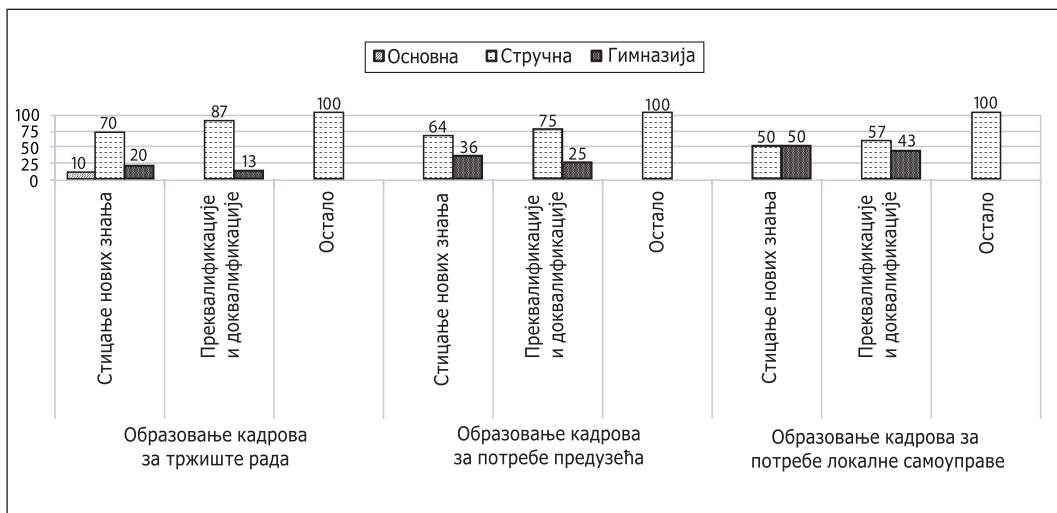
често мора да из сопствених средстава покрива трошкове одржавања, ванредне трошкове, усавршавање наставника и сл., што би требало да се подмирује трансферима из локалног буџета. На примеру ове школе се видело да, уколико школе немају сопствене приходе, рачуни тих школа бивају блокирани због неизмиренних обавеза за неплаћене трошкове које би требало да носе локалне самоуправе. Ово је карактеристично за значајан број школа у Србији, ситуација се погоршала нарочито са кризом, тако да су сопствени приходи школа веома битан елемент у буџетском планирању. Средства остварена обављањем проширене делатности ова школа утрошила је за инвестиционо одржавање (сем поправке крова чије трошкове је носила локална самоуправа), опремање мултимедијалних радионица, набавку рачунара и сл. Дакле, проширена делатност у овој школи је стављена у функцију побољшања услова образовања, стимулисања запослених укључених у обављање проширене делатности и покрића материјалних трошкова школе.

Више информација о школи погледати на: <http://www.tsz.edu.rs>.

Поред опште слике о томе који облици проширене делатности се организују у школама, било је веома значајно сагледати и поједине модалитете у оквиру сваког облика проширене делатности. Услуге (фризерске, маникирске, педикирске и шивења, графичке услуге, молерај, израда грађевинске столарије) су одлика активности које спроводе стручне школе, обуке, семинаре и курсеве организују све школе, док консултантске пословне услуге најчешће пружају стручне школе и гимназије.

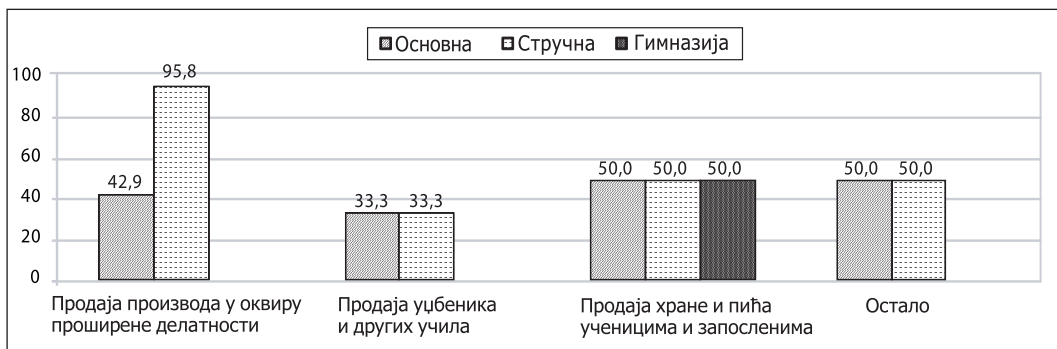
Основне школе веома ретко организују обуке, те се добијени подаци углавном односе на средње стручне школе и на по неку гимназију. **Од свих врста обука најчешће се организују обуке за тржиште рада (50 школа), за потребе предузећа (30 школа) и за потребе локалне самоуправе (16 школа), мада су ту још и припреме ђака за упис у средње школе и на факултетите.** Преквалификације и доквалификације преовладају у свим врстама обука које пружају средње школе (87%, 75% и 57,1% за потребе тржишта рада, предузећа и локалне самоуправе, редом). Гимназије, с друге стране, чешће организују обуке за стицање нових знања за потребе поменутих корисника (20%, 35,7% и 50%, респективно). Мале школе до 250 ученика, веома ретко организују ове врсте обука, те их чешће пружају школе до 500 и 750 ученика, док велике школе пружају специјалистичке обуке (као нпр. ИТ обуке, поправке рачунара, обуке у оквиру неформалног образовања, обуке за возаче, настава за ванредне ученике и сл.). Готово све врсте обука се чешће организују у школама у Централној Србији, а специјализоване обуке пружају чешће школе у Београду и Војводини. **Сеоске школе веома ретко организују обуке, а најчешће су то обуке које се тичу стицања нових знања кроз додатне образовне садржаје.** Када је реч о производњи, најчешће је то производња ратарских и повртарских култура, јаја, меса и млека, производња пекарских производа и производња занатских производа и украсних предмета (производи од метала, грађевинска столарија, шивење, воскарски, керамички и текстилни производи, украси од глине, препарација и конзервирање папира, штампање часописа).

Графикон 2. Најчешће врсте обука које се спроводе у оквиру проширене делатности, у процентима

Стручне школе чешће од осталих имају продају производа у оквиру проширене делатности (95,8%), продају уџбеника и других учила (33,3%) и хране и пића ученицима и запосленима у школи (50%). Остали облици продаје, као што су продаја кондиторских производа и ђачког прибора, пласирање сопствених производа на донаторским вечерима, манифестацијама, изложбама и сл., продаја у оквиру ученике компаније козметичких препарата произведених као галенски препарат и др. облици продаје, јављају се у веома малом броју школа. Чешће продају у школским објектима имају школе до 500 и преко 750 ученика, као и школе са територије Централне Србије. **И градске и сеоске школе укључују продају у своје активности, с тим да се ова активност ређе јавља у школама из сеоских средина.**

Графикон 3. Најчешћи облици продаје у оквиру проширене делатности (приказани су само потврдни одговори), у процентима

Изнајмљивање школског простора постоји у 17,7% анкетираних школа. При томе, канцеларијски простор углавном изнајмљују основне школе, простор за спортске активности чешће стручне школе, а од продајног простора најчешће се јављају киосци.

Само 15,6% анкетираних школа је одговорио на питање ко су корисници изнајмљеног пословног простора. Према њиховом одговору, подзакупци простора у школама су најчешће приватни власници, спортски клубови и установе културе. Ниједна школа није навела да се у оквиру школа, као корисници простора, налазе здравствене службе (као што је школски зубар и сл.). Разлог томе је повлачење великог броја служби за стоматолошку здравствену заштиту из школа и обједињавање стоматолошке праксе у домовима здравља, тако да постоји веома мали број школа које имају зубара. Из разговора који су вођени приликом посете изабраним школама, дошло се до закључка да школе заобилазе одређене процедуре при изнајмљивању простора, а то се пре свега односи на спортске сале. Такође, постоје и ситуације у којима школе не остварују корист од изнајмљивања простора спортским клубовима, чији су покровитељи локалне самоуправе. Разлог томе је нередовно измирење рачуна од општине или града које школе издају за закуп слободног простора.

Пројекти омладинског предузетништва у школама

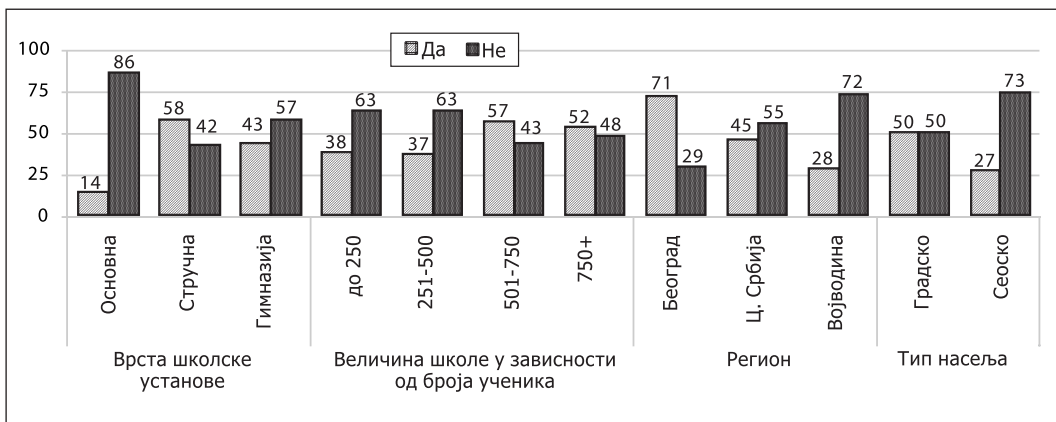
Велики број анкетираних школа (87 укупно) учествује у програмима и пројектима којима се подстиче предузетништво, било кроз посебне активности којима се симулира рад ученичке компаније или кроз наставне садржаје. По учешћу у овим програмима предњаче средње стручне школе (57,6% од укупно реализованих анкета у овој групи), док гимназије и основне школе учествују у 42,9% и 14,3% случајева. То су најчешће „Достигнућа младих“ (ЈА)²² и „Омладинско предузетништво“ (БИП)²³ – 69,6% и 60% средњих стручних школа учествује у реализацији ова два програма, а ту су и 4 стручне школе које су укључене у остале пројекте и програме, као што су акције које се спроводе у центрима локалног економског развоја, сарадња са агенцијама (НСЗ, ИОМ, Привредна комора Београда, БОШ), увођење нових образовних профила и учешће на сајмовима виртуелних предузећа. Тек нешто мање од једне трећине основних школа је укључено у два поменута програма подстицања предузетништва, док се гимназије укључују углавном у програм „Достигнућа младих“ (6,7%). Мале школе (до 250 ученика) веома ретко учествују у овим програмима (у поређењу са осталим школама мање од једне петине), док се код великих школа са преко 750 ученика учешће у програмима развоја предузетништва јавља у преко 26% случајева, што значи да највеће користи од укључивања у ове програме виде школе у којима се број ученика креће између 250 и 750. Учешће школа са територије Централне Србије се фаворизује у односу на школе из других среди-

²² Програм „Достигнућа младих“ од 2002. године спроводи национална организација Junior Achievement Serbia, као део међународне мреже организација Junior Achievement Worldwide. Општи програм се реализује у средњим школама кроз шест програма/предмета: ученичка компанија, примењена економија, програм Титан рачунарске симулације за доношење пословних одлука, пословна етика, предузетништво без граница и програм упознавања са функционисањем банкарског сектора. Циљ овог програма јесте да подстиче развој предузетничког духа код младих у средњим школама кроз креирање виртуелних компанија, праћење њиховог рада током једногодишњег животног циклуса, слушање предавања из предузетништва и пословне економије и учешће на такмичењима и сајмовима предузетничких идеја. Поред ученика, у програм су укључени и њихови наставници за које су осмишљени посебни тренинзи и семинари на којима се стичу знања за успешно спровођење програма ЈА у њиховим школама. Осим програма који су намењени средњим школама, од школске 2009/2010. године, ЈА је започео спровођење шест пилот-програма у основним школама у Србији.

на, док школе из градских средина имају далеко већу вероватноћу да се укључе у ове програме, у односу на све друге школе. Такође, треба нагласити да су ови програми развоја предузетништва постали актуелни у највећем броју анкетираних школа тек након 2008. године, што се поклапа са њиховим увођењем у све већи број школа у Србији. Тако је у 2008. години у пројекте „Омладинског предузетништва“ који се реализују о оквиру БИП програма било укључено 35 средњих стручних школа у којима је 1.200 ученика формирало 190 ученичких компанија. У школској 2009/2010. години, програм ЈА се спроводио у 124 школе које се налазе на територији 53 локалне самоуправе, а у реализацији програма учествовало је 242 наставника и преко 4.000 ученика²⁴.

Графикон 4. Учешће у пројектима који подстичу предузетништво, у процентима

Разлози који су утицали на доношење одлуке о обављању проширене делатности

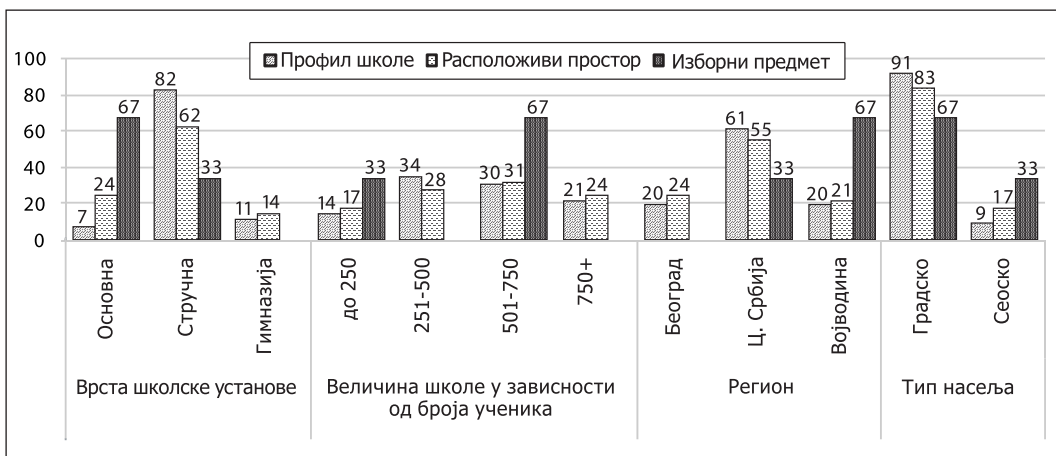
Од 56 реализованих анкета, **82,1%** средњих стручних школа се изјаснило да је профил школе био пресудан за доношење одлуке о обављању проширене делатности, код гимназија у **10,7%**, а код специјалних школа за основно и средње образовање у само **7,1%** случајева, у нешто мање од две трећине школа средње величине (250–750 ученика), као и у преко 60% школа са територије Централне Србије и у 91,1% градских школа. На веома сличан начин, школе су се определиле за обављање проширене делатности и у зависности од тога да ли располажу адекватним простором. То

²³ Реализација програма „Омладинско предузетништво“ тече од школске 2003/2004. године под покровитељством норвешке организације *Business Innovation Programs* (БИП) у сарадњи са Министарством просвете. Сада, овај програм у Србији спроводи истоимена норвешка организација у сарадњи са Министарством омладине и спорта и Министарством економије и регионалног развоја и део је подршке имплементацији Националне стратегије за младе кроз пројекте развоја омладинског предузетништва. Циљ овог пројекта је такође да помогне младима у развијању предузетничког духа и то кроз пружање неопходног знања потребног за вођење једне компаније и стварање услова за њено пословање у реалним условима. Ученичке компаније основане под окриљем пројекта „Омладинско предузетништво“ производе стварне производе и услуге, послују са стварним новцем и имају све предуслове да живе и после завршетка пројекта. У реализацији ових активности поред ученика учествују и њихови наставници, као ментори. О спровођењу програма БИП у Србији видети више на: <http://www.bips.no/index.html>.

²⁴ „Достигнућа младих“ (Junior Achievement Serbia), *Годишњи извештај за 2009. годину*, Београд. Доступно на: www.ja-serbia.org.

значи да **величина школе, у погледу броја ученика, није најважнија за опредељење да се школа, поред редовне, бави и проширеном делатношћу**. Школе веома ретко своје опредељење да се баве проширеном делатношћу приписују изборном предмету. Од осталих разлога постојећи су расположивост постојећих кадрова и опреме, потребе и заинтересованост ученика, родитеља и запослених, потребе локалне средине за организовањем обука за тржиште рада и побољшање материјалног положаја школе и куповина опреме.

Графикон 5. Шта је утицало на доношење одлуке о обављању проширене делатности, у процентима

Прибављање сагласности неопходних за обављање проширене делатности

Школе користе различите начине, у зависности од врсте додатне активности, да би ушле у формални оквир бављења овим активностима. Већина школа своје активности обавља на основу статута и годишњег плана рада (26,6%), након што су претходно прибавиле сагласност Министарства просвете и науке (23,9%), као и позивајући се на законе који регулишу област образовања (19,3%), на основу решења привредног суда, Покрајинског секретаријата за образовање и решења прибављених од других ресорних министарстава (нпр. Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства). Већина ових школа су средње стручне школе, као и школе које имају између 250 и 750 ученика, из градских средина су и са територије Централне Србије, што је у складу са основном дистрибуцијом школа по овим подгрупама.

Табела 4. Прибављена документа на основу којих се обавља проширена делатност, у процентима

Документа	Процент школа
На основу решења Министарства просвете и науке	23,9
На основу закона у области образовања	19,3
На основу решења привредног суда	5,5
На основу решења Покрајинског секретаријата за образовање	11
Документа школе	26,6
Остало (решења прибављена од других министарстава и тела)	13,8

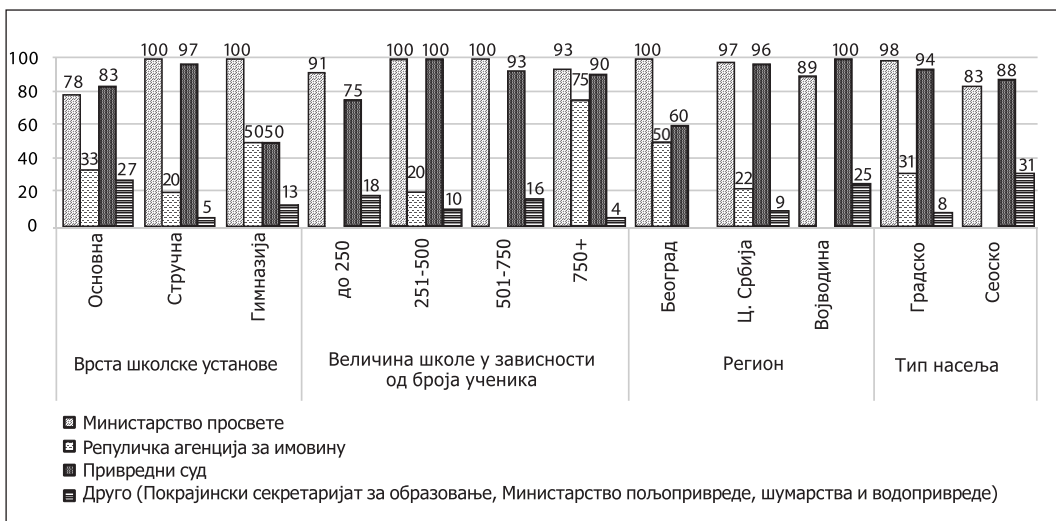
Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Школски одбор је тело које најчешће учествује у доношењу одлука о обављању проширене делатности (код 49 већином средњих стручних школа), затим директор, наставничко веће, Савет родитеља или други органи, као што је Покрајински секретаријат за образовање (23 школе). Поред тога што су школе већ одговориле на питање о томе која документа је потребно прибавити да би се обављале активности у оквиру проширене делатности, један број ових школа је поновио да је решење Министарства просвете и науке неопходно да би се добила сагласност о обављању проширене делатности. Ово упућује на то да у школама постоји проблем праћења процедура које су потребне, почевши од развијања идеје, преко њеног уношења у развојне и годишње планове школа, њиховог усвајања и обраћања надлежним телима за добијање сагласности и регистровање одређених делатности. Школама би веома помогло уколико би могле да следе упутства са тумачењима неопходних корака који би пратили развијање и формализацију проширене делатности. Такође, од велике помоћи би им био водич у којем би били прецизирани и препознати сви облици проширене делатности, што би такође допринело једноставности уласка, дорегистрације и изласка из проширене делатности. Ово је идентификовано као проблем и кроз телефонске разговоре са школама у току попуњавања упитника.

Већина **анкетираних школа има прибављену сагласност о обављању проширене делатности (око 90%)**, док се у време спровођења анкете, 14,3% гимназија, 13,3% основних и 1,9% стручних школа налазило у поступку прибављања сагласности. Иако је само једна стручна школа изјавила да делатност обавља без прибављене сагласности, током разговора са представницима школа, **дужина трајања прибављања сагласности је такође забрињавала школе.** Из разговора се стекао утисак да школе чекају да се разреши процедуралне дилеме кроз развијање одговарајућих докумената у Министарству просвете и науке како би сâм процес било далеко лакши. Такође, у овом духу треба нагласити и то да се већина активности у школи, па и оних изван обавезног наставног процеса, везује за трајање школске године, те је и то неопходно узети у обзир при поједностављењу целокупног процедуралног оквира. Наиме, процедура подношења захтева од стране школа којом се тражи сагласност Министарства просвете и науке састоји се од неколико корака. Школе, основне и средње, подносе захтеве надлежном сектору у Министарству просвете и науке, затим се ти захтеви прослеђују сектору за инспекцијски надзор који те захтеве прослеђује градским или општинским просветним инспекцијама. На основу примљених захтева, локалне просветне инспекције састављају извештаје, које затим, линијски прослеђују, преко сектора за инспекцијски над-

зор, релевантном сектору образовања у Министарству просвете и науке. Према сазнањима која постоје у Министарству просвете и науке, **целокупна процедура добијања сагласности може трајати од неколико недеља до пола године**. Процес се додатно усложњава ако извештај о извршеном надзору школа у вези са проширењем делатности није потпун. У том случају, сектор Министарства просвете и науке за основно или средње образовање, извештај прослеђује, преко сектора за инспекцијски надзор, локалној просветној инспекцији. Када је цео процес окончан, Министарство просвете и науке даје сагласност на решење о проширеној делатности школе. Давање сагласности о обављању проширене делатности школама које се налазе на територији Војводине, одвија се аутономно преко Покрајинског секретаријата за образовање. Нажалост, не постоји јединствен регистар на нивоу Републике Србије о школама које обављају проширену делатност. Постојање јединственог регистра је неопходно како би се имао бољи увид у функционисање проширене делатности и скратиле процедуре током додатног проширења делатности за оне школе које већ имају регистровану проширену делатност.

Графикон 6. Тело које је дало сагласност школи за обављање проширене делатности (школе које су дале потврдан одговор), у процентима

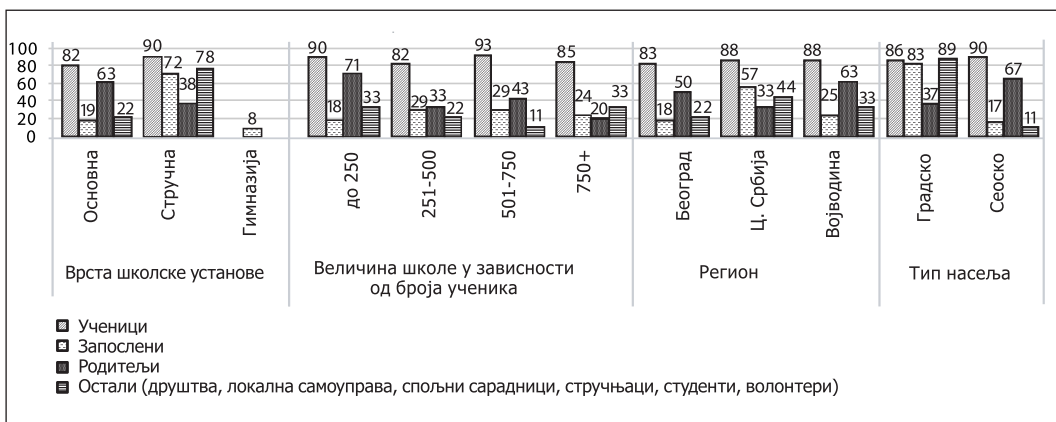

Горенаведени закључци су нарочито битни, имајући у виду то да **велика већина школа управо од Министарства просвете и науке очекује добијање сагласности за обављање проширене делатности (100% стручних школа и гимназија и 77,8% основних школа)**. Ово се подједнако односи на школе разврстане по свим другим модалитетима (величини, територијалној припадности и типу насеља). **Сагласност од Републичке агенције за имовину је неопходно прибавити уколико школа изнајмљује школски простор трећим лицима**. Само 15,6% школа је имало овакве активности, а чинило их је 16,1% стручних, 11,5% основних школа и 25% гимназија у односу на укупан број анкетираних школа у свакој групи. Активности испред Привредног суда имало је 51,6% стручних, 19,2% основних школа и 12,5% гимназија, ове активности су се углавном односиле на регистрацију ученичких задруга. Укупно 11,5% анкетираних школа је имало административне процедуре пред другим телима Републике и Аутономне Покрајине. Из броја одговора школа види се да им је много стало до овог питања будући да се тиче проблема са којима се школе сусрећу на путу регистрација додатних садржаја у школама.

Организовање активности у оквиру проширене делатности школа

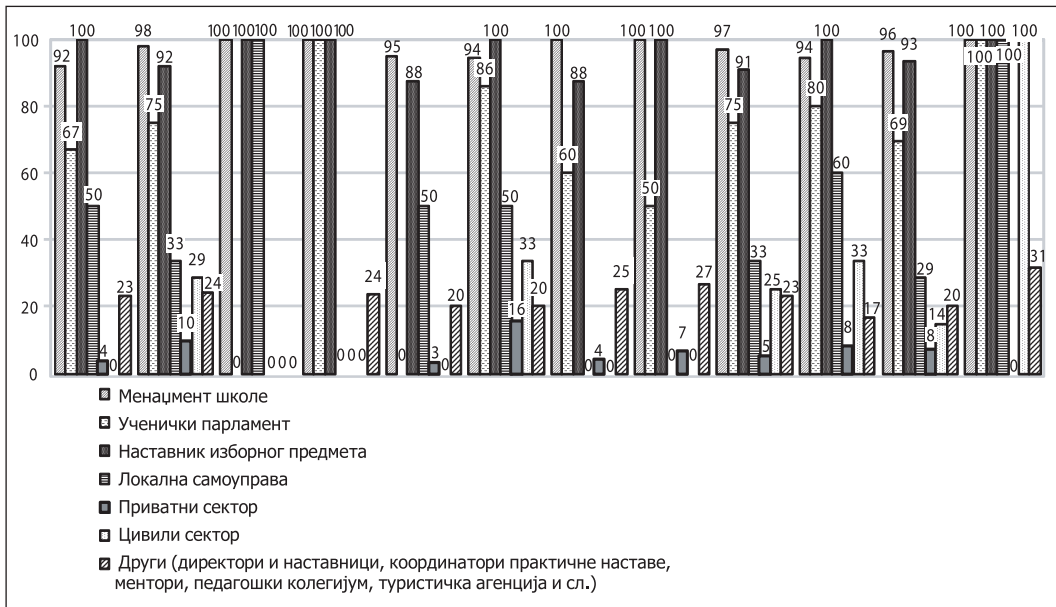
У средњим стручним школама ученици (90,5%), запослени (72,2%) и остали чланови локалне заједнице (77,8%), као што су привредна друштва, локална самоуправа, спољни сарадници, стручњаци, студенти, волонтери, који нису само носиоци већ и потенцијални корисници активности које се спроводе у оквиру проширене делатности у школама, веома активно учествују у самом обављању проширене делатности, док се родитељи ређе укључују (37,5%). У случају основних школа, у активности се најчешће укључују ученици (81,8%) и родитељи (62,5%). Гимназије су веома ретко одговарале на ово питање. У малим школама поред ученика (90%) у активности се често укључују и родитељи (71,4%), а у великим најчешће ученици (84,6%), а сви остали подједнако слабије. Ученици се најчешће укључују у активности и посматрано по макрорегионима, као и у зависности од тога да ли се школе налазе у граду или у сеоским срединама, где је значајно и учешће родитеља (66,7%), док је учешће локалне самоуправе и спољних сарадника веома мало (11,1%).

Графикон 7. Учесници у обављању проширене делатности, у процентима

У средњим стручним школама менаџмент (97,7%), наставници изборног предмета (92%) и ученички парламент (75%) најактивније учествују у организацији проширене делатности, док локална самоуправа (33,3%), цивилни сектор (28,6%), приватни сектор (9,6%) и други (24,2%), као што су директори и наставници заједно, координатори практичне наставе, ментори, педагошки колегијум, туристичке агенције и сл., у организовању самих активности учествују доста ређе. Менаџмент школе, ученички парламент и локална самоуправа најчешће учествују у организацији активности у основним школама, а менаџмент школе, парламент и наставници изборног предмета у гимназијама. Менаџмент школе, што је и очекивано, и ученички парламент су најчешћи учесници у организацији активности у школама свих величина, као и посматрано територијално и према типу насеља. Такође, треба нагласити да је локална самоуправа активнија у школама средње величине, у школама из Војводине и у сеоским школама. Приватни сектор се веома ретко укључује у организовање активности у оквиру проширене делатности, а цивилни сектор чешће, и то код школа у градским срединама.

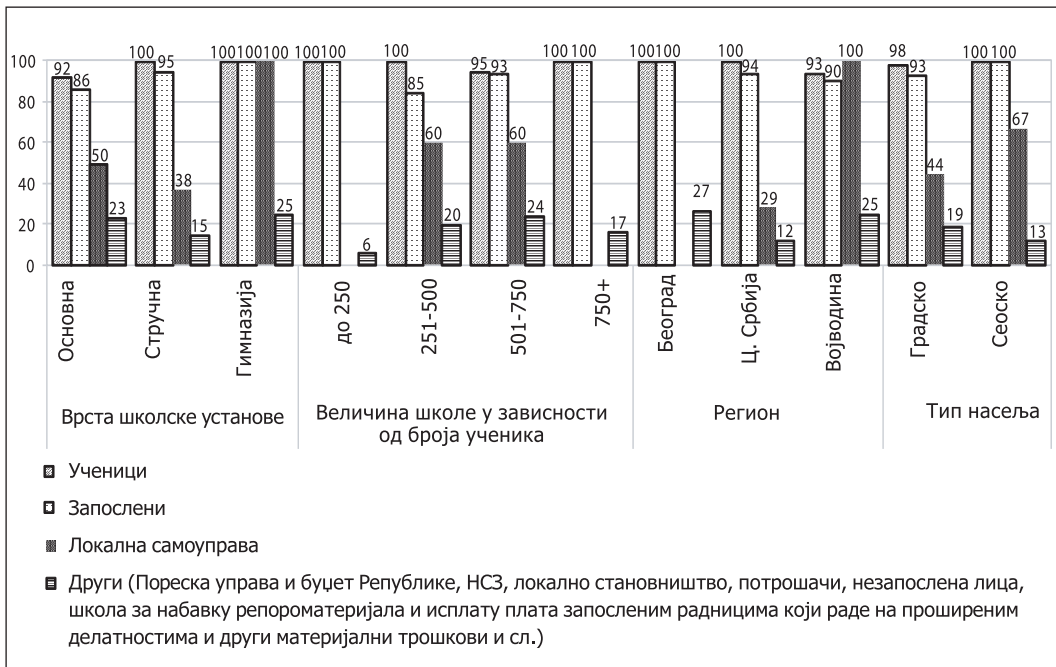
Графикон 8. Организатори активности у оквиру проширене делатности, у процентима

Корисници резултата остварених проширеном делатношћу

Најчешћи корисници резултата остварених проширеном делатношћу, који су чешће нематеријалне (практична настава, афирмација, развијање креативних потенцијала) него материјалне (екскурзије, такмичења, матурске вечери, исхрана) природе, јесу ученици (за шта се изјаснило 91,7% основних и 100% средњих стручних школа и гимназија). У погледу материјалне користи (увећана зарада, стручно усавршавање и сл.) које остварују наставници и други сарадници запослени у школама, школе и њих виде као значајне добитнике од укључивања у проширену делатност (те ставове дели 85,7% основних, 94,6% средњих стручних школа и 100% гимназија). Неопходно је истаћи да је веома мали број анкетираних школа одговорио на питања ко су корисници резултата остварених кроз проширену делатност школа на нивоу локалне заједнице. Један од потенцијалних корисника је локална самоуправа. Остали учесници на нивоу локалне самоуправе (нпр. јавне службе, локално становништво, незапослена лица и сл.) такође су ретки корисници активности остварених кроз проширену делатност. Посматрано по величини школе, територијалној припадности и типу насеља, ученици и запослени у школама увек имају и највеће бенефите од учешћа у проширеној делатности школе. Школе сматрају да локална самоуправа има веће користи од проширене делатности у школама средње величине, а посматрано територијално, чешће у школама које не припадају граду Београду, али се налазе у градским срединама, док су то веома ретко сеоске школе. Најшири представници локалне самоуправе и локалног становништва су корисници резултата остварених проширеном делатношћу у школама средње величине, док је у малим школама и у великим школама то доста ређи случај. Посматрано територијално, највише школа из Централне Србије и Војводине сматра да су учесници на локалном нивоу имали користи од проширене делатности њихових школа и тек неколико школа у Београду. Истовремено, 15,6%, од наведених школа, налази се у градским, а свега 2,1% у сеоским срединама.

Графикон 9. Корисници остварених резултата од проширене делатности, у процентима

Ангажовање ученика и наставника у проширеној делатности

У реализацији проширене делатности у школама највише су ангажовани ученици, нарочито у средњим стручним (у просеку 124 ученика) и основним школама (у просеку 31 ученик), док у гимназијама далеко чешће у реализацији проширене делатности учествују наставници (6 наставника у просеку) и остали запослени у школи (3 сарадника у просеку). Такође, у обављању проширене делатности се ангажују и друга лица изван школа, и то у стручним школама у просеку око 12 особа, у основним 6 и у гимназијама 5. Такође, примећује се да у школама које имају између 250 и 750 ученика, број ангажованих ученика износи у просеку око 258, што значи да најмање једна трећина ученика има прилику да учествује у проширеној делатности. Наставно особље је мање заступљено, приближно 13 и 15 наставника у просеку у школама до 500, односно до 750 ученика. У већим школама постоји тенденција смањења броја ангажованих ученика, али се зато повећава број ангажованог наставног особља. У школама у Београду (124 ученика у просеку) и у Централној Србији (114 ученика у просеку) у проширену делатност је укључен већи број ученика него у школама у Војводини (86 ученика у просеку), док се, с друге стране, у Војводини и у Београду у реализацију активности из проширене делатности укључује већи број наставника и сарадника, у односу на школе у Централној Србији, где се у већем броју у реализацију ових активности укључују лица која нису укључена у наставни процес. Ученици у граду (118) чешће учествују у проширеној делатности, него ученици на селу (55), као и њихови наставници, 15 и 9 наставника у просеку, редом.

Табела 5. Просечан број лица по школској установи ангажованих на обављању проширене делатности

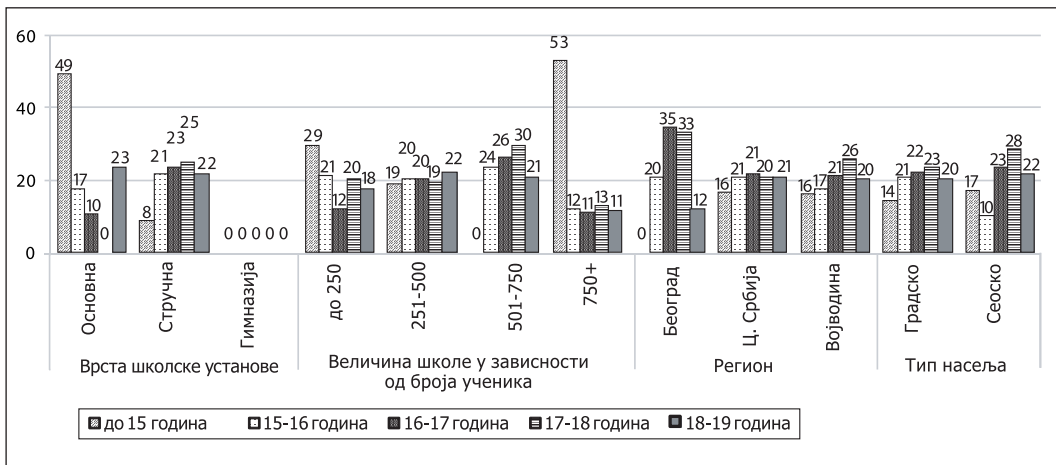
	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Централна Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Укупно ангажовани	35	110	10	47	93	129	51	103	89	78	97	45
Ученици	31	124	0	42	112	146	102	124	114	86	118	55
Наставници	8	16	6	11	13	15	17	24	11	14	15	9
Други запослени у школи	3	6	3	4	5	6	5	4	5	6	6	2
Остали	6	12	5	7	8	14	6	5	15	6	10	10

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

У основним школама, највећи број ученика укључених у проширену делатност су ученици старости до 15 година. Међутим, како су у анкетирању учествовале и специјалне школе које организују наставу и за основно и за средње образовање, и нека од тих школа у проширену делатност укључује и ученике који похађају више разреде средње школе. **Средње стручне школе чешће у проширену делатност укључују старије ученике.** Нажалост, ниједна од гимназија, које су учествовале у анкети, није навела да ли ангажује ученике у обављању проширене делатности, тако да се може закључити да **средње стручне школе, у поређењу са свим осталим школама, далеко чешће ангажују ученике у обављању проширене делатности.** Посматрано по величини, мале школе ангажују мали број ученика по свим старосним групама, у односу на веће школе. Међутим, значајно је напоменути да, према резултатима анкете, величина школе не доводи до пропорционално већег броја ученика укључених у активности које се реализују у оквиру проширене делатности. Велике школе са преко 750 ученика не ангажују велики број ученика, посматрано по свим старосним групама. Без обзира на то да ли се школе налазе у градским или у сеоским срединама, структура ангажованих ученика је слична по свим узрасним групама.

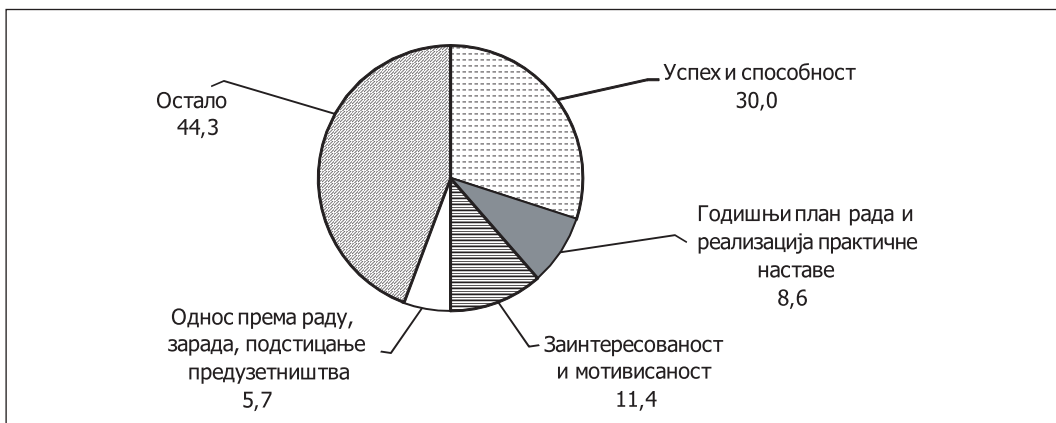
Графикон 10. Структура старости ученика ангажованих на обављању проширене делатности, у процентима

Критеријуми за ангажовање ученика и наставника

Немају све школе унапред дефинисане критеријуме за ангажовање ученика, има их само **58,3% основних** и **50% стручних** школа. Такође, школе које имају преко 500 ученика, чешће дефинишу услове за ангажовање ученика у проширеној делатности од школа са мањим бројем ученика. Најмањи број школа у Београду, према резултатима анкете, дефинише критеријуме ангажовања ученика (33,3%), у Централној Србији 48,6%, а у Војводини највећи број школа (55,6%). Такође, школе у градским срединама (51%) у већини случајева имају дефинисане критеријуме за ангажовање својих ученика од сеоских школа (41,7%).

Графикон 11. Најрелевантнији критеријуми ангажовања ученика, у процентима

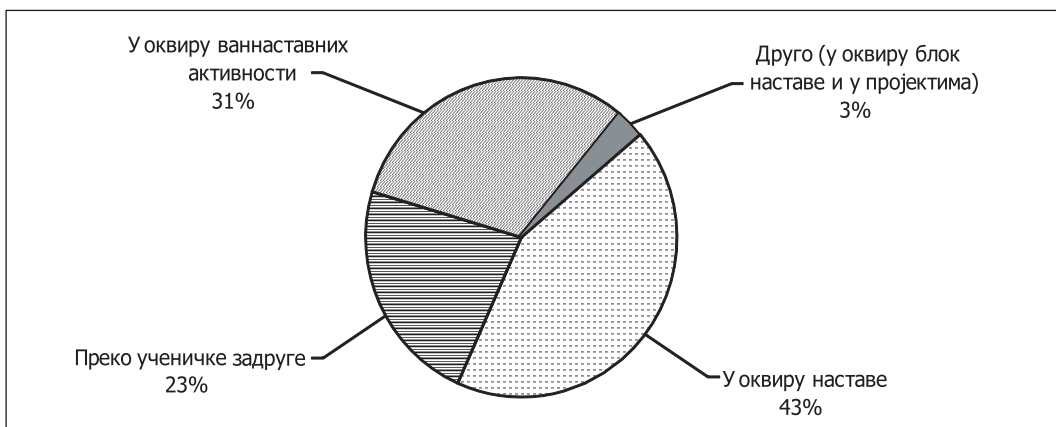
Од појединачно наведених критеријума за ангажовање ученика, најрелевантнији су **успех и способност ученика (30%)** и **заинтересованост и мотивисаност (11,4%)**. У остале критеријуме које су школе наводиле, убрајају се: узраст, летња пракса, образовни профил, успешност пројекта, однос према раду, понашање, укљу-

чивање ученика слабијег материјалног статуса, сагласност родитеља, слободно време, здравствено стање, уредност, познавање страних језика и сл. Преко две петине школа сматра ове критеријуме значајним при ангажовању ученика у обављању проширене делатности. Успех ученика и њихова заинтересованост за активности које се спроводе кључни су за њихово укључивање у обављање проширене делатности без обзира на модалитет по којем се школе разврставају. То значи да **ученици са бољим оценама имају већу шансу да буду укључени у проширену делатност од ученика са слабијим оценама.**

Начин ангажовања ученика и наставника

Средње стручне школе чешће праве планове ангажовања ученика и запослених (63,8%) од основних школа (58,3%) и гимназија (25%). Велике (76,9%) и мале (66,7%) школе чешће праве планове ангажовања у односу на школе које имају између 250 и 750 ученика, међу којима око једне половине прави планове ангажовања у оквиру проширене делатности. Такође, школе из Централне Србије (64,1%) и из Војводине (62,5%), далеко чешће у односу на школе у Београду (37,5%), имају планове ангажовања ученика и запослених, као и сеоске школе (66,7%) у поређењу са школама у градским срединама (58,8%).

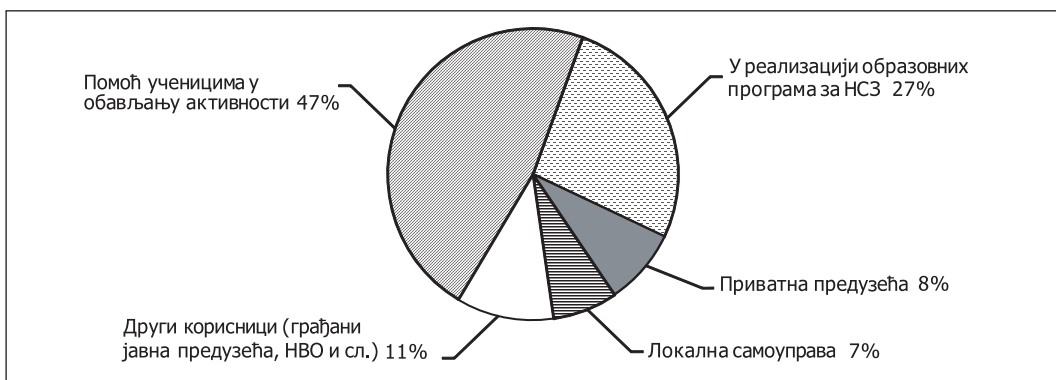
Графикон 12. Најчешћи начини ангажовања ученика

У оквиру проширене делатности ученици се најчешће ангажују кроз наставни процес (42,9%) и то је највише заступљено у средњим стручним школама (90%). Такође, у оквиру ученичких задруга и у оквиру ваннаставних активности, средње стручне школе далеко чешће него основне школе ангажују своје ученике. Поред тога, средње стручне школе могу све ученике да ангажују и кроз пројекте, под условом да су они комплементарни са наставним садржајима који се спроводе у школи, а пре свега се мисли на пројекте којима се подстиче развој ученичког предузетништва и који су обично временски орочени. Гимназије нису давале одговоре о ангажовању ученика, као што је већ наведено кроз претходна питања. Школе са 250–750 ученика чешће ученике ангажују у активностима које се спроводе у оквиру наставе, док веће школе имају и више могућности, и неретко ангажују ученике кроз ваннаставне активности и пројекте. Школе из Централне Србије чешће, у поређењу са свим другим школама, ангажују ученике у наставним и ваннаставним активностима везаним за обављање проширене делатности (преко 60% свих анкетираних школа). Такође, школе у градским срединама (више од 80%), далеко чешће него школе у сеоским срединама (мање од 20%) могу ученике да ангажују кроз све видове проширене делатности.

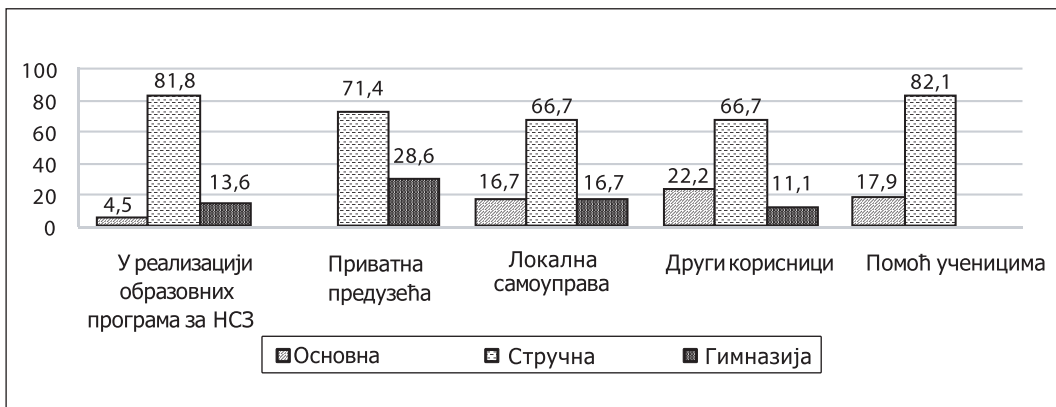
Слика о ангажовању наставника је донекле различита уколико се посматрају врсте школских установа. Средње стручне школе, у односу на остале школе, имају шире могућности укључивања у разне облике проширене делатности. Ова анкета је показала да се наставници у стручним школама значајно укључују у реализацију обука за потребе локалних тржишта рада (81,8%), да су ангажоване од приватних предузећа (71,4%), локалне заједнице која подразумева локалне власти, службе, грађане, јавна предузећа и цивилни сектор (66,7%), као и на пословима којима се пружа помоћ ученицима у обављању проширене делатности (82,1%). Наставници основних школа се најчешће ангажују на пословима од којих директне бенефите има локална самоуправа (16,7%) и други корисници, најшире дефинисани, јавне службе, грађани и цивилни сектор (22,2%), као и кроз помоћ ученицима у обављању проширене делатности (17,9%). Гимназије се такође ангажују на активностима директно везаним за локалну самоуправу (16,7%), али су ангажоване и од приватних предузећа (28,6%) и у реализацији обука за

Графикон 13. Најчешћи начини ангажовања запослених

тржиште рада (13,6%). Веће школе се чешће укључују у све активности, док су мање школе постојаније у локалној самоуправи и у активностима које обављају заједно са ученицима. Школе из Централне Србије су чешће одговарале на ова питања, тако да и ангажовање наставног особља најчешће одражава активности ових школа, од којих се већина налази у градским срединама.

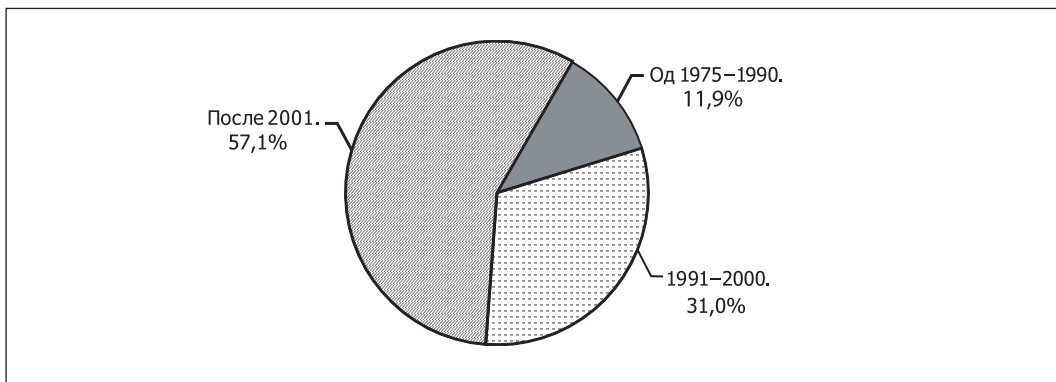
Графикон 14. Укљученост наставника у проширену делатност у зависности од врсте школске установе, у процентима

Ученичке задруге

Законски основ за постојање ученичке задруге школе виде у законима који регулишу образовни систем (22,9% анкетираних школа). Овоме такође треба додати и Закон о задругама као шири правни акт, који су школе веома ретко помињале, а који регулише оснивање и функционисање свих облика задруга. Статут, као интерни акт школе, поменуло је 17,7% школа. Правилник о раду ученичке задруге навело је свега 5,2% школа, као и одлуке школских одбора и решења, а упис у регистар је поменуло само 3,1% школа. Дакле, стиче се веома шаролика слика о томе који документи регулишу оснивање и рад ученичких задруга. Из ових одговора се види да све школе не развијају посебне интерне документе који се баве регулисањем рада ученичких задруга. Треба истаћи да основне школе ређе од стручних школа и гимназија усвајају та документа. Из овога се такође може извести закључак да **основне школе имају више проблема са функционисањем задруга услед тежег тумачења закона, или можда чак непостојања интерних докумената који регулишу рад задруга**. Такође, може се закључити да су школе са већим бројем ученика темељније приступиле креирању формалног оквира за рад задруга. Школе из Централне Србије и из градских средина су чешће одговарале на ова питања у односу на остале школе.

Графикон 15. Период у коме су основане ученичке задруге

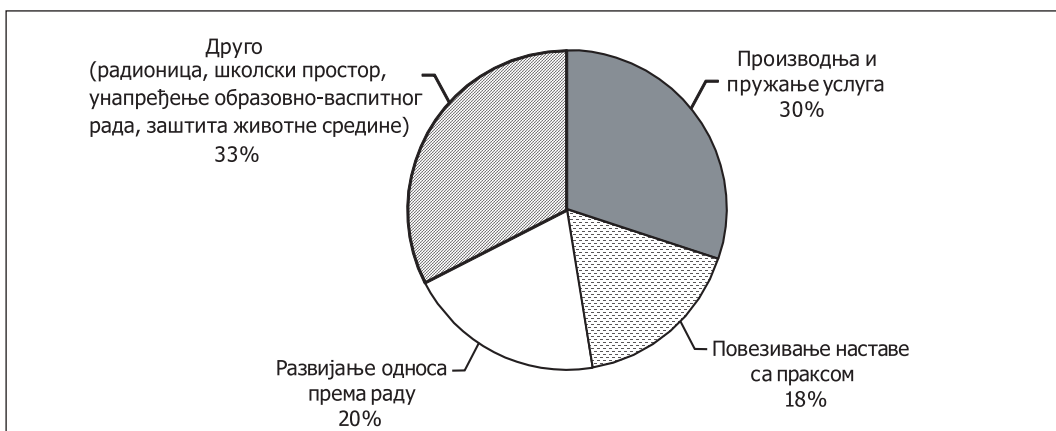

У групи анкетираних школа, више од половине јесу оне које имају релативно младе ученичке задруге, основане након 2001. године. Само 11,9% јесу задруге које су одржале континуитет рада од 1975. године, док се 31% односи на задруге осниване током деценије друштвене и економске кризе у земљи. Пракса оснивања ученичких задруга у бившој Југославији је била устаљена и школе су биле поносне на активности својих задруга. Тешко је рећи да су овим истраживањем биле обухваћене све ученичке задруге, али оно што је сигурно тачно јесте то да су анкете упућене свим школама које су биле чланице Савеза ученичких задруга Србије до септембра 2010. године. Такође, треба нагласити да се веома мали број школа одазвао позиву да попуни анкету, чак и након директног контактирања са школама. Овакав однос према овом истраживању може бити резултат незаинтересованости школа за тему која се тиче функционисања проширене делатности и ученичких задруга, чињенице да школе не мисле да се статус њихових задруга може значајније побољшати након закључака који ће бити резултат овог истраживања и умањивањем значаја активностима које се спроводе у ученичким задругама.

Највећи број школа сматра да је основни циљ оснивања ученичких задруга „стицање радних навика и афирмативног односа према стваралаштву“ (15 школа), од којих су најгласније стручне школе (60%). Затим, „унапређење васпитно-образовног процеса“ за шта се залаже 9,4% анкетираних школа, од којих су једна половина основне школе, док се за „побољшање материјалног положаја ученика“ изјаснило свега неколико стручних школа. У групи осталих разлога нашли су се производња, продаја, пружање једнаких могућности особама са инвалидитетом, уређење и развој сопствене средине и др. Школе у градским срединама су најјачале сеоске школе у погледу навођења свих циљева, док је за сеоске школе најбитније стицање радних навика и позитивног односа према раду.

Ученичке задруге у Србији се најчешће оснивају да би се бавиле производњом и пружањем услуга (28,4%), затим 22,4% анкетираних школа мисли да се задруге оснивају ради развијања радних навика код ученика, што би била једна од првих степеница у усвајању радне етике, док је 16,4% школа мисли да задруге служе повезивању наставе са праксом. Било је и других школских ставова у којима су понуђене конкретне активности у оснивањем задругама, а то су рад школске радионице, уређење школског простора, унапређење образовно-васпитног рада и заштита животне средине (за шта се укупно определило 32,8% школа). Посматрано по другим модалитетима, мишљења школа су различита, али оно што треба нагласити је то да су у реализованом узорку превладале стручне школе, школе које броје између 250 и 750 ученика, као и школе из Централне Србије и градских средина. Остале школе су биле пропорционално слабије заступљене, што одражава стварну дистрибуцију школа по обележјима по којима су и биране у узорак.

Графикон 16. Најчешћи задаци у ученичким задругама

Интернет презентације школа

Укупно 43 школе (при чему је 61 школа дала одговор на постављено питање) има своју интернет презентацију. Од тога, стручне школе (75,7%) имају најчешће своје интернет презентације, основне ређе (63,2%), а гимназије у најмањем броју случајева (60%)²⁵. Такође, школе средње величине, из Београда и из градских средина, чешће, у

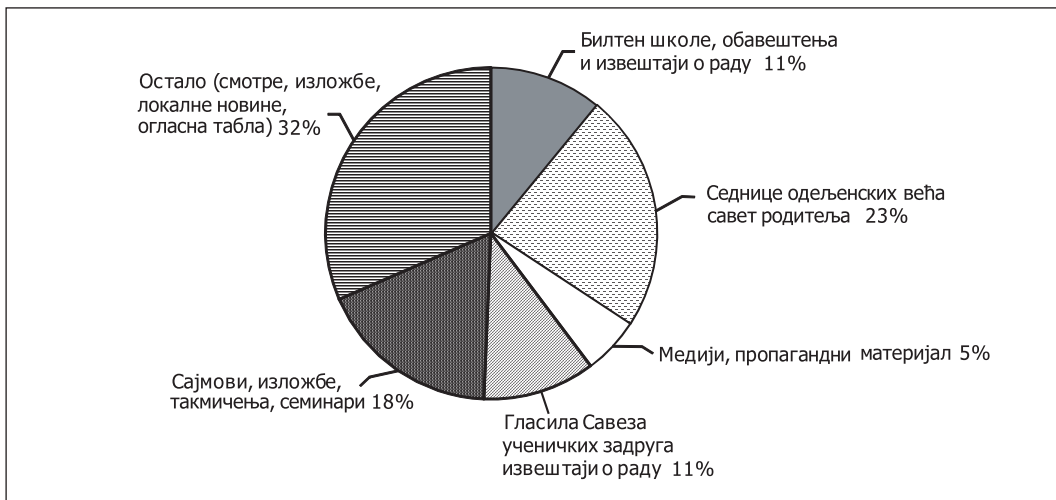
²⁵ Ово не мора потпуно да одговара стварном стању, будући да је веома мали број гимназија попунио овај део упитника (свега пет школа).

односу на остале анкетирание школе, имају сопствене веб-сајтове. Током разговора са појединим школама, стекао се утисак да неке од ових школа не могу себи приуштити веб-дизајнера, закуп хостинга и отварање е-маил адреса. Због учесталије комуникације са различитим институцијама, физичким лицима и другим субјектима, као и због увођења е-управе, школе ће морати да се окрену ка увођењу ових алата. За сада је позитиван помак начињен тиме што је у сарадњи Министарства просвете и науке и Телекома у све школе уведен интернет који се уз месечни телефонски рачун плаћа само један динар. Поседовање сопствене интернет презентације омогућава школама да се јефтино и брзо оглашавају активности у вези са проширеном делатношћу, да лакше нађу партнере у заједничким наступима на тендерима и сл.

Информисање о раду ученичких задруга

Информације о раду ученичке задруге, поред могућности да се поставе на веб-презентацију школе, дистрибуирају се на „стари“, познати начин, помоћу школског билтена, разних обавештења и извештаја о раду, а овим средствима се најчешће служе стручне школе. Гласила Савеза ученичких задруга школе веома ретко користе за оглашавање својих достигнућа, а међу њима су најчешће основне школе. Помоћу седнице одељенских већа и савета родитеља, већина школа које имају ученичку задругу извештава јавност о свом раду (23,3%, а међу њима су најчешће основне школе). Сајмове и изложбе користи нешто више од 17,8% анкетираних школа, а медије и штампане материјале школе веома ретко користе за оглашавање својих достигнућа. Остале, мање скупе методе (локалне новине, смотре, огласне табле и сл.), користи највећи број школа, а међу њима предњаче стручне школе.

Графикон 17. Најчешћи начини дистрибуирања информација о раду ученичке задруге

Основне школе (69,2%) редовније ажурирају информације о раду својих задруга од стручних школа које то раде у 43,5% случајева. Такође, мале (75%) и велике (62,5%) школе, као и школе у Војводини (71,4%) и у сеоским срединама (71,4%), у поређењу са осталим школама, више воде рачуна о извештавању о раду ученичких задруга. Сами ученици ажурирају информације о раду ученичких задруга веома ретко, у само

седам анкетираних школа. Најчешће то раде наставници (у 25 школа) или други сарадници и управа школе, али веома ретко (у свега девет анкетираних школа). Ученици чешће ажурирају информације у стручним школама (57,1%), а у гимназијама они то и једини раде (14,3%). Такође, и наставници се чешће јављају у улози оних који брину о ажурности информација о задрузи у стручним школама (60% у стручним наспрам 40% у основним школама), док ментори ученичких задруга и управа школе о томе чешће брину у основним школама (55,6% и 44,4% у основним и стручним школама, редом).

Међутим, **информације о активностима ученичких задруга се не ажурирају редовно**. Једном месечно у 53,3% основних, 47,6% стручних школа и у свим анкетираним гимназијама, док се у преосталом броју случајева информације о раду задруга прате и обнављају веома ретко.

Бокс 2: Пољопривредно-хемијска школа, Обреновац

Пољопривредно-хемијска школа у Обреновцу је средња стручна школа, основана 1990. године. Школа има 636 ученика распоређених у 24 одељења, у којима наставу изводе 62 професора. Образовни профили у школи су: Ветеринарски техничар (115 ученика), Пољопривредни техничар (72), Техничар хортикултуре (90), Техничар за заштиту животне средине (119), Техничар за индустријску фармацеутску технологију (108), Пекар (53), Цвећар-вртлар (27), Пољопривредни произвођач (22), Месар (15), Произвођач прехранбених производа (15). Ученичка задруга у школи је основана 1993. године и чланица је Савеза ученичких задруга који постоји још од 1971. године. Задруга тренутно има 98 чланова, од чега су 70 ученици. Задруга има свог ментора који се брине о оперативном функционисању активности задруге и спона је између управе и задругара. Задруга се бави пољопривредном производњом, сакупљањем старе хартије и секундарних сировина, активностима уређења животне средине, а окупља и већи број секција које постоје у оквиру школе (хортикултура, ветерина и сл.). Тренутно, једна од тих секција, млади технолози, није активна због скувих хемикалија које се користе у раду. Школа не остварује значајна финансијска средства кроз рад ученичке задруге, али покрива материјалне трошкове, набавља сировине за практичну наставу и сл. Средства стечена радом ученичке задруге се распоређују у складу са интерним документом, тј. Правилником о раду ученичке задруге, контролу трошења тих средстава врши Школски одбор, а школа редовно извештава, на основу формираних евиденција, управу школе, органе локалне самоуправе, школску управу, Министарство просвете и науке и Министарство финансија. Опис активности ученичке задруге је обухваћен годишњим планом рада школе и школским развојним планом у периоду од четири наредне године. На основу годишњег плана рада, усваја се и акциони план, а Одлуку о доношењу акционог плана усваја Школски одбор. Ученици учествују на смотрама ученичких задруга, а као резултат тога нижу се награде ученицима. Једна од ученица школе освојила је награду за приређени цветни аранжман.

Поред основане ученичке задруге, школа има и друге облике додатне делатности. Школа има регистровану проширену делатност у области анализе земљишта која тренутно није активна јер школи представља и административно и књиговодствено оптерећење, а и мотивисаност наставника за додатно ангажовање је слаба. Школа је обављала ову делатност у сарадњи са Скупштином општине Обреновац. Такође, школа издаје и фискултурну салу, али без прибављене сагласности од Републичке дирекције за имовину, тако да се средства остварена издавањем не сливају у буџет,

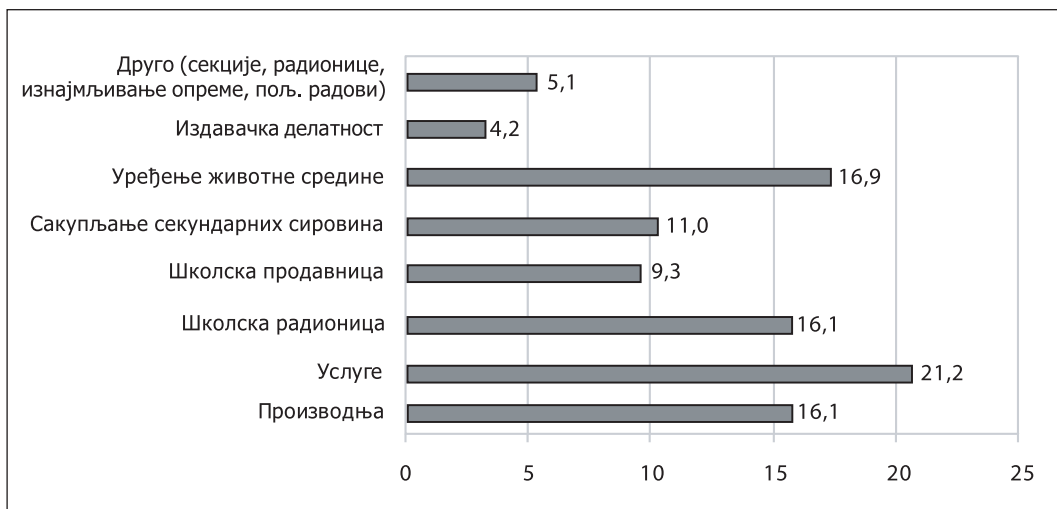
већ остају на располагање школи. Модалитет који је школа пронашла за издавање школског простора заснива се на уговору о донацији у опрему, уместо класичне ренте у новцу. Тако је проширена делатност стављена у функцију побољшања општих услова образовања у школи.

Више информација о школи погледати на: <http://www.polj-hemskola.edu.rs>.

Активности у оквиру ученичких задруга

Школске задруге се најчешће баве пружањем услуга (21,2%), где се убрајају разне врсте занатских услуга и организовање обука, семинара и курсева, као што су обуке за тржиште рада, преквалификације и доквалификације, сертификовани семинари за наставнике и курсеви рачунара, страних језика, припреме за упис у школе и на факултете и сл. Затим се задругари баве уређењем животне средине (16,9%), активностима које се обављају кроз рад школске радионице и производњом (16,1%), сакупљањем секундарних сировина (11,1%), радом школске продавнице (9,3%), издавачком делатношћу (4,2%) и другим активностима (5,1%), као што су секције, радионице, изнајмљивање школске опреме, груби пољопривредни радови и сл.

Графикон 18. Најчешће активности задруга, у процентима

Све друге активности, изузев сакупљања секундарних сировина и уређења животне средине, чиме се чешће баве основне школе, најчешће се организују у стручним школама. Остале активности, као што су секције које се све чешће одвијају под окриљем ученичких задруга, радионице, радови у пољопривреди и сл., подједнако се организују и у основним и у стручним школама. Мање школе чешће учествују у свим активностима ученичких задруга у односу на велике (преко 750 ученика), изузев у оснивању школске продавнице, која чешће постоји у већим школама. С друге стране, школске радионице се чешће организују у школама до 750 ученика, а веома ретко у великим школама. Школе са територије Централне Србије и Војводине, далеко чешће, у односу на школе из Београда, организују ученичку задругу, па тиме могу и мање да се баве садржајима који у задругама постоје. Разлог томе може бити или то што је анкетом обухваћено пропорционално мање

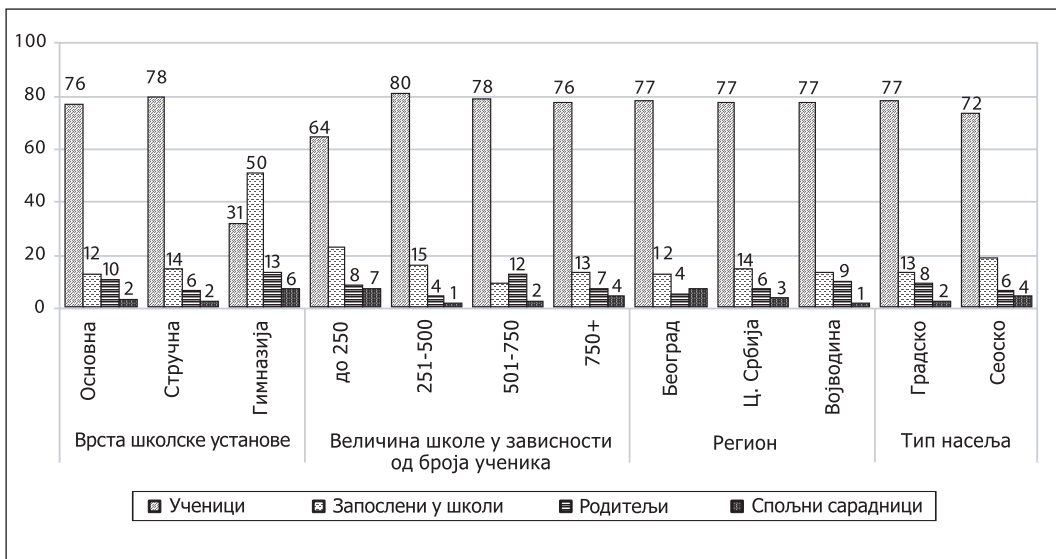

škola sa teritorije Beograda, ili to što se u beogradskim školama češće organizuje proširena delatnost od učeničkih zadruga. Formiranje evidencije ili registra na nivou cele Srbije bi mnogo pomoglo u sagledavanju načina na koji funkcionišu proširena delatnost i učeničke zadruge i školama bi pomoglo u savladavanju teškoća. Time bi i aktivnosti u onim školama kod kojih se učeničke zadruge nalaze u statusu mirovanja, a čije postojanje je potvrđeno ovim istraživanjem, brže pokrenule. Iz ovoga sledi jedan veoma bitan pokazatelj, koji je teško precizno izračunati, a koji bi pokazao koliko se učeničkih zadruga „ugasi“ odnosno „osnuje“ početkom svake školske godine.

Чланство ученичких задруга

Од 44 одговора, веома мали број школа у наредном периоду планира да прошири активности у односу на оне које су већ регистроване, свега 7,7% стручних и 6,3% основних школа, док ниједна гимназија не очекује дорегистрацију активности. У случају да се планира нова активност у школи, ситуација се значајније мења само код стручних школа. Наиме, од укупно 23 одговора, 40% стручних школа планира нове активности и само 7,1% основних школа од 14 забележених одговора. И даље ниједна гимназија не планира нове активности, а судећи по томе да су само две школе одговориле на ово питање, гимназије не виде веће интересе у активностима које се спроводе у оквиру ученичких задруга. Ученичке задруге које раде у основним школама имају у просеку 139 чланова, од тога највеће чланство броје ученици (75,8%), наставници 12%, а родитељи 9,8%. Стручне школе имају највећи број чланова у просеку (143), где ученици броје 78,3%, а наставници 14,1%, док гимназије имају у просеку 32 члана, са чланством од 31,3% ученика, док наставници броје 50% чланова. Такође, интересантно је запажање и то да школе које броје између 250 и 750 ученика имају далеко више чланова у задругама него мале и велике школе, као и школе са територије Војводине и оне које се налазе у градским срединама. Будући да је мали број школа из Београда постојећи у групи школа са ученичким задругама, градови у којима се оснивају ученичке задруге су најчешће градови у Војводини и Централној Србији.

Графикон 19. Структура чланова ученичке задруге, у процентима

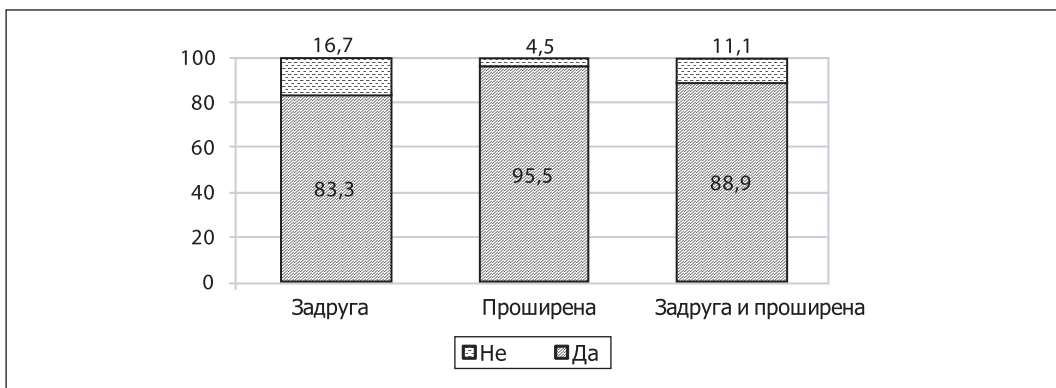

7.1.3. Доношење финансијских планова

Резултати анкете показују да се основне и средње школе у Србији, како по врстама и величини тако и према територијалном распореду и типу насеља, у релативно великом проценту, баве годишњим финансијским планирањем. Значајан проценат обухваћених школа, према свим посматраним обележјима, усваја годишње финансијске планове на почетку године, а углавном мањи проценат њих усваја ове планове у септембру текуће године и знатно мањи проценат у периоду октобар–децембар текуће за наредну годину.

Доминантан број школа са проширеном делатношћу се изјаснио да усваја годишње финансијске планове (95,5%)²⁶, док их релативно мали број (4,5%) не доноси. Слично је и са школама које имају ученичку задругу (83,3% усваја годишње финансијске планове, а 16,7% не), као и са школама које имају и проширену делатност и ученичку задругу (88,9% усваја, а 11,1% не).

Графикон 20. Структура школа са проширеном делатношћу и ученичким задругама према усвајању годишњих финансијских планова, у процентима

Посматрано по врстама школа, највећи број средњих стручних школа доноси финансијске планове, а знатно мањи је број основних школа. Карактеристично је да и мале и велике школе (према броју ученика), у релативно високом проценту усвајају годишње финансијске планове, мада је већи проценат оних на градском (94,1%) него на сеоском подручју (75,0%). Све обухваћене школе са територије Београда усвајају годишње финансијске планове, на територији Централне Србије²⁷ 93,3%, а у Војводини 80,0% од укупног броја школа које су дале одговор на ово питање.

²⁶ Од укупног броја овом анкетом обухваћених школа (96) које имају проширену делатност, или ученичку задругу, односно и проширену делатност и ученичку задругу, њих 44 има проширену делатност, 18 школа има ученичку задругу, а 18 има и проширену делатност и ученичку задругу.

²⁷ Централна Србија без региона Београд.

Табела 6. Преглед школа према усвајању годишњег финансијског плана, у процентима

Питања /број школа које су одговориле	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Сред. стручна	Гимназија	до 250	251-500	501-750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Да	80	94,3	100	84,6	96,2	86,4	94,7	100	93,3	80	94,1	75
Не	20	5,7	0	15,4	3,8	13,6	5,3	0	6,7	20	5,9	25
Бр. школа	20	53	7	13	26	22	19	15	45	20	68	12

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, Београд, 2010.

Интересантно је да школе са проширеном делатношћу и ученичким задругама у највећем проценту усвајају годишње финансијске планове на почетку године (у периоду јануар–април) и у септембру текуће за наредну годину. Већина основних и средњих стручних школа се изјаснила да усваја годишње финансијске планове на почетку године, док их гимназије усвајају у септембру текуће године. Већи проценат и малих и великих школа усваја финансијске планове на почетку године, а знатно мањи у септембру текуће године. Ситуација је приближно иста и према територијалном распореду школа и типу насеља.

Бокс 3: Укљученост школа у израду буџета и израду и доношење финансијских планова школа

На основу обављених разговора током посета једном броју школа и контактирања са Министарством просвете и науке²⁸ помоћу вебсајта, сазнали смо да су основне и средње школе у Србији укључене у процес припреме буџета – републичког, буџета АП Војводине и буџета локалних самоуправа. Наиме, Министарство просвете и науке, Покрајински секретаријат за образовање (када је реч о школама са територије АП Војводине) и локалне самоуправе, у складу са буџетским календаром, достављају директорима основних и средњих школа упутства за израду финансијских планова за наредну годину, са упућивањем на преузимање прописаних образаца сачињених на основу буџетске класификације са вебсајта Министарства просвете и науке ради попуњавања истих. Ови обрасци представљају основу, како за израду нацрта, односно предлога финансијских планова школа, тако и за израду републичког, покрајинског и буџета локалних самоуправа у делу који се односи на област образовања. Наведени обрасци помажу школама да што боље израде нацрте, односно предлоге својих финансијских планова, за наредну и за још две следеће године. Према упутству Министарства просвете и науке, школе су обавезне да, поред распоређивања средстава из буџета у добијеним обрасцима²⁹ и у својим нацртима, односно предлозима финансијских планова, искажу и расходе који се финансирају из других извора, тј. из сопствених средстава, укључујући и средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга, као и средства од свих врста донација и од родитељског динара.

²⁸ www.mp.gov.rs, за наставнике и установе, финансијски извештаји.

²⁹ Основне и средње школе попуњавају пет табела: текући издаци (по врстама и изворима финансирања), основна средства, додатна средства, остали приходи и табела за плате.

Попуњене обрасце са нацртима, односно предлозима својих финансијских планова³⁰, школе достављају Министарству просвете и науке преко школских управа и локалним самоуправама, као и Покрајинском секретаријату за образовање АП Војводине³¹. Након усвајања буџета на свим нивоима, по правилу, надлежни органи основних и средњих школа усвајају своје финансијске планове, узимајући у обзир релевантне чињенице из донетих буџета³².

Резултати анкете упућују на чињеницу да се основне и средње школе у Србији у мањем проценту баве стратешким финансијским планирањем, јер већина обухваћених школа нема план средстава за реализацију својих развојних планова³³. Развој школа се, међутим, не може обезбедити без финансијских средстава. Стога, иако то није изричито у Закону наведено, школе би требало да планирају финансијска средства за остваривање својих развојних планова према намени и изворима финансирања. Тиме би школски органи задужени за доношење и реализацију развојних планова, могли лакше и на време да обезбеђују потребна финансијска средства, не само из буџета (националног, регионалног и локалног) већ и кроз развијања партнерских односа са приватним и невладиним сектором, првенствено на локалном и регионалном, као и на националном и на међународном нивоу.

Нешто мање од половине школа са проширеном делатношћу које су одговориле на ово питање се изјаснило да има предвиђена средства за реализацију развојног школског плана. Међу њима највећи је број средњих стручних школа. Већина ових школа је лоцирана на територији Централне Србије и на градском подручју. Око једне трећине малих, средњих и великих школа се изјаснило да су планирале средства за реализацију својих развојних школских планова.

На основу добијених резултата ове анкете може се констатовати да је знатно већи удео броја школа са проширеном делатношћу које планирају приходе (60,5%) од ове делатности у односу на оне које имају ученичку задругу (47,1%). Од укупног броја школа које имају и проширену делатност и ученичку задругу, 63,6% њих планира приходе од ових делатности³⁴.

³⁰ Нацрт или предлог у зависности од фазе у процесу планирања, односно у процесу израде буџета имајући у виду прописани буџетски календар.

³¹ Основне и средње школе са територије АП Војводине.

³² Обављени разговори приликом посета школа у току истраживања указују да школе које немају рачуноводство у оквиру школе, већ се ови послови обављају у оквиру специјализоване установе за рачуноводство за више школа, имају велике проблеме са финансијским планирањем. Проблеми се огледају, нарочито, у неадекватној комуникацији са наведеном установом. Те школе нису информисане о целокупном процесу планирања, јер након предаје нацрта финансијског плана установи за рачуноводство, школа није више укључена у даљи процес планирања и израде буџета.

³³ Према Закону о основама система образовања и васпитања развојни план је стратешки план развоја образовне установе, тј. школе који садржи приоритете у остваривању образовно-васпитног рада, носиоце активности, критеријуме и мерила за вредновање планираних активности и друга питања од значаја за развој школе.

³⁴ Укупно 38 школа са проширеном делатношћу је одговорило на ово питање, 17 са ученичким задругама и 11 са проширеном делатношћу и ученичким задругама.

Бокс 4: Пример потврде учешћа родитеља у обезбеђивању средстава за виши квалитет образовања и помоћ ученицима

САГЛАСНОСТ

РОДИТЕЉА УЧЕНИКА _____

Потврђујем ДА САМ УПОЗНАТ ДА ЈЕ ЧЛАНОМ 160 Закона о основама система образовања и васпитања (Сл. Гласник РС 72/09), предвиђена могућност да школе могу учешћем родитеља ученика да обезбеде средства за виши квалитет образовања.

Обавештен сам да је за школску 2010/11. годину у Гимназији „Урош Предић“ Панчево, донета одлука да родитељи који желе, могу добровољно да уплате, на име учешћа родитеља ученика у обезбеђивању средстава за виши квалитет образовања, „родитељски динар“ укупно **2.000,00** динара.

Сагласан сам да **ДОБРОВОЉНО** Гимназији „Урош Предић“ Панчево, уплатим износ од 2.000,00 динара на име обезбеђивања средстава за виши квалитет у области средњег образовања која ће се средства искористити за побољшање услова образовања и васпитања у погледу простора, опреме и наставних средстава, за остваривање програма који нису делатност установе, за исхрану и помоћ ученицима.

РОДИТЕЉ _____

Упутство за попуњавање уплатнице:

Прималац: _____

Број текућег рачуна: _____

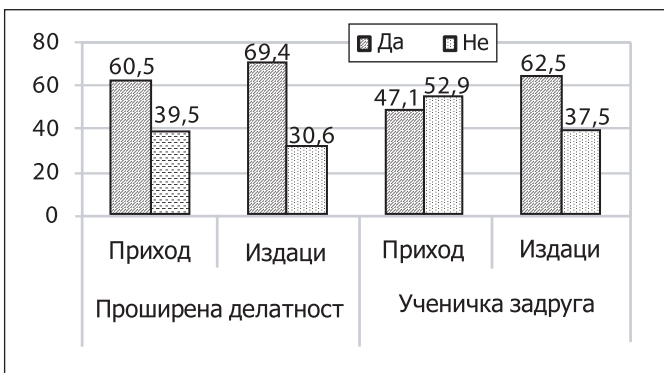
Сврха уплате: Родитељски динар

Модел: _____

Позив на број: _____

Посматрано по врстама школа, највеће је учешће броја средњих стручних школа које планирају приходе од проширене делатности (70,0%), знатно је мање код гимназија (50%) и релативно мало (16,7%) код основних школа. Карактеристично је да већина школа средње величине према броју ученика има планове прихода од проширене делатности, док 60% малих школа нема ове планове. Највећи број школа које имају планове прихода од проширене делатности се налази на територији Централне Србије и то на градском подручју, мада и 60% сеоских школа (од укупно 5 које су одговориле на ово питање) има планове прихода од проширене делатности. Када је реч о школама са ученичким задругама, мање од половине има планове прихода (47,1%), при чему је релативно велико учешће средњих стручних школа (70,0%) које имају планове, а знатно мањи удео код основних школа (16,7%). Већина школа које имају планове прихода од ученичке задруге су у Централној Србији,

Графикон 21. Доношење плана прихода и издатака од проширене делатности и пословања ученичких задруга, у процентима

на градском подручју половина школа усваја планове прихода, а на сеоском подручју 40%.

Нешто мањи број школа се изјаснио да има и план издатака од проширене делатности и од ученичких задруга³⁵. Од укупног броја школа које су одговориле на ово питање, 69,4% има план издатака од проширене делатности, а 62,5% школа са ученичком задругом има план издатака од пословања ученичке задруге. У оба случаја се запажа да школе више поклањају пажњу планирању издатака него планирању прихода од проширене делатности и од пословања ученичких задруга.

Доминантно је учешће школа које имају планове прихода и издатака за једну пословну годину (80% код ученичких задруга, 88,9% код проширене делатности и 66,7% код школа које имају и ученичку задругу и проширену делатност). Удео броја школа које доносе планове на период дужи од једне до три године је знатно мањи, односно 20% школа са ученичким задругама доноси средњорочне планове издатака, 11,1% школа са проширеном делатношћу и 33,3% школа са обема делатностима од укупног броја школа које су одговориле на ово питање.

7.1.4. Одлучивање о расподели средстава од обављања проширене делатности и рада ученичких задруга

Резултати ове анкете показују да је велики проценат школа које самостално располажу и користе средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга, према свим посматраним обележјима.

Табела 7. Самосталност школе при располагању и коришћењу средстава остварених обављањем проширене делатности и радом ученичких задруга, у процентима

	Врста додатне делатности			Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Задруга	Проширена	Обе	Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
<i>Обављањем проширене делатности</i>															
Да	...	85,7	78,6	83,3	84,6	100	80	92,9	77,8	91,7	83,3	87,1	83,3	86	83,3
Не	...	14,3	21,4	16,7	15,4	0	20	7,1	22,2	8,3	16,7	12,9	16	14	16,7
Број школа	...	49	14	6	39	4	5	14	18	12	6	31	12	43	6
<i>Радом ученичких задруга</i>															
Да	88	...	85,7	100	88,2	0	100	66,7	87,5	100	100	80	100	83,3	100
Не	12	...	14,3	0	11,8	100	0	33,3	12,5	0	0	20	0	16,7	0
Број школа	25	...	14	7	17	1	7	6	8	4	1	15	9	18	7

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

³⁵ Укупно 36 школа се изјаснило да има и план издатака од проширене делатности, 16 школа има план издатака од ученичких задруга и 11 школа да има план издатака и од проширене делатности и од ученичких задруга.

Одлуке о расподели средстава од проширене делатности, у највећем броју случајева, доносе директори школа (30,2%) и школски одбори (30,2%). У не малом броју случајева (27,9%) у одлучивању о расподели средстава од проширене делатности заједно учествују директори школа, школске управе, ђачки парламенти, као и чланови комисија које су задужене за обављање ових послова. У одлучивању о расподели средстава од рада ученичких задруга пак највише учествују органи управљања задруге, задругари и директори школа (47,6%). У релативно великом проценту ове одлуке доносе извршни одбори задруга (38,1%), а у 14,3% случајева у доношењу ових одлука учествују школски одбори, савети родитеља и ученички парламенти.

7.1.5. Остваривање прихода од обављања проширене делатности и рада ученичких задруга

Да бисмо сагледали значај обављања проширене делатности и рада ученичких задруга у школама, неопходно је анализирати структуру укупних прихода које школе остварују. Основне и средње школе у Србији остварују доминантан део прихода од трансфера из републичког буџета (80% средње стручне школе у 2009, 85% гимназије и основне школе од остварених прихода). Према подацима анкете, учешће средстава из буџета локалних самоуправа у 2009. години, кретало се између 10,7% код основних, 11,6% код гимназија и 13,2% код средњих стручних школа. У целини узев, буџетска средства представљају основне приходе у финансирању активности основних и средњих школа у Србији.

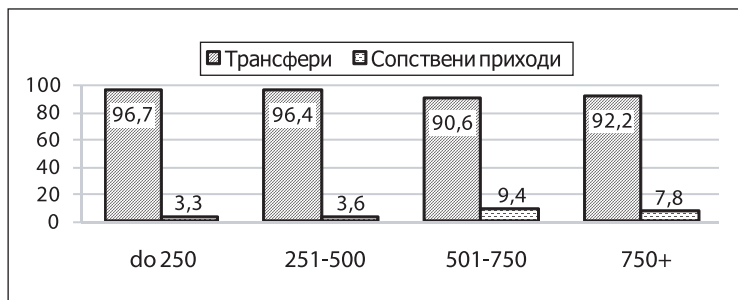
Табела 8. Структура остварених прихода основних и средњих школа у 2009. години, у процентима

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Остварени трансфери	95,2	93,1	97	96,7	96,4	90,6	92,2	97,6	91,8	94,3	93,7	92,7
- из буџета Р. Србије	84,5	79,9	85,5	86,4	79,4	80,3	81,5	86,1	84,2	73,1	81,1	78,9
- из буџета локалних самоуправа	10,7	13,2	11,6	10,3	17,1	10,3	10,7	11,5	7,5	21,2	12,7	13,8
Остварени сопствени приходи	4,8	6,9	3,0	3,3	3,6	9,4	7,8	2,4	8,2	5,7	6,3	7,4
- од проширене делатности	1,8	5,4	2,4	0,4	2,5	7,6	6,1	2,3	6,7	3,1	4,8	3,7
- од рада ученичких задруга	2,2	0,4	...	1	0,2	0,7	0,7	0	0,7	0,6	0,5	2,1
- по другим основама (донације, спонзорства, школарине)	0,9	1,1	0,6	1,9	0,8	1,2	1	0,1	0,8	2	1	1,5
Укупно остварени приходи	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Највећи удео сопствених прихода забележен је код средњих стручних школа од **6,9%**, од којих је 5,4% остварено од проширене делатности, 0,4% од рада ученичких задруга и 1,1% од донација, спонзорства, школарина, затим код основних школа од **4,8%**, од којих 1,8% од проширене делатности, 2,1% од рада ученичких задруга и 0,9% од донација, спонзорства, школарина, а најмањи код гимназија од **3,0%**, од којих је 2,4% од проширене делатности и 0,6% од донација, спонзорства, школарина.

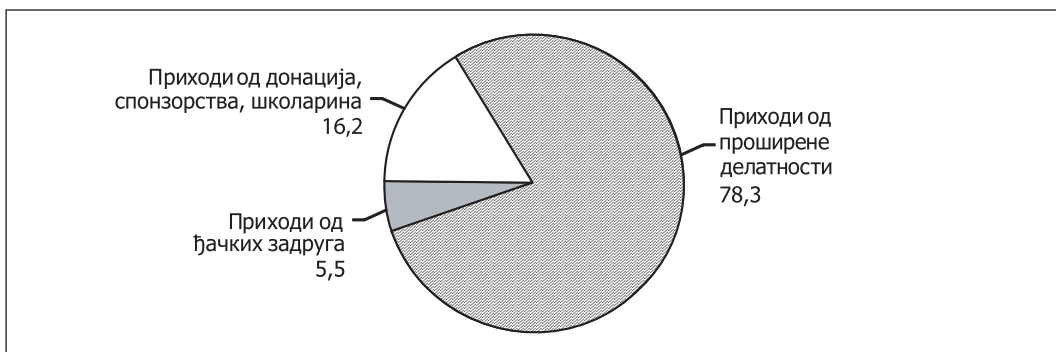
Графикон 22. Структура прихода према величини школа, 2009. година, у процентима

Карактеристично је да је удео трансфера већи код малих у поређењу са великим школама, односно да је удео сопствених прихода већи код великих у поређењу са малим школама.

У структури сопствених прихода највећи је удео прихода од проширене делатности по свим обележјима. Значај проширене делатности, мерен уделом остварених прихода, повећава се од малих ка већим школама, већи је у Централној Србији и у Војводини у односу на Београд, као и у градским у односу на сеоска подручја. Према уделу прихода од проширене делатности у укупним и у укупним сопственим приходима, посебно се издвајају средње стручне школе.

Графикон 23. Структура сопствених прихода средњих стручних школа, 2009. година, у процентима

Према типу насеља, у 2009. години остварен је нешто већи удео сопствених прихода на сеоском подручју (7,35%) у поређењу са градским подручјем (6,28%), мада је структура сопствених прихода различита у школама на посматраним подручјима. Наиме, у школама на градском подручју већи је удео прихода остварених од проширене делатности (4,82%), у односу на сеоско подручје (3,70%), док је удео прихода од ђачких задруга већи у школама на сеоском подручју (2,12%), као и удео прихода од донација и спонзорства (1,53%) у односу на градско подручје (0,45% и 1,02%, респективно).

Табела 9. Приходи од проширене делатности у 2009. години

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
У хиљадама динара	6.058	124.247	5.710	979	24.729	45.633	64.675	11.889	95.035	29.091	129.143	6.872
Број школа које су дале одговор	2	32	4	1	10	14	13	5	25	8	37	1
У хиљадама динара, по школи	3.029	3.883	1.428	979	2.473	3.259	4.975	2.378	3.801	3.636	3.490	6.872

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Поређење удела остварених и планираних сопствених прихода школа у њиховим укупним приходима показује да средње стручне школе рачунају са значајним повећањем учешћа сопствених прихода, а нарочито са повећањем прихода од проширене делатности. Слична ситуација је и код основних школа и гимназија, мада гимназије имају знатно мањи удео сопствених прихода у односу на средње стручне и основне школе.

Табела 10. Учешће остварених и планираних сопствених у укупним приходима школа по годинама и обележјима, у процентима

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Остварени сопствени приходи у 2009. години	4,8	6,9	3,0	3,3	3,6	9,4	7,8	2,4	8,2	5,7	6,3	7,4
Од тога:												
од проширене делатности	1,8	5,4	2,4	0,4	2,5	7,6	6,1	2,3	6,7	3,1	4,8	3,7
од рада ученичких задруга	2,1	0,4	...	1	0,2	0,7	0,7	0	0,7	0,6	0,5	2,1
по другим основама (донације, спонзорства, школарине)	0,9	1,1	0,6	1,9	0,8	1,2	1	0,1	0,8	2	1	1,5

Планирани сопствени приходи за 2010. годину	6,4	10,9	4,7	1,6	7,0	12,9	11,6	5,2	10,4	11	10	7,1
Од тога:												
од проширене делатности	2,9	8,8	3,7	0,1	5,4	11,7	8	4,7	8,5	7,1	7,9	4,1
од рада ученичких задруга	3,1	0,6	0	0,8	0,7	0,9	1,2	0	1,1	1,2	0,7	2,6
по другим основама (донације, спонзорства, школарине)	0,4	1,5	1	0,5	0,9	0,3	2,4	0,5	0,9	2,7	1,4	0,4
Планирани сопствени приходи за 2011. годину	6,5	10,2	2,5	4	7,1	12,2	9	5	9	11	9,3	7
Од тога:												
од проширене делатности	3	7,9	1,1	0,2	5,3	11,1	5,6	4,3	7	7	7	4
од рада ученичких задруга	3,2	0,7	0,1	1,4	0,7	0,9	1,3	...	1,2	1,2	0,8	2,6
по другим основама (донације, спонзорства, школарине)	0,3	1,6	1,3	2,3	1,1	0,3	2,2	0,7	0,9	2,8	1,5	0,4

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Карактеристично је да школе средње величине и велике школе (према броју ученика), такође планирају повећање својих сопствених прихода, као и школе у Централној Србији и Војводини, првенствено на градском подручју.

Резултати анкете упућују да су средства од трансфера по ученику већа код мањих школа, а мања код већих школа, док су сопствени приходи, а у оквиру њих и приходи од проширене делатности по ученику, већи код већих школа.

Табела 11. Остварени приходи од проширене делатности основних и средњих школа у 2009. години, по ученику, у хиљадама динара

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Регион			Тип насеља	
	Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Остварени сопствени приходи	22,4	319,4	13,3	64,9	101,8	98,5	89,8	14,1	184,9	156,1	325,7	29,4
- од проширене делатности	4,5	224,3	9,9	14,6	73,2	78,8	72	13,1	149,2	76,3	225,9	12,8
- од рада ученичких задруга	12,9	29,3	...	21,4	5,9	7,1	7,7	0,4	16,5	25,2	30,9	11,2
- по другим основама (донације, спонзорства, школарине)	5	65,8	3,4	28,9	22,7	12,6	10,1	0,5	19,1	54,6	68,9	5,4

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Приходи од проширене делатности по ученику су већи у школама на градском у односу на сеоско подручје. Већи износ прихода од проширене делатности по ученику на градском подручју је резултат чињенице да се, пре свега, средње стручне школе налазе на градском подручју, чији су приходи од проширене делатности по ученику највећи, као и да је највећи број одговора о овим питањима из анкете стигао од средњих стручних школа. Претходно наведена констатација представља само илустрацију о приходима од проширене делатности основних и средњих школа по ученику, с обзиром на чињеницу да је одговор на ово питање дало 38 школа, што чини 0,9% од укупног броја основних и средњих школа у Републици Србији у 2009. години.

7.1.6. Коришћење средстава остварених кроз проширену делатност и рад ученичких задруга

Резултати анкете показују да највећи део средстава остварених од проширене делатности школе користе за побољшање услова образовања³⁶ укључујући и средства за додатно финансирање зарада наставника, чиме се наставници мотивишу и за побољшање квалитета наставе (93,8% од укупно остварених средстава од проширене делатности код основних школа, 86,6% код средњих стручних школа и 95,8% код гимназија), док је удео средстава за друге намене релативно мали.

³⁶ Средства за побољшање услова образовања обухватају: средства намењена за побољшање квалитета школског простора, средства за набавку опреме, средства за набавку наставних средстава, средства за финансирање зарада наставника, средства за додатно финансирање материјалних трошкова школе.

У оквиру средстава за побољшање услова образовања, значајнији део се издваја за повећање и побољшање школског простора, набавку опреме, наставних средстава и за додатно финансирање материјалних трошкова школе. У средњим стручним школама ова средства учествују са **60,6%** у укупним употребљеним средствима од проширене делатности, у основним школама са **55,0%**, а у гимназијама са **43,9%**.

Табела 12. Упоредни преглед употребљених средстава, средстава за школски простор, опрему, наставна средства, средстава за додатно финансирање зарада наставника и за додатно финансирање материјалних трошкова школе, 2009. година

Показатељ	Врста школске установе		
	Основне	Стручне	Гимназије
Проширена делатност			
Укупна употребљена средства, у хиљадама динара	6.126	58.815	3.386
Додатно финансирање зарада наставника од проширене делатности, у хиљадама динара	2.378	15.296	1.757
Средства за финансирање зарада наставника по једној школи, хиљадама динара	793	1.530	586
Учешће средстава за додатно финансирање наставника у укупним употребљеним средствима, у %	38,8	26	51,9
Школски простор, опрема, наставна средства, материјални трошкови, у хиљадама динара	3.368	35.653	1.487
Учешће средстава за школски простор, опрему, наставна средства и материјалне трошкове у укупним употребљеним средствима, у %	55,0	60,6	43,9
Ученичке задруге			
Укупна употребљена средства, у хиљадама динара	754	2.874	
Додатно финансирање зарада наставника од ученичких задруга, хиљадама динара	29	...	...
Средства за финансирање зарада наставника по једној школи, у хиљадама динара	29	...	...
Учешће средстава за додатно финансирање наставника у укупним употребљеним средствима, у %	3,9	...	...
Школски простор, опрема, наставна средства, материјални трошкови, у хиљадама динара	690	1.252	...
Учешће средстава за школски простор, опрему, наставна средства и материјалне трошкове у укупним употребљеним средствима, у %	91,4	43,6	...

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Такође, значајан део средстава од проширене делатности се усмерава на додатно финансирање зарада наставника. Преко половине употребљених средстава од проширене делатности у гимназијама, тј. **51,9%** у 2009. години, било је усмерено на додатно финансирање зарада наставника, у основним школама учешће ових средстава је износило **38,8%**, а у

средњим стручним школама **26,0%**. Средства за додатно финансирање зарада наставника по једној школи су значајно већа код средњих стручних школа него у гимназијама и основним школама. У 2009. години, према подацима из анкете, средства за додатно финансирање наставника од проширене делатности су износила **1.530.000** динара у средњим стручним школама, **586.000** динара у гимназијама и **793.000** динара у основним школама.

Бокс 5: Мотивисаност наставника да учествују у обављању проширене делатности и раду ученичких задруга

У свим школама са којима су обављени разговори у којима су учествовали и наставници ментори за поједине области проширене делатности и рада ученичких задруга, **изражена је јасна порука да наставници не би били заинтересовани да се баве проширеном делатношћу или радом ученичке задруге уколико не би били и материјално стимулирани.** По њиховом мишљењу, сада могућих 30% је минимум стимулације.

Једна основна школа има основану ученичку задругу већ две године, али та задруга не ради јер нико од наставног особља није заинтересован да се тиме бави уз плату за 30% већу од постојеће.

Све врсте школа користиле су средства од проширене делатности и за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика и за стручно усавршавање наставника и сарадника (основне 6,2%, средње стручне 5,0% и гимназије 4,2%). Незнатан део ових средстава средње стручне школе су користиле за исхрану ученика (0,5% од укупног износа употребљених средстава) и за помоћ социјално угроженим ученицима (0,5%). За финансирање других потреба школе и ученика, средње стручне школе су у 2009. години употребиле 7,3% од укупног износа употребљених средстава од проширене делатности.

Бокс 6: Резултати обављених разговора са школама о располагању и употреби средстава од проширене делатности и ученичких задруга

На основу обављених разговора са школама сазнали смо:

- да школе самостално располажу са средствима од проширене делатности и од ученичких задруга, а користе их у складу са законском регулативом и са интерним актима школе;

- да школе које се баве проширеном делатношћу и/или имају ученичке задруге, имају посебне рачуне код локалног трезора за сопствена средства, са подрачунима за средства од проширене делатности, ученичке задруге, спонзорства, донације од правних лица и од родитеља, за родитељски динар;

- школе са проширеном делатношћу су у систему ПДВ-а;

- доминантан део средстава од проширене делатности се најчешће користи:

- за набавку намештаја, рачунарске опреме, уређење школског простора, опремање кабинета за извођење обука, побољшање садржаја библиотечног фонда, финансирање учешћа на сајмовима, штампање пропагандног материјала, набавку учила и материјала за ученике (радни комбинезони, дневници о обављању праксе, прибор за техничко цртање, оловке и слично),

- када локалне самоуправе не могу да трансферишу довољна средства за покривање материјалних трошкова школа, ови трошкови се финансирају из прихода од

проширене делатности и ученичке задруге,

- за додатно финансирање зарада ангажованих наставника до 30% преко зараде коју имају за редовну наставу, а у појединим школама и за додатно финансирање свих запослених до 5% од зараде,

- појединачни су примери школа које финансирају усавршавање наставника из средстава од проширене делатности, тј. само у случају ако се та средства не обезбеде од локалне самоуправе;

- **релативно мали део средстава од проширене делатности се троши на сиромашне ученике, јер их је мало било у обухваћеним школама, али кад год се идентификују такви случајеви о њима се води рачуна.** Помоћ сиромашним ученицима се огледа у финансирању:

- трошкова доручка или ужине,
- набавке уџбеника,
- екскурзија и матурских вечери.

Употреба средстава од проширене делатности је разнолика у зависности од величине школе. Наиме, у већим школама ова средства су у 2009. години коришћена, у малом проценту, за исхрану ученика (0,2%–1,7%) и за помоћ ученицима у социјалној потреби (0,2%–0,6%), док су мале школе у знатно већем проценту користиле средства од проширене делатности за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика и за стручно усавршавање наставника и сарадника, у поређењу са великим школама.

Табела 13. Структура употребе средстава од проширене делатности, у процентима

Година	Намена	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Тип насеља	
		Основна	Средња стручна	Гимназија	до 250	251–500	501–750	750+	Градско	Сеоско
2009.	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	93,8	86,6	95,8	84,0	87,6	71,3	91,4	87,8	81,5
	- школски простор, опрема, наставна средства, материјални трошкови школе	55,0	60,6	43,9	84,0	84,8	47,4	56,5	58,9	81,5
	- зараде наставника	38,8	26	51,9	...	2,8	24	34,9	28,9	...
	за исхрану ученика	...	0,5	...	...	1,7	0,3	0,2	0,4	2,7
	за помоћ социјално угроженим ученицима	...	0,5	...	...	...	0,2	0,6	0,4	0,9
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	6,2	5	4,2	16	10,7	5,1	3,9	4,9	14,9
	за финансирање других потреба школе и ученика	...	7,3	...	...	...	23,1	3,9	6,4	...

2010. План	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	96,8	73,4	92,9	100	87	71	80	79,8	78,3
	за исхрану ученика	...	1,4	...	...	2,5	0,4	0,6	0,9	2,6
	за помоћ социјално угроженим ученицима	0,4	0,9	...	...	0,3	0,4	1,1	0,6	3,7
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	2,4	10,3	7,1	...	9,7	5,6	9,1	8,2	12,8
	за финансирање других потреба школе и ученика	0,5	14	...	...	0,4	22,6	9,2	10,5	2,6
2011. План	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	98,9	81	90,9	100	90,2	90,6	90,3	90,8	74,8
	за исхрану ученика	...	1,6	...	...	3,3	0,5	0,3	0,7	2,6
	за помоћ социјално угроженим ученицима	0,1	1,1	...	...	0,4	0,3	0,7	0,5	3,6
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	0,7	7,5	9,1	...	5	3,5	4	3,8	12,9
	за финансирање других потреба школе и ученика	0,3	8,8	...	...	1,1	5,1	4,7	4,2	6,1

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Школе су за 2010. и 2011. годину **планирале повољнију структуру употребе средстава од проширене делатности са становишта социјалне укључености**, у правцу повећања удела ових средстава за исхрану ученика, за помоћ социјално угроженим ученицима за екскурзије, такмичење ученика, матурске вечери, стручно усавршавање наставника и сарадника и за финансирање других потреба школе и ученика. Запажа се да су мале школе планирале да сва ова средства употребе за побољшање услова образовања.

На основу претходне анализе, може се закључити да **школе још увек нису довољно препознале потребу коришћења средстава од проширене делатности за повећање социјалне укључености ученика из маргинализованих група. Наиме, школе се баве овим проблемима када се они појаве, али нису заинтересовани за стварање услова за повећање социјалне укључености деце са специфичним проблемима у образовни систем, било да је реч о сиромаштву, инвалидитету или нечем сличном.** Чињеница је да је, до недавно, у Србији решавање проблема деце из маргинализованих група углавном било везивано за систем социјалне заштите, па и питање њиховог укључивања у систем редовног образовања. Стога је неопходан интензиван рад, пре свега, на подизању капацитета менаџмента школа о потреби развијања социјалне инклузије у школама.

Када је реч о средствима од рада ученичких задруга, основне школе их доминантно користе за побољшање услова образовања, док средње стручне школе већи део ових средстава користе или су планирале да их користе за финансирање других потреба школе и ученика. У 2009. години, средње стручне школе су употребиле 43,6% средстава за побољ-

шање услова образовања, укључујући и средства за додатно финансирање зарада наставника по основу њиховог ангажовања ван наставе у реализацију активности ученичких задруга, од укупних средстава прикупљених радом ученичких задруга.

Табела 14. Структура употребе средстава од рада ученичких задруга, у процентима

Година	Намена	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика				Тип насеља	
		Основна	Стручна	Гимназија	до 250	251-500	501-750	750+	Градско	Сеоско
2009.	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	95,4	43,6	...	100	100	96,6	22,5	45,9	93,8
	- школски простор, опрема, наставна средства, материјални трошкови школе	91,4	37,8	...	100	100	96,6	13,1	39,4	93,8
	- зараде наставника	3,9	5,8	...	...	...	...	9,4	6,5	...
	за исхрану ученика	...	0,3	...	...	...	0,6	...	...	1,2
	за помоћ социјално угроженим ученицима	...	0,1	...	...	...	0,1	...	...	0,2
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	4,6	8,2	...	...	...	2,6	11,5	8	4,8
	за финансирање других потреба школе и ученика	...	47,9	...	...	...	...	66	46,1	...
2010. План	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	95,1	32,4	...	100	92,6	84,5	32,2	41	89,6
	за исхрану ученика	...	0,3	...	...	...	3,1	...	...	0,8
	за помоћ социјално угроженим ученицима	3,0	0,2	...	...	4,6	2	...	...	4,6
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	1,8	0,9	...	...	2,8	10,4	...	...	5,1
	за финансирање других потреба школе и ученика	...	66,3	...	...	...	...	67,8	59	...
2011. План	за побољшање услова образовања (школски простор, опрема, наставна средства, зараде наставника, материјални трошкови школе)	92,3	31,7	...	100	89,6	84,5	23,4	32,8	88,4
	за исхрану ученика	...	0,3	...	...	...	3,1	...	...	0,8
	за помоћ социјално угроженим ученицима	4,3	0,2	...	...	4,7	2	...	...	4,7
	за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, стручна усавршавања наставника и сарадника	3,4	1,4	...	...	5,7	10,4	...	0,5	6,1
	за финансирање других потреба школе и ученика	...	66,5	...	...	...	...	76,6	66,7	...

Извор: Анкета о проширеној делатности и ученичким задругама, 2010.

Карактеристично је, такође, да мале школе сва средства од ученичких задруга усмеравају на побољшање услова образовања, док се код великих школа тај удео значајно смањује у корист финансирања других потреба школе и ученика. Структура употребе средстава од ученичких задруга на градском подручју је слична оној код средњих стручних школа јер се ове школе управо и налазе на градском подручју, и највећи је број ових школа са ученичким задругама. Школе на сеоском подручју ова средства највише користе за побољшање услова образовања, али и за екскурзије, матурске вечери, такмичења ученика, као и за исхрану ученика и за помоћ социјално угроженим ученицима.

Закључак

У овом истраживању учествовале су школе које обављају проширену делатност, које су основале ученичку задругу или су регистровале обе активности. Истраживање је потврдило да постоји тенденција комбиновања активности ученичке задруге са проширеном делатношћу, али исто тако и да се ове две активности међусобно разликују. Основне разлике су то да се ученичке задруге чешће оснивају у основним, иако су делотворније у средњим школама, а проширена делатност у средњим стручним школама и гимназијама. Такође, школе средње величине чешће оснивају задруге, док се веће школе чешће баве проширеном делатношћу, коју веома често комбинују са ученичким задругама. Такође, проширена делатност је чешће одлика градских, а ученичке задруге школа у мањим и сеоским срединама.

Школе које су прошириле своју делатност, склоније су томе да се укључују у пројекте омладинског предузетништва, али се и наставници у тим школама чешће укључују у програме стручног усавшавања за наставнике који имају као циљ развој предузетништва као кључне компетенције у општем средњем образовању.

У оквиру проширене делатности, основне школе најчешће пружају услуге или имају сопствену производњу или изнајмљују простор, док средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге и организују обуке за одрасле, које су за сада и најпрофитабилнији облик проширене делатности. Сеоске школе немају на располагању велике могућности проширења своје делатности и њихове активности су најчешће усмерене ка производњи. Највећи број школа проширену делатност обавља у складу са важећим прописима, будући да већина има сагласност ресорног министарства о проширењу делатности, што не важи и у случају изнајмљивања слободног простора који је у јавном коришћењу. Ученици имају најчешће нематеријалне, а наставници материјалне користи од ангажовања у проширеној делатности, при чему су најважнији критеријуми ангажовања ученика успех и способност.

Школе се баве финансијским планирањем, као и планирањем прихода и расхода од проширене делатности и од рада ученичких задруга, и настоје да средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга користе у складу са постојећом законском регулативом, која је уопштена и непотпуна. При томе, школе очекују да се донесу подзаконска аката која ће понудити конкретна решења и упутства за примену. Иако је Министарство просвете и науке заинтересовано за успешан развој проширене делатности и ученичких задруга, утисак је да не посвећује довољно пажње овој проблематици због недостатка времена, јер приоритет даје основној делатности образовања и васпитања.

7.2. Начин и форме извештавања школа о обављању проширене делатности и раду ученичких задруга

Истраживањем је утврђено да се **45,5% школа (од 55 одговора) сусреће са проблемима при примени прописа који регулишу функционисање проширене делатности и ученичких задруга**. Школе које имају и проширену делатност и ученичку задругу најчешће наилазе на проблеме у примени закона и других прописа при обављању тих делатности (једна половина школа). Школе које обављају само проширену делатност на проблеме наилазе у 42,4%, а које имају задруге у 45,5% случајева. При томе, најчешће се са проблемима сусрећу стручне школе (55,6%), а основне и гимназије у 28,6% и 20% случајева, редом. Са проблемима се чешће сусрећу и школе са више од 500, односно 750 ученика (54,5% и 46,7% таквих школа, редом), школе из Централне Србије (52,9%) и 47,7% градских школа (код сеоских школа се проблеми јављају у 36,4% случајева).

Графикон 24. Учесталост јављања проблема у примени прописа, у процентима

Као допуна овом питању, истраживањем се настојало утврдити са којим особитим проблемима се школе сусрећу. Међутим, веома мали број школа је умео да идентификује проблеме или није желео да одговори на то питање. Од најчешће истицаних проблема, пореско третирање прихода остварених обављањем ових делатности (тј. подношење пореских пријава за ПДВ и увођење фискалних каса), јавља се као један од најчешћих. Премда се одговори на ово питање могу интерпретирати само на нивоу појединачних случајева, вредно је поменути да су то чешће стручне школе које обављају проширену делатност или истовремено имају и ученичку задругу. Надаље, школе које су одговориле на ово питање, сматрају да недовољно прецизна законска решења или непостојање прописа који директно регулишу одређену област и компликоване процедуре, ометају делотворније обављање њихових активности. То мисли највећи број стручних школа које имају проширену делатност. Иако су школе, у непосредним разговорима током заказивања анкете, истицале проблеме око расподеле остварених средстава и потребу отварања посебних рачуна, веома мали број школа се усудио да овај проблем истакне у анкети. Анкетиране школе су навеле и друге проблеме, као што су неажурност државних/јавних служби, немогућност пружања услуга у оквиру исте делатности, нпр. код медицинских школа и сл.

7.2.1. Регулаторне препреке у остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга

Школе су одговарале на питање код којих закона конкретно најчешће наилазе на препреке (39,6% анкетираних школа). Опет су уследили одговори од малог броја школа. Тако је само 13,5% анкетираних школа одговорило да примена Закона о јавним набавкама ремети динамику обављања проширене делатности и рада ученичких задруга. Највећи број одговора на ово питање дале су стручне школе. Такође, значајно је нагласити да се међу одговорима углавном нису налазиле мале школе, школе из Београда и сеоске школе. Друге прописе који регулишу располагање државном имовином идентификовало је као проблематичне 18,8% анкетираних школа, с тим да су то углавном стручне школе које обављају проширену делатност или поред тога имају и ученичку задругу. Проблеме са применом других прописа који регулишу порески систем и образовање навело је свега 7,3% анкетираних школа, већином су то основне школе које имају ученичку задругу.

Графикон 25. Прописи у чијој примени школе наилазе на баријере

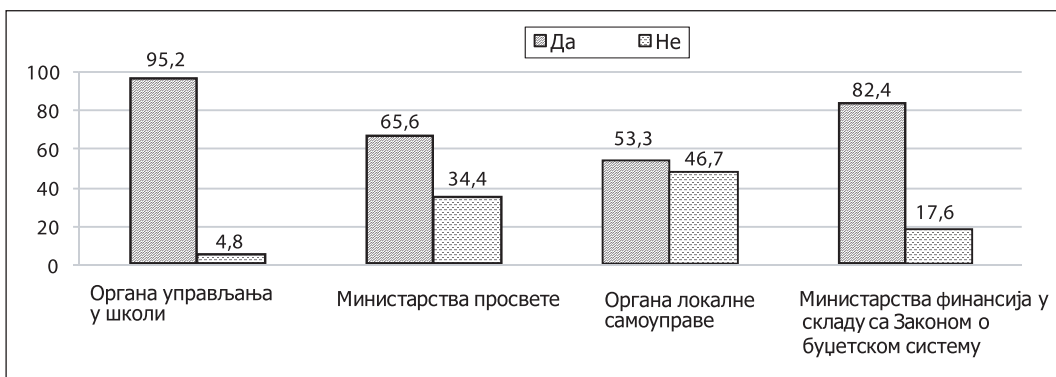

Мали број одговора на питање о регулаторним баријерама може да укаже на то да се школе сусрећу са разноврсним проблемима у реализацији својих активности, који их понекад одводе у правцу тражења алтернативних решења. То се може илустровати кроз неколико примера. Иако велики број школа уступа школски простор, пре свега спортске сале, према сазнањима која су добијена од Министарства просвете и науке, само пет школа има сагласност Републичке дирекције за имовину о издавању школског простора. Додатни разлог томе је и одредба Закона о буџетском систему која налаже корисницима државне имовине да приходе остварене од издавања простора враћају у буџет. Продаја производа или услуга произведених у оквиру школе физичким лицима, према важећим пореским прописима, захтева да школе имају фискалне касе. Тиме су школе често онемогућене да пласирају своје производе. Школе или сматрају да опорезивање производа и услуга умањује њихову финансијску добит или им је веома тешко да се определе за увођење фискалних касе. Ово подразумева ангажовање одређених лица на наплати продаје тих производа и услуга и вођење књиговодства и тиме генерише додатне трошкове. Школама би требало олакшати и приближити процедуре како би евентуалне пратеће трошкове могле да укључе у цену коштања производа и услуга створених у оквиру проширене делатности и ученичких задруга.

7.2.2. Извештавање о остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга

Евиденцију која би послужила за редовно извештавање органа управљања школе о остваривању проширене делатности и раду ученичких задруга има 62,5%, од укупно 96 анкетираних школа. Најажурније у вођењу евиденције су гимназије (иако их је мало учествовало у анкети), као и оне школе које комбиновано спроводе активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. У истој групи се налази велики број стручних школа које обављају проширену делатност (95,1%) и тек неколико школа које имају ученичку задругу. Такође, школе са више од 250 ученика, школе из Београда и из градских средина често су ажурније у вођењу евиденције од свих осталих школа. При томе, запажа се смањење броја школа које извештавају Министарство просвете и науке (свега 32 школе). Ово одговора ситуацији према којој или не постоји прописана форма и динамика извештавања школа према ресорном министарству или се школама не замера уколико то не чине, те све остаје у интерним документима школе или ученичке задруге.

Графикон 26. Евиденције и извештавање о вршењу проширене делатности и раду ученичких задруга, у процентима

Када је реч о финансијском извештавању, школе имају обавезу да тромесечно информишу Министарство просвете и науке, преко школских управа, попуњавањем образаца који садрже податке о приходима и расходима, укључујући и сопствене приходе односно расходе настале у вези са проширеном делатношћу и ученичким задругама сврстане под категорију осталих извора. Поред тромесечног, школе састављају и шестомесечне финансијске извештаје, а на крају године Министарству просвете и науке достављају и завршни рачун који се затим прослеђује Сектору за трезор Министарства финансија ради састављања консолидованог финансијског рачуна школа. Ови подаци би требало да се користе у наредном циклусу буџетског планирања. Дакле, финансијски подаци о проширеној делатности и ученичким задругама који се формирају на нивоу школа, као такви се не приказују у базама података ресорног министарства. **Видљиво приказивање финансијских података је веома значајно за формирање и локалних и републичког буџета како би се сагледала висина приходованих средстава и начин њиховог располагања према месту настанка трошка.**

Тренутна ситуација у погледу обавезног вођења школских евиденција је таква да Министарство просвете и науке припрема нови Правилник о јединственом информационом

систему просвете, чије елементе би требало да да ЗОСОВ у погледу вођења обавезних евиденција и података који ће се уносити у јединствену базу. На основу регистра васпитно-образовних установа, верификованих од Министарства просвете и науке, за сваку од њих би требало да се воде евиденције о подручјима рада, образовним профилима, проширеној делатности и ученичким задругама на основу датих сагласности на решења. Тек када се досеу нови правилници, моћи ће да се приступи формирању и пуњењу јединственог информационог система просвете на основу свих предвиђених евиденција.

Иако све школе имају обавезу да прослеђују своје финансијске извештаје ресорним телима, све школе нису одговориле на ово питање. На питање су најчешће одговарале школе које имају проширену делатност, при чему 66,7% (од 24 понуђена одговора), извештава Министарство просвете и науке. Надаље, то су најчешће стручне школе, школе које имају између 250 и 500 ученика, школе из Централне Србије и градске школе. На питање о извештавању органа локалне самоуправе одговорило је само 30 школа, од којих једна половина води евиденцију. То су поново стручне школе које обављају проширену делатност, школе које имају између 250 и 500 ученика и градске школе из Централне Србије. На питање о извештавању Министарства финансија у складу са Законом о буџетском систему, одговориле су 34 школе, од којих 28 води евиденцију.

Веома мали број школа без евиденције је одговорио на питање које се тичало њеног формирања, свега 18 школа, од којих 11 има евиденцију у настајању. То су углавном стручне школе које обављају проширену делатност. Међу овим школама су се чешће налазиле градске школе из Централне Србије са више од 500 ученика.

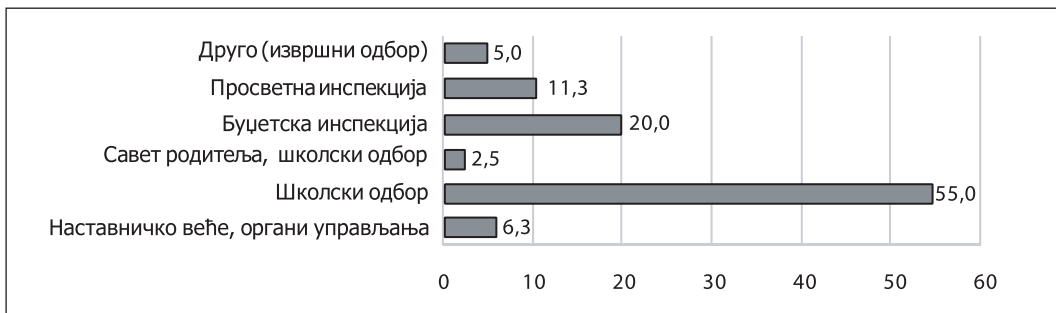
7.2.3. Контрола трошења средстава остварених у оквиру проширене делатности и ученичких задруга

Од 96 анкетираних школа, 52 (од 59 одговора) су у протеклом периоду редовно спроводиле контролу трошења средстава остварених обављањем активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. Контрола трошења средстава најчешће се обавља у стручним школама (90,2%), а у основним школама (85,7%) и гимназијама (75%) ређе. Без обзира на то да ли школе имају ученичку задругу или проширену делатност, подједнак број тих школа контролише трошење средстава (85,7% и 86,8% школа, редом). Такође, то су чешће школе које имају преко 500 (94,1%), односно преко 750 (94,4%) ученика, као и школе из Београда. Контрола трошења средстава се најређе обавља у малим школама до 250 ученика и у сеоским школама.

Школски одбор је орган који у више од једне половине школа контролише трошење средстава остварених обављањем активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. Буџетска инспекција посећује једну петину школа, а просветна 11,3%. Директор и органи управљања само у 6,3% случајева контролишу трошење средстава, савет родитеља заједно са школским одбором веома ретко (2,5%), а друга тела, као што су извршни одбори, самостално или заједно са саветом родитеља (што се нарочито односи на ученичке задруге) у само 5% школа. Школски одбори, буџетска и просветна инспекција најчешће контролишу трошење средстава у средњим стручним школама које се баве проширеном делатношћу. Савет родитеља заједно са школским одборима и извршним одборима често има увида у контролу трошења средстава остварених радом ученичких задруга. Директор, заједно са менаџментом школе и наставничким већем, чешће контролише трошење у оним школама које истовремено обављају активности и у оквиру проширене делатности и у задругама, као и савет родитеља заједно

са школским одборима. Гимназије су веома ретко одговарале на ово питање (свега пет), помевуши да је школски одбор орган који контролише трошење средстава. У мањим школама, контрола је чешће препуштена управи школе, савету родитеља и школском одбору, а у већим школама савету родитеља и школском одбору, буџетској инспекцији и извршним одборима. Школски одбор чешће контролише трошење средстава у градским школама, а у сеоским школама то ради савет родитеља заједно са школским одбором и управом школе.

Графикон 27. Органи који обављају контролу трошења средстава, у процентима

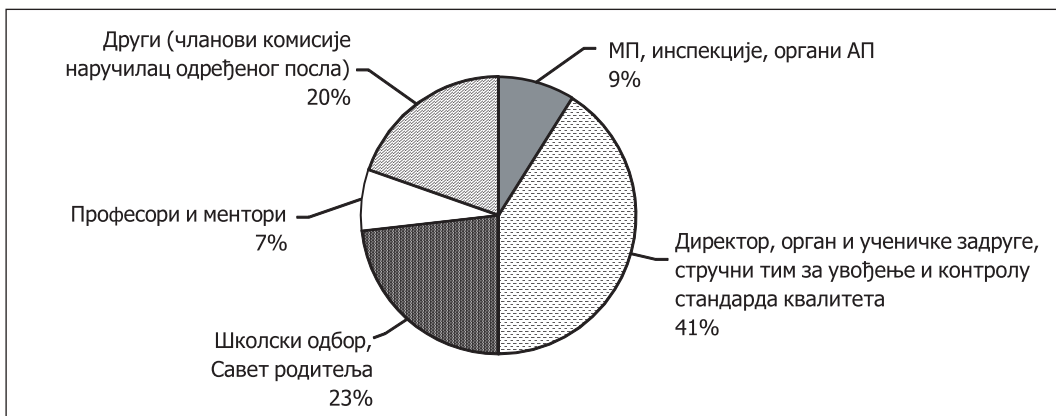

7.2.4. Контрола праћења квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга

Контрола праћења квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга се врши у свега 35,4% анкетираних школа, и то у 22 школе са проширеном делатношћу, само две школе са ученичком задругом и у 10 школа које комбинују ове активности. Такође треба нагласити да су 54 школе (од 96 анкетираних) одговориле на ово питање. Чешће се контролише у стручним школама (66,7%) него у основним школама (54,5%) и гимназијама (50%). Контроли квалитета више пажње посвећују школе са преко 500 (87,5%), односно 750 ученика (61,5%), као и школе из Београда (71,4%) и Централне Србије (67,6%), док градске и сеоске школе посвећују подједнаку пажњу контролисању квалитета (преко 60% школа у обе групе). Интерно, у оквиру саме школе, органи који најчешће контролишу квалитет остваривања активности проширене делатности и ученичких задруга јесу директор, управљачки органи ученичке задруге, стручни тим за увођење и контролу стандарда квалитета (41,1%), док школски одбор и Савет родитеља контролишу квалитет у 23,2% школа. Инспекцијски органи и министарства то чине у свега 8,9% школа, а професори практичне наставе и ментори у 7,1% школа. Такође, у школама се формирају и комисије које контролишу квалитет извршења активности заједно са директором, правником и шефом књиговодства, а понекад су то и сами наручиоци одређених послова (19,6%). Праћење контроле квалитета остваривања додатних активности чешће се врши у стручним школама из Централне Србије које имају преко 500 ученика и налазе се у градским срединама. Посебним прописима није регулисано ко и по којим критеријумима прати квалитет остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга, тако да не постоји системско праћење обављања ових активности. Као што се види из одговора, један број школа је развио и усвојио интерна документа која укључују и део о праћењу остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга.

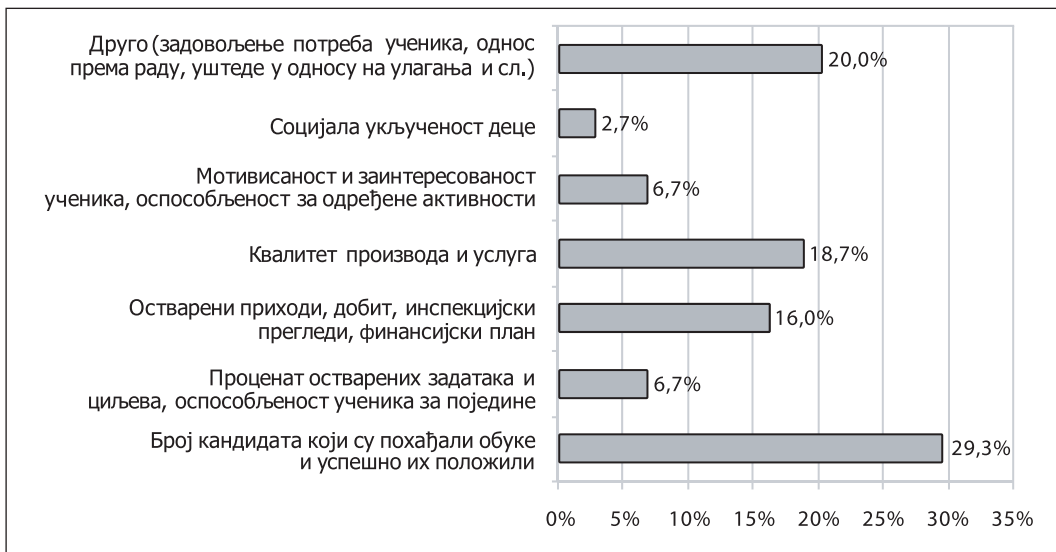
Пошто не постоје утврђени стандарди, тако ни већина школа нема дефинисане критеријуме који се користе у праћењу и оцени квалитета остваривања проширене делатности.

Графикон 28. Органи који прате квалитет проширене делатности и ученичких задруга

Критеријуми које су школе наводиле више су описни критеријуми или стандарди за које школе прижељкују да се једног дана заиста и користе у валоризацији остваривања активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. Најчешће истицани критеријуми су резултати завршних тестова и праћење напретка деце у току обављања практичне наставе уколико је реч о директној укључености деце (нпр. кроз ученичке задруге или школске радионице), или број полазника обука који су успешно савладали градиво и при томе се запослили уколико је реч о обукама које школе организују за трећа лица (29,3%). Овде је занимљиво поменути неколико случајева који су, пре свега, карактеристични за средње стручне школе, а тичу се практичне наставе која се региструје као проширена делатност. У тим школама, ученици, у току практичне наставе, уз надзор наставника производе за школу, услужно за потребе трећих лица или за продају у продавницама изван школа. Тиме, школе покушавају да надоместе недостатак практичног рада ученика у предузећима са праксом коју ученици обављају кроз проширену делатност. Треба нагласити да је ово својствено само оним школама које су регистровале проширену делатност и није карактеристика свих стручних школа у Србији. Квалитет производа и услуга је важан критеријум за 18,7% анкетираних школа и требало би да је у надлежности локалних ресорних инспекција, а остварени приходи и добит, односно реализација финансијског плана, за 16% школа. Школе имају обавезу да према прописаној динамици усвајају развојни план и годишњи план рада. Током посета школама, из увида у ове планове, сазнало се да су школе почеле да развијају и годишње акционе планове. Из овога се може закључити да праћење реализације предвиђених активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, заједно са реализацијом финансијског плана, на основу утврђених индикатора, школама постаје веома важно. Такође, школе се све чешће налазе у прилици да неке трошкове, чије је покриће предвиђено из локалног буџета, финансирају из сопствених средстава. Планирање реализације активности и могућност праћења остваривања финансијског плана ће у наредном периоду бити важно за све школе, а не само за оне које обављају додатне делатности, тако да су школе које се тиме већ баве у благој предности у односу на све друге школе. Остварени у односу на планирани обим задатака и циљева, оспособљеност ученика за поједине фазе процеса рада, као и мотивисаност и заинтересованост ученика, подједнако су важни за по 6,7% анкетираних школа. **Социјална укљученост сиромашне деце и деце из осетљивих група није препозната у школама као видљив критеријум ангажовања** и поменута је у одговорима незнатног броја школа. Остали критеријуми, као што су задовољење потреба ученика, однос према раду, уштеде у односу на улагања и сл. битни су са становишта једне петине школа.

Графикон 29. Критеријуми најчешће коришћени у праћењу и оцени квалитета

Већина школа се није усудила да оцењује резултате остварене досадашњим обављањем активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. Остварене резултате у оквиру проширене делатности је оцењивало 58 школа, при чему су их најлошије оцениле стручне школе давши им просечну оцену 3,4, док су их основне школе и гимназије оцениле са четворком. Посматрано по свим осталим модалитетима, оцене се у просеку крећу између 3,2 и 3,9, при чему су мале школе дале најнижу оцену, а највишу школе које имају између 500 и 750 ученика, као и школе које се налазе на територији Војводине. Такође, сеоске школе, њих 6, оценило је проширену делатност оценом 4,2. Школе које су проширену делатност оцењивале вишим оценама пропратиле су то коментаром да су имале солидан број полазника курсева и обука, да су клијенти и финансијери били задовољни урађеним и сл. Школе које су се опредељивале за средњу оцену сматрају да је потребно поспешити услове обављања проширене делатности, проширити капацитете, побољшати материјалне и техничке услове у школи и омогућити веће ангажовање и ученика и наставника. И на крају, школе које су најлошије оцењивале остваривање проширене делатности сматрају да је тешко реализовати програме, нарочито производне у условима кризе, неповољни су услови за развој и недовољна је стимулација запослених, слаба је ангажованост професора и радника, недовољно су сагледаване потребе ученика и сл.

С друге стране, **успешност ученичких задруга је далеко слабије оцењена** (основне 3,2 и стручне 2,8, гимназије нису учествовале у оцењивању), али ју је и оцењивао мањи број школа (свега 14), тако да се добијени резултати могу тумачити само са одређеном задршком. Мали број школа који је ученичким задругама дао највеће оцене поткрепио је то тиме да је остварена изузетна заинтересованост и ангажовање ученика и да се сваке године излажу радови на смотри ученичких задруга. Исто тако, школе које су давале просечну оцену, сматрају да је законодавни оквир крут и, да би уз једноставније процедуре и прилагођене прописе, ученичка задруга могла далеко боље да функционише, чему ће сигурно допринети усвајање новог Закона о задругама. Најпесимистичнији одговори тичу се лоше организованости рада ученичке задруге, потребе да се дорегиструју нове активности, као и недовољног интересовања и активности наставника и ученика.

Школе сматрају далеко профитабилнијом проширену делатност од ученичких задруга, што се може илустровати тиме да је само 3,7% анкетираних школа ученичке задруге издвојило као профитабилне. Ови закључци су потврђени и током посета школама, као и тиме да број регистрованих ученичких задруга стагнира. Током обиласка основних школа са ученичким задругама запажено је да је већина ових задруга основана за дистрибуцију уџбеника на основу чега школе остварују рабат који се касније користи за набавку опреме и наставних средстава.

Графикон 30. Облици проширене делатност које школе сматрају најпрофитабилнијима, у процентима

Проширена делатност је далеко флексибилнија и може да се одвија *ad hoc*, нпр. у зависности од потреба локалне средине, чиме се школама које имају сопствене ресурсе (обучене кадрове, опрему, адекватан простор и сл.) указује прилика да прибаве додатна финансијска средства. С друге стране, рад ученичких задруга захтева ангажовање ученика у оквиру практичне наставе са циљем унапређења наставног процеса, а наставницима је углавном додељена улога да помажу ученицима да реализују своје задатке у оквиру задруге. Стога и не изненађује да **40,7% анкетираних школа обуке за одрасле, преквалификације и школе рачунарства сматра најпрофитабилнијим активностима у школама.** Производњу и услуге (пре свега хотелијерство, израда грађевинске столарије и др. обртничке услуге) сматрају профитабилним 14,8% и 13% анкетираних школа, редом. Значајно је запазити да је само 3,7% школа навело издавање простора као профитабилну делатност. Овоме треба посветити посебну пажњу будући да само закупнина простора школама обезбеђује приход. Друге облике додатне делатности, као што су прикупљање секундарних сировина, издаваштво или дневни боравци (у специјалним школама), једна петина школа сматра уносним активностима.

Мали број школа је одговорио на питање на основу којег би се сазнало које су то најнеисплативије активности које се остварују у оквиру проширене делатности и ученичких задруга. Један број тих школа сматра да је производња у пољопривредној делатности неисплатива. Такође, школе сматрају да су услуге, као нпр. ауто-школа, ресторан брзе хране, обуке и сл. непрофитабилне. Поред тога, у непрофитабилне активности се

убрајају организовање екскурзија и припремног предшколског програма, затим продаја уџбеника, изнајмљивање простора за манифестације културе и томе слично. Такође, треба нагласити да су школе своје одговоре на ово питање смештале у контекст тренутне економске ситуације и посткризног периода, тако да би њихови одговори можда били другачији да су посматрани током дужег времена.

Закључак

Недовољно прецизна законска решења или непостојање прописа који директно регулишу одређену област, као и компликоване и дуготрајне процедуре, нарочито уколико захтевају укључивање више тела, ометају делотворније остваривање проширене делатности и рад ученичких задруга. Регулаторне баријере, понекад, школе одводе у правцу тражења алтернативних решења. Половина анкетираних школа је заинтересована за решење ових проблема, а тек нешто мање од половине тог броја указивало је на различите проблеме у примени прописа који регулишу функционисање проширене делатности и ученичких задруга. Додатни проблем школама представља пореско третирање прихода остварених обављањем проширене делатности. Такође, школе сматрају да рачун на који уплаћују сопствена средства није заштићен, у том смислу што се рачун може блокирати услед неплаћених трошкова који нису директно настали обављањем проширене делатности или радом ученичких задруга, а одраз су неделотворног (или редукованог) трансферирања средстава предвиђених локалним буџетом школама.

У школама постоје две врсте евиденција. Једна се односи на учеснике и резултате који се постижу обављањем проширене делатности или радом ученичких задруга и интерног је карактера (није познато колико се често ажурира и више се води на добровољној бази, примери се разликују од школе до школе). Друга врста евиденције се односи на финансијско извештавање и подноси се, преко школских управа, ресорним министарствима, као и локалној самоуправи. Школе тромесечно прослеђују податке о приходима и расходима, укључујући и сопствене приходе, Министарству просвете и науке, преко школских управа, у штампаној и електронској форми. Међутим, подаци из сопствених извора, који укључују и приходе од проширене делатности, сврставају се под категорију осталих извора, те нису видљиви. Осим наведених сумарних података из периодичних финансијских извештаја и завршних рачуна школа, ресорно министарство до сада није показало потребу за евиденцијама осталих података везаних за обављање проширене делатности. Периодични и подаци из завршног рачуна школа, прослеђују се управи за трезор Министарства финансија која их користи за израду консолидованих рачуна. Постављање јединственог информационог система просвете је у току. Међутим, док се новим правилницима не дефинише које врсте података и којом динамиком ће школе бити у обавези да шаљу ресорном министарству, изостаће системско праћење остваривања и квалитета проширене делатности и рада ученичких задруга. Не постоји јединствени регистар који би обједињавао податке о свим школама које су прошириле своју делатност.

Праћење квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга се јавља у малом броју школа. Ово је резултат тога што посебним прописима није регулисано ко и по којим критеријумима прати квалитет. Такође, школе немају дефинисане јасне критеријуме ни у својим интерним документима, који би указивали на праћење квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга.

Социјална укљученост сиромашне деце и деце из осетљивих група није препозната у школама као видљив критеријум ангажовања у додатним активностима, будући да су успех

и лична мотивација први критеријуми. Због тога што већина школа није била у стању да уводи техничко-технолошке новине у наставу, занавља опрему или чак да побољша основне санитарне услове средствима која су обезбеђивана трансферима и која су имала предодређену намену, већина тих школа је део новца од проширене делатности усмеравала у том правцу, тако да проширена делатност у школама није стављена у функцију веће социјалне укључености деце.

8.

*Очекивања школа без
проширене делатности
и ученичких задруга*

---

8. Очекивања школа без проширене делатности и ученичких задруга

Разлози због којих школе не обављају активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга

У групи од 185 анкетираних школа које не обављају активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, 100 (54,1%) школа основни разлог што не обавља никакве активности у оквиру додатних садржаја види у непостојању адекватних материјалних услова. Највећи број ових одговора се односи на основне школе (71%), затим на стручне школе (24%) и гимназије (5%). Преко 73% свих одговора се односи на школе које имају између 100 и 750 ученика, на школе из Централне Србије (56%) и на градске школе (56%). Надаље, непостојање идеје о томе чиме се школа може бавити навело је 25,4% школа, док се за непостојање кадровских услова и нејасне законске предуслове и процедуре определило по 20% школа. Међу законским баријерама су најчешће помињани разлози који се везују за члан ЗОСОВ којим се ограничава ангажовање ученика млађих од 15 година, у смислу немогућности њиховог ангажовања у додатним активностима којима се стварају материјалне користи, затим увођење фискалних каса и примена пореских прописа, као и процедуре које подразумевају добијање сагласности Министарства просвете и науке на увођење нових образовних профила и ангажовање нових наставника у складу са проширењем делатности или садржајима ученичке задруге, а такође проблематичне су и процедуре пред Републичком дирекцијом за имовину, које прате изнајмљивање школског простора. О томе да не постоји потреба за организовањем додатних садржаја који би могли имати шире кориснике у локалној средини, своје мишљење је дало 16,8% анкетираних школа. Остале разлоге навело је 14,1% школа, а међу њима су се најчешће налазили они који указују на непостојање материјалних и просторних предуслова за додатне активности, недовољна заинтересованост у школи, дотрајалост школске опреме, честе измене прописа и сл.

Табела 15. Разлози због којих школе нису прошириле своју делатност, у процентима

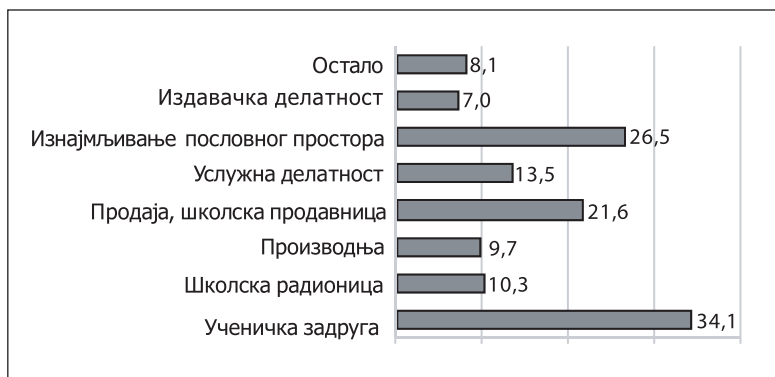
	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика						Регион			Тип насеља		Број школа
	Основна	Стручна	Гимназија	до 100	101-250	251-500	501-750	751-1000	1000+	Београд	Централна Србија	Војводина	Градско	Сеоско	
Не постоје материјални услови	71	24	5	6	23	28	22	15	6	18	56	26	56	44	100
Не постоје кадровски услови	91,9	5,4	2,7	5,4	21,6	27	16,2	13,5	16,2	21,6	59,5	18,9	59,5	40,5	37

Не постоји развијена идеја о томе да школа може да обавља додатне активности	87,2	8,5	4,3	6,4	12,8	38,3	17	14,9	10,6	19,1	55,3	25,5	68,1	31,9	47
Не постоји потреба на локалном нивоу	48,4	38,7	12,9	3,2	25,8	29	22,6	6,5	12,9	25,8	41,9	32,3	67,7	32,3	31
Законски услови и процедуре	72,2	22,2	5,6	5,4	16,2	13,5	32,4	27	5,4	24,3	51,4	24,3	62,2	37,8	37
Други разлози	53,8	42,3	3,8	3,8	15,4	19,2	30,8	19,2	11,5	23,1	57,7	19,2	76,9	23,1	26

Извор: Анкета о школама без проширене делатност и ученичке задруге, 2010.

Позитиван резултат представља то да велики број школа има сазнања о томе којом би се додатном делатношћу бавиле у догледној будућности, уколико би им то дозволиле могућности. Међутим, мање је повољна чињеница да много тих школа не пре-

Графикон 31. Сазнања школа о томе којим додатним делатностима би могле да се баве, у процентима

дузима конкретне активности да би створиле предуслове за бављење тим делатностима. До тог сазнања се дошло током првих контаката са школама када је утврђено да, нарочито међу основним школама, има оних школа у којима „мирују“ ученичке задруге или активности које су регистроване у оквиру проширене делатности. Стога и не чуди да више од једне трећине школа своју шансу види у ученичким задругама. Издајмљивање школског простора (посебно у сврхе организовања спортских садржаја) у 26,5% случајева и продаја у оквиру школских продавница (21,6%) представљају следеће две активности у којима школе виде одређене могућности да појачају сопствене приходе. Услужна делатност, производња и издаваштво су ређе помињани и то код 13,5%, 9,7% и 7% анкетираних школа, редом. Основне школе најмање могућности виде у бављењу услужним делатностима и у активностима школске радионице, а стручне у изнајмљивању простора, у задругама и школским продавницама. Како су се у веома слабо изјашњавале, вредно је само поменути да гимназије више могућности сопственог бављења додатним делатностима виде у издавачкој и услужној делатности и у ученичким задругама. Мале школе (до 100 ученика) би се чешће определиле за школску радионицу, скромнији облик производње, ученичку задругу, изнајмљивање простора и евентуално малу школску продавницу, а у осталим видовима проширене делатности не откривају своје могућности. Школе из Централне Србије и Војводине би чешће, у односу на друге школе, основале ученичку задругу и изнајмљивале би школски простор, док би школе из Београда организовале додатне активнос-

ти кроз услужну делатност и школску радионицу, за шта се најчешће опредељују и све друге школе у градским срединама. Сеоске школе своје потенцијале виде у изнајмљивању школског простора, организовању активности кроз ученичку задругу, као и у производњи и продаји.

Планови школа да прошире своју делатност

Основне школе ређе планирају да у наредном двогодишњем периоду развију неку од поменутих активности (40,2%), у односу на стручне школе (69,4%) и гимназије (53,3%). Такође, и мале школе заостају у планова у поређењу са школама које имају преко 500 ученика. Школе из Војводине (49%) и Централне Србије (48,3%) у већини случајева имају планове даљег развоја проширене делатности и ученичких задруга у односу на школе из Београда (42,5%), док, с друге стране, сеоске школе (45,3%) не заостају много у планирају проширених садржаја за градским школама (48,2%).

Табела 16. Планови школа да у наредних годину-две дана прошире своју делатност, у процентима

	Врста школске установе			Величина школе у зависности од броја ученика						Регион			Тип насеља	
	Основна	Средња	Гимназија	до 100	101-250	251-500	501-750	751-1000	1000+	Београд	Ц. Србија	Војводина	Градско	Сеоско
Да	40,2	69,4	53,3	30	50	43,2	51,4	50	47,4	42,5	48,3	49	48,2	45,3
Не	59,8	30,6	46,7	70	50	56,8	48,6	50	52,6	57,5	51,7	51	51,8	54,7
Број школа	127	36	15	10	34	44	37	34	19	40	89	49	114	64

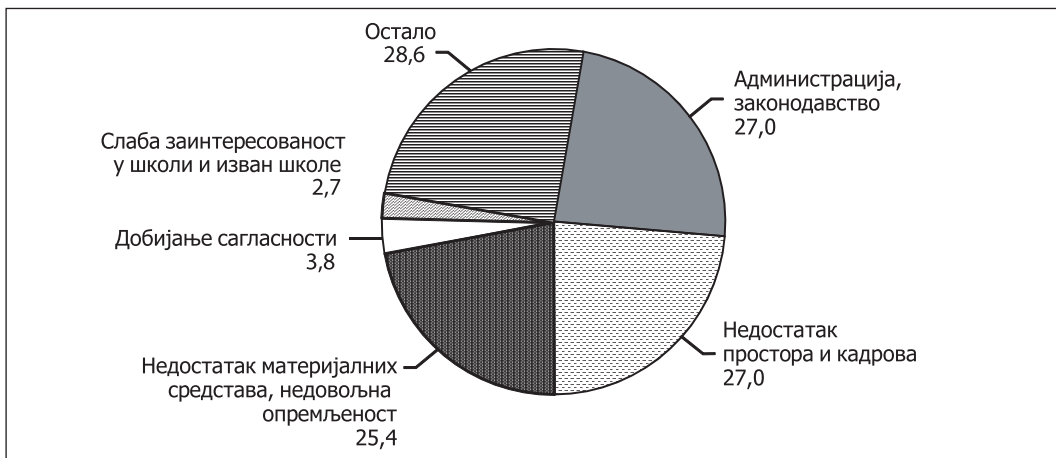
Извор: Анкета о школама без проширене делатности и ученичке задруге, 2010.

Разлог што основне школе ређе планирају додатне делатности јесте тај што често очекују проблеме на том путу (77,1% анкетираних школа, у поређењу са 59,5% стручних школа и 60% гимназија). Такође, и мале школе до 100 ученика (88,9%) очекују да би се сусретале са многобројним проблемима. Школе из Војводине (74,5%) сматрају да би чешће наилазиле на препреке у поређењу са школама из Централне Србије (72,4%) и Београда (66,7%), као и сеоске школе (75,4%) у поређењу са градским (69,7%).

Администрација и процедуре (у 27% случајева), као и недостатак просторних капацитета и људских ресурса (27%) јесу највећи разлози због којих се школе не упуштају у организовање додатних садржаја. Више од једне четвртине школа види основе баријере у недостатку материјалних средстава и у недовољној опремљености. Међутим, чињеница је да већина школа која организује проширену делатност или ученичку задругу, средства остварена од бављења овим активностима управо улаже у побољшање материјалне базе школе. Школе се не плаше да неће добити сагласност од ресорног министарства или надлежних тела за покретање додатне делатности (само 3,8% очекује проблеме) нити да постоји слаба заинтересованост у школи и изван

Графикон 32. Очекивани проблеми при регистрању проширене делатности и ученичких задруга, у процентима

школе око планирања додатне делатности школе (2,7% анкетираних школа очекује проблеме). Такође, школе су наводиле и друге разлоге, као што су увођење фискалних каса и опорезивање, конкурентност, укључивање родитеља у одлучивање и организовање додатних садржаја, задужења наставника и ученика, сама организација, немогућност аутономног одлучивања и сл. (28,6% анкетираних школа).

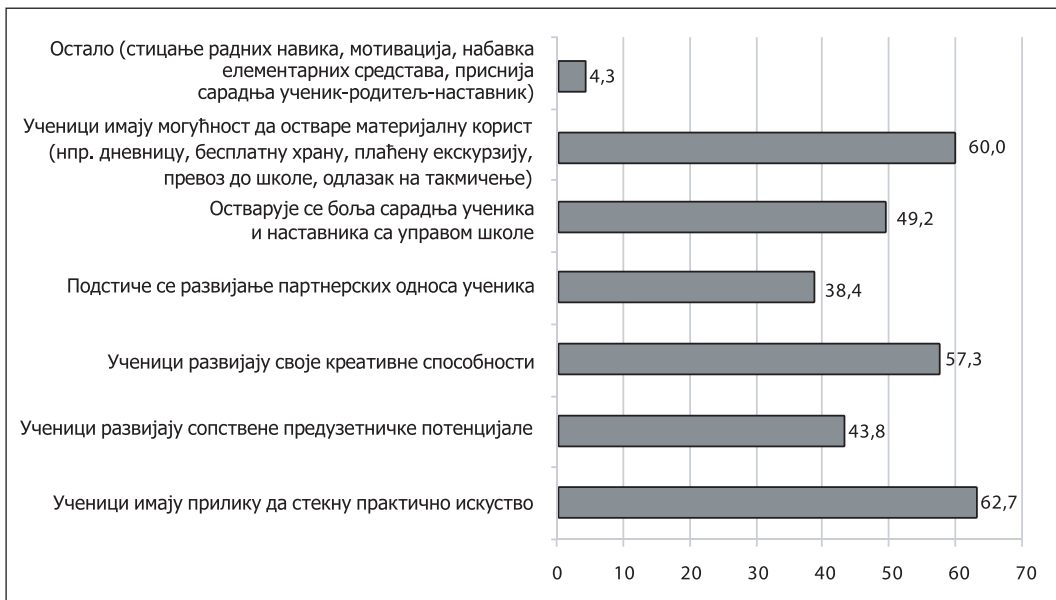
Могућности за ангажовање ученика и наставника у проширеној делатности и ученичким задругама

Сходно томе, 149 школа (80,5%) сматра да је ангажовање ученика, а 146 (78,9%) да је ангажовање наставника у оквиру проширене делатности и ученичких задруга сврсисходно. Средње стручне школе заступају овакве ставове чешће у односу на друге школе (92,3% стручних наспрам 84,4% основних школа и 66,7% гимназија код ангажовања ученика и 92,3% стручних, 81,8% основних и 73,3% гимназија код ангажовања наставника). Занимљиво је и то да све мале школе (до 100 ученика) дају пуну подршку ангажовању и једних и других, као и већина школа до 500 и преко 750 ученика, с тим да школе које имају преко 1.000 ученика већином подржавају ангажовање ученика у односу на наставнике. Нема значајнијих разлика између школа, посматрано територијално, али се уочавају разлике између школа у градским и сеоским срединама, при чему ове последње чешће подржавају ангажовање и једних и других (91,7% и 91,5%, респективно) у односу на градске школе (81% и 79,3%, респективно).

У погледу потенцијалног ангажовања ученика, 62,7% анкетираних школа сматра да би тиме ученици имали прилику да стекну практично искуство, а 60% сматра да би ученици могли да остваре одређене материјалне подстицаје (нпр. дневницу, бесплатну храну, плаћену екскурзију, превоз до школе, одлазак на такмичење и сл.). Поред тога, 57,3% школа у томе види могућност за развијање креативних способности ученика, а 43,8% предузетничких потенцијала. Мање је уврежено мишљење да се тиме подстиче развијање сарадње и партнерства код ученика (38,4%) или стицање радних навика, мотивације, остваривање присније сарадње на односу ученик-родитељ-наставник и сл. (4,3%). При томе, основне школе су се чешће залагале за наведене разлоге, у поређењу са стручним школама и гимназијама. Мале школе сматрају да се

тако ученици још више хомогенизују и да се стварају могућности за стицање практичног искуства, а сеоске школе овоме још додају и могућност да ученици остваре одређене финансијске стимулансе који би се користили за екскурзије, помоћ деци из социјално угрожене породице, превоз до школе или одлазак на такмичења.

Графикон 33. Шта ученици могу остварити ангажовањем у проширеној делатности и ученичким задругама, у процентима

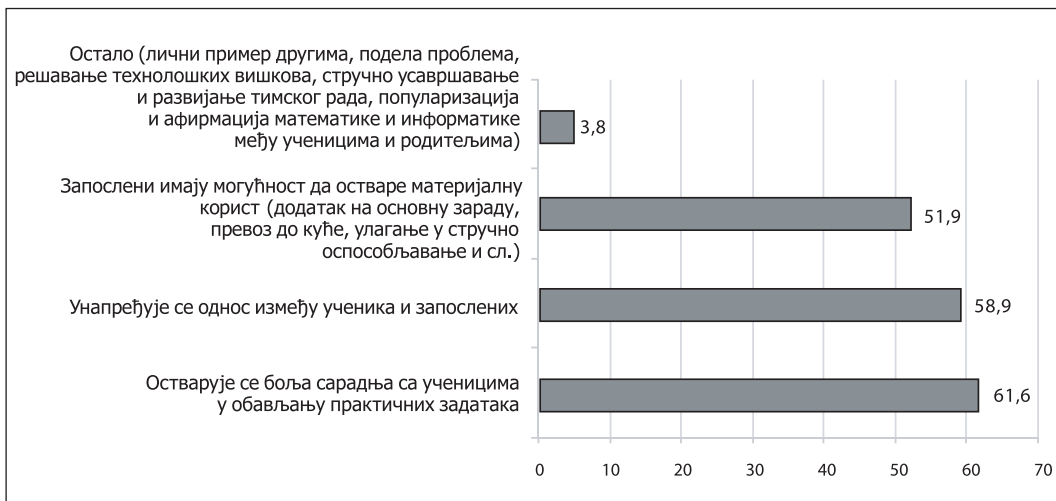

Према резултатима спроведене анкете, ученици, када се ангажују у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, поред праксе остварују и одређене материјалне и нематеријалне подстицаје. Према искуствима и пракси коју школе спровode у оквиру додатних садржаја, ученици могу да се афирмишу и да развијају своје креативне потенцијале кроз рад секција које се све чешће подводе под активности проширене делатности и ученичких задруга. Такви су многобројни примери средњих стручних школа и гимназија које организују драмске, ликовне и музичке секције и секције заштите животне средине и сл. Такође, школе са својим идејама и производима наступају на сајмовима предузетништва и сл. и на смотрама ученичких задруга. Ученици специјалних школа такође имају сличне могућности, а укључују се и у различите акције на којима излажу и продају своје рукотворине. Од директних материјалних користи које остварују и ученици који су укључени у додатне садржаје, као и они који нису, треба поменути издвајање дела средстава за исхрану ученика, за помоћ социјално угроженим ученицима, као и за учешће у финансирању екскурзија, матурских вечери и сл. Овај део је по свом обиму веома скроман у укупној алокацији средстава остварених проширеном делатношћу и радом ученичких задруга и већ је елабориран у студији.

Сврха ангажовања наставника у проширеној делатности и ученичким задругама се огледа у томе што се остварује боља сарадња са ученицима у обављању практичних задатака (61,6%) и унапређују се односи између ученика, родитеља и запослених (58,9%), као и у томе да наставници и сарадници могу да остваре материјалне користи (као што су додаток на основну зараду у висини до

максимално 30% од основне зараде, превоз до школе, улагање у стручно оспособљавање и сл.), што је веома честа пракса у оним школама са додатним делатностима (51,9%). Помињани су и други разлози, али ређе (3,8%), као што је лично залагање, активно учешће у решавању проблема, решавање технолошких вишкова, стручно усавршавање и развијање тимског рада, популаризација и афирмација математике и информатике међу ученицима и родитељима и сл. Мале школе сматрају да је ово добар пут за остваривање боље сарадње на задацима практичне наставе, а велике школе да наставници, поред тога, могу да остваре додатна материјална средства. Школе у сеоским срединама најчешће сматрају да је ангажовање наставника корисно због остваривања боље сарадње са ученицима у обављању практичних задатака и унапређења односа са ученицима и њиховим родитељима, што је веома важно будући да и родитељи преко својих представника у саветима могу активно учествовати у одлучивању о организовању додатних делатности у школама.

Графикон 34. Шта наставници могу остварити ангажовањем у проширеној делатности и ученичким задругама, у процентима

Препреке у ангажовању ученика и наставника

Веома мали број анкетираних школа наводио је препреке које прате ангажовање ученика. Смањење радног простора због изнајмљивања спортских сала навело је само 7% анкетираних школа. Овај проблем су најчешће наводиле основне школе. Додатно финансирање садржаја организованих у оквиру проширене делатности и ученичких задруга, од стране школе, ученика и родитеља или локалне самоуправе, као могуће препреке ангажовању ученика препознало је 8,7% школа. Такође, основне школе у томе чешће виде потенцијалне проблеме од осталих анкетираних школа. Ангажовање ученика испод 15 година, као проблем је навело само 5,9% школа и то најчешће основних. У групи осталих препрека, школе наводе да је ангажовање ученика примереније за средњошколце, да постоји временско ограничење због преоптерећености, да је превоз ученика такође временски ограничен, да ученици немају стручна знања за пружање обука и да је потребно пронаћи модалитете за ангажовање ученика млађих од 15 година.

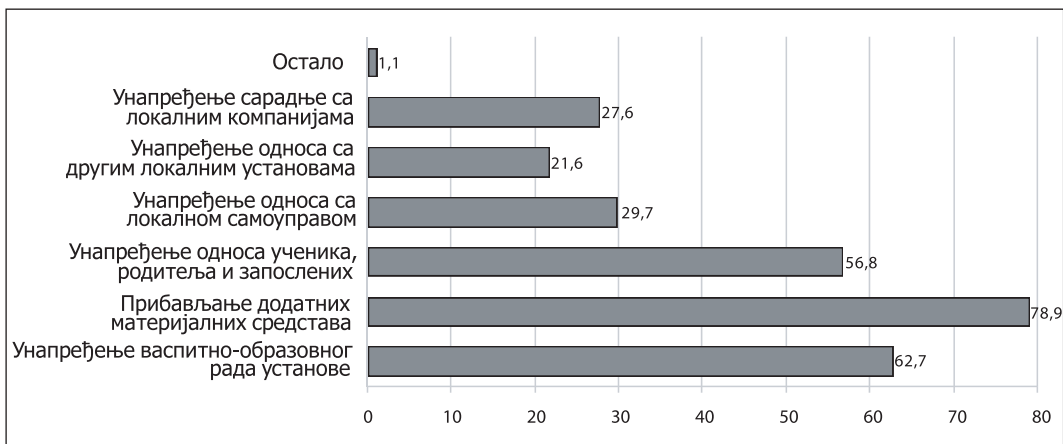
С друге стране, 11,9% анкетираних школа сматра да би прекомерно ангажовање запослених нарушавало одвијање образовно-васпитног програма, затим 7% школа сматра

да увођење проширене делатности или ученичке задруге не би било профитабилно, 2,2% школа сматра да би једна од препрека била и непрецизно исказивање располагања и коришћења средстава остварених на тај начин кроз документацију школе и 1,6% школа могуће препреке види у ненаменском и непрецизном исказивању трошења средстава остварених додатном делатношћу. Интересантно је запажање код 18 школа да је једна од препрека ангажовању наставног особља обављање делатности које нису потпуно усклађене са законодавним оквиром. Овај проблем су углавном препознале основне школе. Такође, мањи број школа је додатно навео да се могући проблеми могу јавити у мишљењу родитеља, као и у томе, што запослени у малим школама допуњују норму у другим школама. Тиме би простор за проширење њихових активности био сужен, а ангажовањем само једног броја наставника створили би се лоши међуљудски односи или би то било тешко изводљиво због преоптерећености редовним активностима.

Користи од проширења делатности школа

У првом реду школе виде добробит у обављању активности у оквиру проширене делатности и ученичких задруга у томе што би им то омогућило прибављање додатних материјалних средстава од чега би користи имали и ученици и наставници (78,9%), а на другом месту се налази унапређење васпитно-образовног рада установе (62,7%). Унапређење односа ученика, родитеља и запослених је такође веома важно са стајалишта школа, те су му доделиле треће место (56,8%). Унапређење односа са локалном самоуправом, са другим јавним службама или локалним компанијама је такође школама важно, али мање у односу на првопоменуते приоритете.

Графикон 35. Потенцијална добробит коју би школа остварила од проширене делатности и ученичких задруга, у процентима

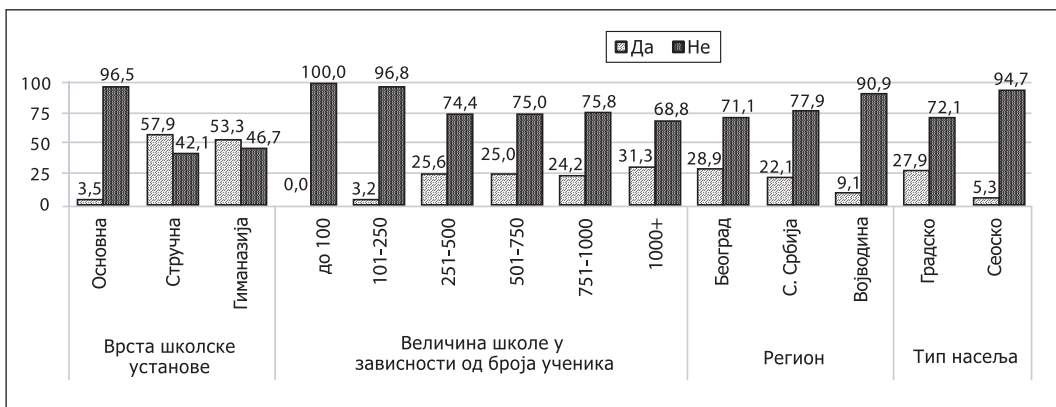
Према ставовима које су заузеле школе у овој анкети, локална заједница би највећу корист од проширене делатности и ученичких задруга имала због тога што би се омогућило продуктивније ангажовање деце и младих, а то би утицало на ублажавање проблема са којима се млади данас сусрећу (56,8% анкетираних школа има тај став). Локална заједница би на основу проширене делатности и ученичких задруга унапређивала своје односе са школама, 54,1% анкетираних

школа тако мисли. Такође, тако би се унапредило планирање материјалних изда- така за све активности које обављају васпитно-образовне установе (овоме при- даје важност 39,5% анкетираних школа). Додатно, локална заједница би имала бољу понуду услуга и производа који би се остваривали кроз проширену делатност и ученичке задруге. Неколицина школа (2,7%) сматра да би се тиме омогућила боља интеграција младих са поремећајима у понашању у локалну средину, промовисало би се школовање и успеси ученика на такмичењима у земљи и иностранству и допринело би се унапређењу економског статуса ученика.

Укљученост у пројекте развоја предузетништва

Стручне школе, у поређењу са осталим, чешће учествују у пројектима који се реализују са циљем да се промовише предузетништво. Од 38 стручних школа које су одговориле на питање, 57,9% их је било укључено у ове пројекте. У ове пројекте се ретко укључују мале школе које имају до 250 ученика. Школе са више од 1.000 ученика се чешће укључују у пројекте у поређењу са свим другим школама. Сеоске школе имају ређе прилику да се укључе у неки од пројеката о предузетништву у односу на градске школе (5,3% и 27,9% анкетираних школа, респективно). У школама се најчешће реализују пројекти „Достигнућа младих” и „Омладинско предузетништво”, а у њиховој реализацији најчешће учествују средње стручне школе. Већина школа се укључила у те пројекте након 2008. године. Међутим, поред ових пројеката, школе су указале и на неке друге програме који су чешће локалног карактера и спроводе се само у одређеним школама, као што је нпр. *Промоција предузетничких вештина* у средњим стручним школама у Нишу у оквиру ЛЕДИБ програма, *Средњошколци за средњошколце* чија је примена нешто шира и ради се у сарадњи са Унијом средњошколаца Србије и сл. Већи број школа се у ове програме укључио тек школске 2009/2010. године.

Графикон 36. Укљученост школа у пројекте развоја предузетништва, у процентима

Постоје и програми стручног усавршавања за наставнике ради развоја предузетништва као кључне компетенције у општем средњем образовању. Један од ових програма се реализује у оквиру истоименог пројекта „Развој предузетништва као кључне компетенције у општем средњем образовању” који подржава Министарство просвете и науке, а пројекат се финансира из донације Владе Краљевине Норвешке. Министарство просвете и науке реализује пројекат уз партнерску подршку међународне организаци-

је *International Management Group* (IMG)³⁷. Овај пројекат се спроводи у 15 гимназија и мешовитих средњих школа које укључују и гимназије. У пројектима учествују директори, помоћници директора школа и по два наставника у изабраним школама, као и начелник, односно просветни саветник из одговарајуће школске управе. Пројекат се реализује кроз организовање обука, и то за наставнике у трајању до 15 дана, а за управу школе и начелнике школских управа до 6 дана. Према конкурсима Министарства просвете и науке учешће у пројекту се завршава крајем 2010. године. Након тога ће се презентовани резултати рада на пројекту, као што су приручници са практичним примерима, дидактичко-методолошким садржајима и препорукама за вођење пословања образовно-васпитне установе и примери најиновативнијих приступа извођења наставе у школама у Србији и суседним земљама.

Закључак

Неколико је разлога због којих школе одлажу проширење својих делатности. Утисак је да је један број школа препознао функцију проширења делатности, али се не одлучују на конкретне кораке због могућих препрека које их очекују на том путу. Такође, један број школа није сагледао све могућности које би школа могла искористити за проширење своје делатности. Кључну улогу у том процесу игра управа школе са директором на челу, који све више поприма функцију менаџера школе у правом смислу те речи. Веома често у тражењу одговора на одређена процедурална питања, школе не наилазе на веште и предусретљиве службенике/саговорнике, како на локалном тако ни на централном нивоу, који би им отклонили недоумице. Школе нису препознале Савез ученичких задруга као саветодавно тело. Надаље, тумачење постојећих прописа или непостојање адекватних законских решења, један део школа усмерава ка чекању повољнијих прилика за проширење делатности, било кроз регистровање додатних активности или оснивање ученичке задруге. Истраживање је показало да у једном броју школа, нарочито основних, ученичке задруге, иако регистроване, не функционишу, тако да су те школе пренебрегле чињеницу да су основале ученичку задругу. Може се закључити да су активности чије је обављање предвиђено тим задругама у фази мировања. Међутим, није познато које активности у задругама мирују. У нацрту Закона о задругама су обухваћене и ученичке задруге. Међутим, требало би детаљније дефинисати њихову функцију у остваривању социјалне укључености ученика.

Основни недостаци и препреке, због којих школе не обављају проширену делатност или немају ученичку задругу, јесу непостојање адекватних материјалних услова, недостатак простора и људских ресурса, као и администрација и пратеће процедуре. Из овога се могу извући два закључка. Први је то да већина анкетираних школа још увек не планира проширење делатности и да нису упознате са пратећим процедурама. Други произлази и тога, што, иако је велики број школа препознао у ком правцу би ишло проширење делатности, неповољна је околност то да много тих школа не предузима конкретне активности којим би створиле предуслове за проширење своје делатности. Стога ће ово истраживање бити од помоћи и школама да сагледају постојеће модалитете и функционисање проширене делатности и ученичких задруга у школама широм Србије.

Из овога следи да основне школе ређе планирају да у наредном двогодишњем периоду прошире своју делатност, у односу на стручне школе и гимназије. У погледу могућег ангажовања ученика, значајан број школа сматра да би тиме ученици имали прилику да

³⁷ Више о активностима IMG у Србији погледати на: <http://www.img-int.org>.

стекну практично искуство и остваре одређене материјалне подстицаје (као што су дневнице, бесплатна храна, бесплатни уџбеници, превоз до школе, плаћена екскурзија, одлазак на такмичење и сл.). Међутим, у првом реду школе виде добробит у проширењу своје делатности у томе што би им то омогућило прибављање додатних материјалних средстава, од чега би користи имали и ученици и наставници, али и школа, а на другом месту је стављање проширене делатности и ученичких задруга у функцију унапређења васпитно-образовног рада установе. Такође, то би била прилика да се унапређује однос са локалном заједницом, у најширем смислу, и да се овим делатностима припише улога социјалног укључивања деце и младих, а унапређивао би се и однос са локалном самоуправом, у смислу финансијског планирања и реалног сагледавања потреба школа при успостављању везе са локалним буџетом.

9.

Основни закључци и препоруке

---

9. Основни закључци и препоруке

Основни закључци, извучени на основу искустава других земаља, анализе регулаторног оквира у Србији који уређује област образовања, буџетског система и рад задруга, као и функционисања проширене делатности и ученичких задруга у пракси, јесу:

- Могућности да школе остварују додатне приходе по основу бављења проширеном делатношћу су више заступљене у земљама у транзицији него у развијеним земљама Европе. Главни разлог јесте то што у бившим социјалистичким земљама, након започињања транзиције, буџетска издвајања често нису била довољна ни за покриће оперативних трошкова школе. Стицање сопствених средстава је, стога, препознато као начин на који школе могу да прибаве средства која ће се утрошити на унапређење услова образовања и васпитања и повећање плата наставника, мада се она неретко користе и за покриће трошкова који би требало да се финансирају из буџета.
- Примери добре праксе из земаља у окружењу показују да је за делотворно остваривање и наменско трошење средстава од проширене делатности школа важно донети прописе који јасно уређују модалитете бављења проширеном делатношћу, процедуре, обавезу и форму извештавања и сл. Примери такође указују на то да су школе мотивисане да се баве проширеном делатношћу у системима у којима је заступљен виши степен децентрализације образовања, у коме су надлежности органа школе веће.
- Анализом законске регулативе у Србији обухваћени су кључни закони у којима је регулисана проширена делатност школа и ученичких задруга са неколико аспеката:
  - права о успостављању проширене делатности и ученичких задруга у основним и средњим школама;
  - делотворног функционисања ових делатности у оквиру рада школа;
  - планирања прихода и расхода од проширене делатности и ученичких задруга;
  - извештавања о коришћењу остварених средстава по основу функционисања проширене делатности и рада ученичких задруга;
  - остваривања транспарентности о оствареним приходима и расходима од проширене делатности и рада ученичких задруга у оквиру јавних финансија, а у складу са буџетским системом.
- Анализом законског оквира указано је на решења која су добра у постојећим законима, али и на недостатке које би требало отклонити како би се проширена делатност и ученичке задруге шириле као добра пракса у школама.
- Ширење проширене делатности и ученичких задруга је посебно значајно за додатно остваривање прихода школа, као и за образовно-васпитни рад ученика за бављење предузетништвом и за стицање практичних знања из области које су предмет обављања проширене делатности и рада ученичких задруга. Од додатних прихода користи би требало да имају и школе и ученици, а нарочито они ученици који потичу из маргинализованих група, кроз усмеравања средстава од проширене делатности и од рада ученичких задруга у побољшање услова за социјалну укљученост ученика.

- Школа није препознала социјалну укљученост сиромашне деце и деце из осетљивих група, као један од важних критеријума за ангажовање ученика у додатним активностима. Успех и достигнућа ученика, као и лична мотивација, први су критеријуми за додатно укључивање у активности школе.
- Због тога што свим школама нису била на располагању средства којима би се уводиле техничко-технолошке новине у наставу, опремале учионице и кабинети или имале друге врсте инвестиција у текуће одржавање, један број тих школа је део новца оствареног од проширене делатности или ученичких задруга користио за ту сврху, тако да проширена делатност у школама није стављена у функцију социјалне укључености деце.
- Школе све чешће комбинују активности проширене делатности и ученичких задруга, што чак ни Закон о основама система образовања и васпитања стриктно не одваја, будући да се под проширеном делатношћу подразумева давање услуга, производња, продаја и друге делатности које доприносе унапређењу образовно-васпитне функције школа. Међутим, у једном броју основних школа, активности ученичке задруге мирују. Примена одредби Закона о основама система образовања и васпитања којима се предвиђа да се ученици млађи од 15 година не могу ангажовати у проширеној делатности, а ученици са навршених 15 година само у оквиру наставе, произвела је у школама проблеме у тумачењу, тако да школама није јасно како се могу ангажовати млађи ученици у оквиру проширене делатности.
- Проширена делатност је чешће одлика градских, а ученичке задруге школа у мањим и сеоским срединама. Школе у сеоским срединама и њихови ученици имају далеко мање могућности да се активно укључују у проширену делатност и у рад ученичких задруга. Њихове активности су најчешће усмерене ка производњи.
- У оквиру проширене делатности, основне школе најчешће пружају услуге или имају сопствену производњу или изнајмљују простор, док средње стручне школе и гимназије најчешће пружају услуге и организују обуке за одрасле, које су за сада и најпрофитабилнији облик проширене делатности.
- Школе проширену делатност обављају у складу са важећим прописима и већина их има прибављену сагласност од ресорних министарстава и других државних органа. Међутим, то није случај и при изнајмљивању слободног простора у оквиру школа којим управља Државна дирекција за имовину.
- Компликоване и дуготрајне процедуре ометају делотворније остваривање проширене делатности и рад ученичких задруга. Понекад регулаторне баријере школе одводе у правцу тражења алтернативних решења зарад остваривања сопствених циљева.
- Школе се баве финансијским планирањем, као и планирањем прихода и расхода од проширене делатности и од рада ученичких задруга, и настоје да средства од проширене делатности и од рада ученичких задруга користе у складу са постојећим прописима. Међутим, ти прописи су често уопштени и непотпуни, што изискује њихово додатно тумачење.
- Нису уређене евиденције у области обављања проширене делатности и рада ученичких задруга. У школама постоје две врсте евиденција. Једна која је интерног карактера и њено вођење не постоји у свим школама, а односи се на учеснике и

резултате који се постижу обављањем проширене делатности или радом ученичких задруга. Друга врста евиденције се односи на финансијско извештавање и обавеза је школа на тромесечној основи. Обрасци финансијских извештаја садрже збирне податке који, поред прихода и расхода по изворима, садрже и сопствене изворе прихода. Тиме, приходи од обављања проширене делатности или рада ученичких задруга нису директно исказани, као ни њихова употреба.

- Не постоји системско праћење остваривања и квалитета проширене делатности и рада ученичких задруга. Исто тако, не постоји ни јединствен регистар за целу територију Србије који би обједињавао податке о свим школама које су прошириле своју делатност, изузев података о школама које су основале ученичку задругу и које су оствариле право да се учлане у Савез ученичких задруга.
- Идентификовано је неколико основних разлога због којих се школе не опредељују за проширење своје делатности или оснивање ученичке задруге:
  - очекују процедуралне проблеме, дуготрајан процес и неизвестан исход;
  - немају интерних капацитета да сагледају све могућности или је управа школа инертна;
  - школе у којима мирују ученичке задруге, нису препознале Савез ученичких задруга као саветодавно тело, није познато које активности у задругама мирују, а школе додатне проблеме виде у примени закона;
  - не постоје адекватни материјални услови, недостаје простор и људски ресурси да би школе ишле ка проширењу делатности;
  - један број школа уопште не планира да прошири своју делатност;
  - један број школа планира да прошири делатност, али не предузима конкретне активности да би се створили потребни предуслови.
- Основне школе ређе планирају да у краткорочном периоду прошире своју делатност, у односу на средње стручне школе и гимназије.
- Извесна корист од проширења делатности за школе јесте прибављање додатних материјалних средстава (за школу, наставнике и ученике), док се увођење ових активности у функцији унапређења васпитно-образовног рада ставља на друго место.
- Увођење проширене делатности је прилика да школе даље унапређују однос са локалном самоуправом и широм заједницом³⁸, а не препрека њиховој сарадњи, тако би школе биле активни партнери и при креирању припадајућег дела локалног буџета.

Полазећи од основних закључака изведених на основу резултата истраживања и анализе законодавног оквира, **наводе се следеће препоруке**, које се налазе и на почетку ове анализе у резимеу уз потребна образложења и могуће учеснике у њиховом спровођењу:

---

³⁸ Сарадња школа са широм заједницом, која укључује и послодавце, је веома важна. То отвара могућности обављања стручне праксе у компанијама, могуће запошљавање у компанијама након завршетка школе и сагледавање потреба послодавца за конкретним занимањима и вештинама. Више о ставовима предузећа везано за компетенције запослених у компанијама, као и очекиване компетенције код новог запошљавања погледати у Васић, В., Tancioni, М., Огњеновић, К., (2011) и Огњеновић, К., Бранковић, А., (2010).

1. Препоруке везане за законодавни оквир:

а) Потребно је усвојити подзаконска акта предвиђена Законом о основама система образовања и васпитања, и то:

I) она којима ће се ближе прописати обављање проширене делатности;

II) она на основу којих ће се прописати услови и мерила за утврђивање економске цене образовања по ученику, рачунајући и са сопственим средствима школа за те намене;

б) Потребно је поједноставити и скратити процедуру за добијање сагласности о проширењу делатности;

в) Потребно је организовати семинаре за службенике Министарства просвете и науке, школских управа и управа појединачних школа о примени прописа из области система образовања и буџетског система;

г) Потребно је донети правилнике којима ће се ближе дефинисати следеће области:

I) социјално укључивање ученика из осетљивих група ради подизања квалитета и нивоа њиховог образовања;

II) коришћење вишка простора у школама;

III) извештавање о проширеној делатности и ученичким задругама у школама кроз утврђивање форме, учесталости и начина;

IV) исказивање посебних ставки у плановима и извештајима школа које би се односиле на приказивање средстава остварених од обављања проширене делатности или рада ученичких задруга у оквиру сопствених прихода, али и евидентирање свих врста расхода који су покривени оствареним сопственим средствима;

V) праћење квалитета остваривања проширене делатности и рада ученичких задруга са утврђеним интерним процедурама оцене квалитета;

д) Неопходно је да правилницима буде прецизније прописан начин укључивања ученика испод 15 и са навршених 15 година у проширену делатност и ученичке задруге, с тим у вези, потребно је:

I) прецизно утврдити где је могуће, а изузети оне сегменте проширене делатности где није могуће, укључивање ученика до 15 година, чиме би се дозволио одређени степен флексибилности у примену ове законске одредбе;

ђ) Неопходно је успоставити јединствен регистар школа у Србији (у оквиру Министарства просвете и науке) које су прошириле своју делатност;

2. Препоруке везане за функционисање проширене делатности и ученичких задруга:

а) Потребно је приредити водич или приручник у којем би били препознати сви, или већина, могућих облика проширене делатности, објашњене процедуре, предложена тела или појединци за комуникацију са школама и сл.;

б) Потребно је размотрити могућност да се редефинише улога Савеза ученичких задруга;

- в) Потребно је нагласити обавезу буџетирања развојних планова у школама;
- г) Неопходно је осигурати инспекцијски надзор при изради планова прихода и расхода који се остварују у оквиру вршења проширене делатности и рада ученичких задруга;
- д) Неопходно је донети петогодишњи план развоја проширене делатности у основним и средњим школама;
- ђ) Потребно је утврдити механизме помоћу којих ће се додатно подстицати могућности проширивања делатности у малим школама, као и у школама у сеоским срединама, а такође је неопходно пронаћи начин да се мотивишу наставници, нарочито у основним школама;
- е) Неопходно је унапређивати сарадњу са локалним самоуправама како би се реалније сагледавале потребе школа при утврђивању годишњих буџета локалних нивоа власти;
- ж) Потребно је додатно истражити могућности успостављања везе између практичне наставе у школама и проширене делатности.

Литература

Литература

Бајец, Јуриј, Цвјетићанин, Данијел, Динкић, Миросинка, Матковић, Гордана, (1997), *Human Development Report for Yugoslavia*, UN Development Programme, Belgrade.

Bischoff, Casandra (ed.), (2009), „Public Money for Public Schools: Financing Education in South Eastern Europe“, Open Society Institute, Budapest.

Богојевић, Александар, Ивић, Иван, Карапанца, Раша, (2003), „Optimization of the Network of Schools in Serbia“, UNICEF, Београд.

Динкић, Миросинка, (2001), „Финансијски ресурси у образовању“, стр. 41 – 58, у Свеобухватна анализа система основног образовања у СРЈ, Ивић, И. и др., UNICEF, Београд.

Динкић, Миросинка, (1995), „Social Welfare Program in Support of the Program of Monetary Restructuring and the Strategy of an Economic Recovery of Yugoslavia“, Индустија, бр. 1-2, стр. 97-116, Економски институт, Београд.

Динкић, Миросинка, (1992), „Ефикасност улагања у развој економске науке у Републици Србији“, Индустија, бр. 4. стр. 129-142, Економски институт, Београд.

Динкић, Миросинка, (1990), „Управљање развојем заједничких потреба: cost-benefit анализа“, Економски институт, Београд.

Динкић, Миросинка, Љубинковић, Боривоје, Огњеновић, Косовка, Рајков, Гордана, (2008), „Сервиси социјалне заштите намењени особама са инвалидитетом: усклађивање политике и праксе“, Центар за самостални живот инвалида Србије и UNDP, Београд.

Динкић, Миросинка, Пешикан, Ана, Бјеговић, Микановић, Весна, Благојевић, Марина, Милутиновић, Слободан, (2007), *Millennium Development Goals in the Republic of Serbia: Monitoring Framework*, UN Development Programme, Belgrade.

European Commission, (2005), „Mini-Companies in Secondary Education: Best Procedure Project – Final Report of the Expert Group“, Brussels. http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education

European Training Foundation, (2003), „Core and Entrepreneurial Skills in Vocational Education and Training: From Concept and Theory to Practical Application“, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Eurydice, (2007), „School Autonomy in Europe: Policies and Measures“, Eurydice, Brussels.

Liebel, Manfred, (2009), „School pupils' firms and mini-companies in Germany“, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 29, Iss: 3/4, pp.186–196.

Огњеновић, Косовка, Бранковић, Александра, (2010), „Factors with Significant Impact on Individual Employment Plans of Enterprises: A Short-Term Assessment Based on Data of the Serbian Economy“, Chapter 13, pp. 120-128, in *Influence of Global Economic Crisis on CEE Region – Possible Way Out*, Vincent Šoltés, Хасан Ханић, Дејан Ерић (eds.), Technical University of Košice, Slovakia.

Masson, Jean-Raymond (ed.), (2005), „Financing Vocational Education and Training in the EU New Member States And Candidate Countries: Recent Trends And Challenges“, European Training Foundation, Luxembourg.

Републички завод за статистику, (2009), „Општине у Србији 2009“, Београд.

Зечевић, Томислав, Ковачевић, Миладин, Ковачевић, Милорад, (1991), „Теорија узорка и планирање експеримената“, Економски факултет Београд.

Васић, Владимир, Tancioni, Massimiliano, Огњеновић, Косовка, (2011), „Labour Market Analysis and Forecasting Labour Market Needs in the Republic of Serbia“, Technical assistance to enhance the data management, forecasting and monitoring and evaluation capacity of the National Employment Service, The EU Delegation to Serbia, Belgrade.

World Bank, (2010), „A Review of the Bulgaria School Autonomy Reforms“, Report No. 54890-BG, June 25 2010, Washington DC. http://www.econ.bg/files/129318/Bulgaria_School_Autonomy_Reforms_FINAL_ENG_for_web.pdf

Прописи

СЛОВЕНИЈА:

1. Закон o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraevanja, "Uradni list Republike Slovenije", br. 12/96, 23/96, 22/2000, 64/01, 108/02, 14/03, 34/03, 55/03, 79/03, 115/03, 65/05, 98/05, 129/06, 16/07, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09.

СРБИЈА:

1. Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС“, бр. 54/2009.
2. Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, бр. 72/2009.
3. Закон о основној школи, „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 22/2002.
4. Закон о средњој школи, „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 24/96, 23/2002, 25/2002.
5. Нацрт Закона о задругама, децембар 2010.

МАКЕДОНИЈА:

1. Закон за основното образование, „Службен весник на РМ“, бр. 103/08.
2. Закон за средното образование, „Службен весник на РМ“, бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08.
3. Закон за стручното образование и обука, „Службен весник на РМ“, бр. 71/06, 117/08, 148/09.

ХРВАТСКА:

1. Програм јавних потреба у средњем школству Града Загреба за 2010, „Службени гласник Града Загреба“, бр. 27/09.
2. Закон о одгоју и образовању у основној и средњој школи, „Народне новине“, бр. 87/08, 86/09, 92/2010.
3. Закон о струковном образовању, „Народне новине“, бр. 30/09.

ЦРНА ГОРА:

1. Општи закон о образовању и васпитању, „Службени лист РЦГ“, бр. 64/02, 31/05, 49/07.
2. Уредба о продаји и давању у закуп ствари у државној имовини, „Службени лист ЦГ“, бр. 44/10.
3. Закон о стручном образовању, „Службени лист РЦГ“, бр. 64/02, 49/07.

1. „Ревизија финансијских извјештаја и пословања средњошколских установа“:
http://www.ravnatelj.hr/solaris_08.htm
2. Business Innovation Programs: <http://www.bips.no/index.html>
3. Достигнућа младих: www.ja-serbia.org
4. International Management Group: <http://www.img-int.org>
5. Министарство просвете и науке: www.mp.gov.rs
6. Пољопривредно-хемијска школа у Обреновцу: <http://www.polj-hemskola.edu.rs>
7. Техничка школа у Зајечару: <http://www.tsz.edu.rs>

Анекси

Анекс I: Упитник за испитивање појавних облика, корисности и функционисања проширене делатности школа и ученичких задруга: школе које обављају проширену делатност и/или имају ученичку задругу

А. ОПШТИ ПОДАЦИ О ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОЈ УСТАНОВИ И ВРСТЕ ПРОШИРЕНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1. Општи подаци о васпитно-образовној установи

Назив	Година оснивања	Оснивач	Врста установе	Укупан број одељења	Укупан број ученика	Укупан број наставника
		1. Реп. Србија 2. Аутономна Покрајина 3. Локална самоуправа	1. Основна 2. Средња стручна 3. Гимназија			

2. Број и врста образовних профила и број ученика /додајте редове према потреби/:

2.1. /Образовни профил/: _____ /Број профила/: _____ /Број ученика/: _____

2.2. _____; _____; _____

2.3. _____; _____; _____

2.4. _____; _____; _____

2.5. _____; _____; _____

2.6. _____; _____; _____

2.7. _____; _____; _____

2.8. _____; _____; _____

2.9. _____; _____; _____

2.10. _____; _____; _____

3. Територијална јединица /упишите назив/ Тип насеља /заокружите/

3.1. Општина/Градска општина: _____

3.2. Град: _____

3.3. а) Градска средина б) Сеоска средина

4. Особа за контакт:

4.1. Име особе/унесите читко штампаним словима/: _____

4.2. Функција коју обавља у школи/раднo место: _____

4.3. Телефон/факс: _____ / _____

4.4. E-mail адреса: _____

5. Да ли ваша школа обавља проширену делатност и да ли има основану ученичку задругу:

5.1. Ученичка задруга: а) Да б) Не

5.2. Други облици организовања проширене делатности: а) Да б) Не

5.3. Врста проширене делатности /могуће је заокружити више одговора/:

- 5.3.1. Сопствена производња: а) Да б) Не
5.3.2. Продаја производа из сопствене производње: а) Да б) Не
5.3.3. Пружање услуга: а) Да б) Не
5.3.4. Обуке за одрасле: а) Да б) Не
5.3.5. Издавање простора: а) Да б) Не
5.3.6. Остало, наведите шта: _____
-

6. Кроз које облике организовања/пружања услуга се обавља проширена делатност:

Услуге /упишите/

Врста услуге:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Обуке /заокружите/

1. Образовање кадрова за тржиште рада
а) стицање нових знања
б) преквалификације и доквалификације
в) друго, наведите: _____

2. Образовање кадрова за потребе предузећа

- а) стицање нових знања
б) преквалификације и доквалификације
в) друго, наведите: _____

3. Образовање кадрова за потребе локалне самоуправе

- а) стицање нових знања
б) преквалификације и доквалификације
в) друго, наведите: _____

4. Припремање ђака и студената за пријемне испите:

4.1. Упис у средње школе

- а) Да
б) Не

4.2. Упис на факултете

- а) Да
б) Не

5. Друго, наведите шта _____

Производња /упишите/

Врста производње која се обавља кроз проширену делатност:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Продаја /заокружите/

1. Продаја производа произведених у оквиру проширене делатности:

- а) Да
- б) Не

2. Продаја уџбеника и других учила:

- а) Да
- б) Не

3. Продаја хране и пића ученицима и запосленима:

- а) Да
- б) Не

4. Друго, наведите шта

Изнајмљивање /заокружите/

1. Врста простора:

1.1. Канцеларијски

- а) Да
- б) Не

1.2. Спортски објекти

- а) Да
- б) Не

1.3. Продајни простор

а) трговинске радње

б) ресторани

в) кафићи

г) киосци

д) друго _____

2. Врсте корисника:

2.1. Приватни сектор

- а) Да
- б) Не

2.2. Цивилни сектор

- а) Да
- б) Не

2.3. Јавне службе

а) здравство

б) култура

в) друго _____

Друго /упишите/

Упишите друге облике проширене делатности који нису наведени у овој табели:

1.

2.

3.

4.

5.

7. Шта је утицало на доношење одлуке о обављању врсте проширене делатности коју сте изабрали?

7.1. Профил школе

7.2. Расположив простор

7.3. Изборни предмет

7.4. Друго, наведите шта _____

8. Наведите на основу којих правних аката се обавља проширена делатност у вашој установи:

8.1. _____

8.2. _____

8.3. _____

9. Ко је донео одлуку о врсти проширене делатности која ће се обављати?

9.1. _____

9.2. _____

10. Да ли сте прибавили сагласност на одлуку о обављању проширене делатности?

а) Да

б) Не

в) Школа је у поступку прибављања сагласности

11. Ко је дао сагласност на одлуку о обављању проширене делатности?

/заокружите све могућности/

11.1. Министарство просвете

а) Да б) Не

11.2. Републичка дирекција за имовину

а) Да б) Не

11.3. Проширена делатност је регистрована код трговинског суда:

а) Да б) Не

11.4. Друго, наведите шта: _____

Б. ПЛАНИРАЊЕ ПРОШИрене ДЕЛАТНОСТИ И УЧЕСНИЦИ

12. Да ли имате план обављања проширене делатности?

а) Да б) Не

13. Да ли је план обављања проширене делатности саставни део развојног плана школе?

а) Да б) Не

14. Да ли у израду плана проширене делатности ваша школа укључује партнере?

/могуће је заокружити више одговора/

- а) локалну самоуправу
- б) заинтересована предузећа
- в) Националну службу за запошљавање
- г) цивилни сектор
- д) родитеље
- ђ) друге партнере, наведите које: _____

15. Ко учествује у обављању активности у оквиру проширене делатности школе?

- 15.1. Ученици а) Да б) Не
- 15.2. Запослени школе а) Да б) Не
- 15.3. Родитељи а) Да б) Не
- 15.4. Остали, наведите _____

16. Ко организује активности у оквиру проширене делатности школе? /могуће је

заокружити више одговора/

- 16.1. Менаџмент школе а) Да б) Не
- 16.2. Ученички парламент а) Да б) Не
- 16.3. Наставник изборног предмета а) Да б) Не
- 16.4. Локална самоуправа а) Да б) Не
- 16.5. Приватни сектор а) Да б) Не
- 16.6. Цивилни сектор а) Да б) Не
- 16.7. Други, навести _____

17. Ко су корисници остварених резултата од проширене делатности? /могуће је

заокружити више одговора/

- 17.1. Ученици а) Да б) Не
- 17.2. Запослени школе а) Да б) Не
- 17.3. Локална самоуправа а) Да б) Не
- 17.4. Други, навести _____

18. Колико је укупно ученика, наставника и других сарадника укључено у реализацију активности у оквиру проширене делатности? /навести укупан број/ _____ од тога:

- 18.1. број ученика: _____
- 18.2. број наставника: _____
- 18.3. број других сарадника запослених у школи: _____
- 18.4. остали: _____

19. Старосна структура ангажованих ученика:

- а) до 15 година (до осмог разреда ОШ), број _____
- б) 15–16 година (први разред средњег образовања), број _____
- в) 16–17 година (други разред средњег образовања), број _____
- г) 17–18 година (трећи разред средњег образовања), број _____
- д) 18–19 година (четврти разред средњег образовања), број _____

20. Да ли су дефинисани критеријуми ангажовања ученика? а) Да б) Не

21. Ако јесу, наведите три најрелевантнија:

21.1. _____

21.2. _____

21.3. _____

22. Да ли имате план ангажовања ученика и наставника?

а) Да б) Не

23. Како су ангажовани ученици у обављању проширене делатности школе?

/могуће је заокружити више одговора/

а) у оквиру наставе

б) преко ученичке задруге

в) у оквиру ваннаставних активности

г) друго, навести шта _____

24. Како су ангажовани наставници у обављању проширене делатности школе?

а) у реализацији образовних програма одраслих за потребе Националне службе за запошљавање

б) преко приватних предузећа

в) преко локалне самоуправе

г) других корисника, наведите којих _____

д) помажу ученицима у вршењу појединих активности из проширене делатности школе

В. УЧЕНИЧКЕ ЗАДРУГЕ

25. Шта је законски основ за оснивање и рад ученичке задруге? /наведите акта/

25.1. _____

25.2. _____

25.3. _____

26. Када је основана ученичка задруга? _____

27. Наведите основни циљ оснивања задруге у пет речи:

_____

28. Наведите најмање три задатка рада задруге, по њиховој важности:

28.1. _____

28.2. _____

28.3. _____

29. Да ли школа има вебсајт?

а) Да б) Не

30. Наведите како се дистрибуирају информације о раду ученичке задруге:

30.1. _____

30.2. _____

30.3. _____

31. Да ли се информације о раду ученичке задруге редовно ажурирају:

а) Да б) Не

32. Наведите ко је задужен за ажурирање информација о раду ученичке задруге:

а) ученици

б) наставници

в) неко други, наведите ко _____

33. Колико често се ажурирају информације о раду ученичке задруге?

- а) Недељно б) Месечно в) Веома ретко

34. Које активности задруга обавља? /могуће је заокружити више одговора/

- а) Производња
б) Услуге
в) Активности у оквиру школске радионице
г) Активности у оквиру школске продавнице
д) Сакупљање старе хартије и других секундарних сировина
ђ) Активности на уређењу животне средине
е) Издавачка делатност школе
ж) Друго, наведите шта: _____

35. Да ли је обим активности проширен у односу на регистровани?

- а) Да б) Не

36. Да ли планирате да региструјете нове активности и када?

- а) Да, када _____ б) Не

37. Колико чланова броји ученичка задруга? _____, од тога:

- 37.1. ученици: _____
37.2. запослени у школи: _____
37.3. родитељи: _____
37.4. спољни сарадници: _____

Г. ЗНАЧАЈ ПРИХОДА ОД ПРОШИРЕНЕ ДЕЛАТНОСТИ И ОД УЧЕНИЧКИХ ЗАДРУГА ЗА ПОВЕЋАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВЕЋУ УКЉУЧЕНОСТ ДЕЦЕ

38. Да ли ваша установа усваја годишњи финансијски план? а) Да б) Не

39. Када је усвојила годишњи финансијски план? /наведите месец/: _____

40. Износ укупних расположивих³⁹ прихода школе по годинама и планирани приходи:

Година	Остварени приходи, у дин.	Година	План, у дин.
2005.		2010.	
2006.		2011.	
2007.			
2008.			
2009.			

³⁹ Од укупних бруто прихода од проширене делатности и рада ученичких задруга одузети износ улагања (материјалне трошкове и друга улагања) за обављање проширене делатности и за рад ученичких задруга.

41. Износ укупних трансфера из буџета и планирана средства, у дин.:

Година	Република Србија	Аутономна Покрајина	Локална самоуправа	Година	Република Србија	Аутономна Покрајина	Локална самоуправа
2005.				2010.			
2006.				2011.			
2007.							
2008.							
2009.							

42. Да ли су предвиђена средства за реализацију Развојног школског програма?

а) Да б) Не

43. Ако су предвиђена средства, да ли имате?

43.1. План прихода:

43.1.1. од проширене делатности:

а) Да б) Не

43.1.2. од ученичких задруга:

а) Да б) Не

43.2. План издатака:

43.2.1. за обављање проширене делатности:

а) Да б) Не

43.2.2. за пословање ученичких задруга:

а) Да б) Не

43.3. На који период се план издатака односи?

43.3.1. На наредну пословну годину

43.3.2. На период дужи од једне пословне године, наведите на колико година: _____

44. Да ли је школа довољно самостална при располагању и коришћењу средстава остварених:

а) обављањем проширене делатности:

а) Да б) Не

б) у ученичким задругама:

а) Да б) Не

45. Ко одлучује о расподели средстава остварених:

а) обављањем проширене делатности, наведите:

б) у ученичким задругама, наведите:

46. Износ укупних прихода од проширене делатности по годинама и планирани приходи:

Година	Остварени приходи, у дин.	Година	План, у дин.
2005.		2010.	
2006.		2011.	
2007.			
2008.			
2009.			

47. Износ укупних⁴⁰ улагања у обављање проширене делатности по годинама и планирана улагања:

Година	Остварена улагања, у дин.	Од тога материјални трошкови	Година	План, у дин.	Од тога материјални трошкови
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

48. Износ укупних прихода ученичке задруге по годинама и планирани приходи:

Година	Остварени приходи, у дин.	Година	План, у дин.
2005.		2010.	
2006.		2011.	
2007.			
2008.			
2009.			

49. Износ укупних улагања у рад ученичке задруге по годинама и планирана улагања:

Година	Остварена улагања, у дин.	Од тога материјални трошкови	Година	План, у дин.	Од тога материјални трошкови
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

50. Износ остварених прихода по другим основама, у дин.:

Година	Донације	Спонзорства	Школарине	Други извори (наведите који)
2005.				
2006.				
2007.				
2008.				
2009.				

⁴⁰ Материјални трошкови и друга улагања.

51. Износ планираних прихода по другим основама, у дин.:

Година	Донације	Спонзорства	Школарине	Други извори (наведите који)
2010.				
2011.				

- Напомена уз питања бр. 52 до 52.6: уколико школа остварује средства само од ученичке задруге, навести укупан износ у првој колони поред година кроз сва питања од ред. бр. 52. до 52.6, а у колони предвиђеној да се унесе процентуални износ унети 100% –

52. Укупно искоришћена средства остварена од проширене делатности школе по годинама и планирана, у дин.

Година	Укупно искоришћено	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Враћено у буџет	Година	Планирано да се искористи	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у%	Планирано да се врати у буџет
2005.				2010.			
2006.				2011.			
2007.							
2008.							
2009.							

– Од тога искоришћено за –

52.1. Употреба средстава од проширене делатности за побољшање услова образовања, по годинама, у дин.

Година	За побољшање услова образовања	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за побољшање услова образовања	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.1.1. За повећање школског простора

Година	За повећање школског простора	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за повећање школског простора	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.1.2. За набавку опреме (опрема за извођење наставе, рачунари и сл.)

Година	За набавку опреме	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за набавку опреме	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.1.3. За набавку наставних средстава (дидактичка средства, уџбеници и сл.)

Година	За набавку наставних средстава	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за набавку наставних средстава	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.1.4. За додатно финансирање плата наставника

Година	За додатно финансирање плата наставника	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за додатно финансирање плата наставника	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.1.5. За додатно финансирање материјалних трошкова школе

Година	За додатно финансирање материјалних трошкова	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за додатно финансирање материјалних трошкова	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.2. Употреба средстава од проширене делатности за исхрану ученика, по годинама, у дин.

Година	За исхрану ученика	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за исхрану ученика	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.3. Употреба средстава од проширене делатности за помоћ социјално угроженим ученицима, по годинама, у дин.

Година	За помоћ ученицима у социјалној потреби	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за помоћ ученицима у социјалној потреби	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.4. Употреба средстава од проширене делатности за финансирање екскурзија, матурских вечери, одлазака на такмичења и сл., по годинама, у дин.

Година	Матурске вечери, екскурзије, такмичења	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за матурске вечери, екскурзије, такмичења	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.5. Употреба средстава од проширене делатности за финансирање стручног усавршавања наставника и стручних сарадника, по годинама, у дин.

Година	Финансирање стручног усавршавања	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за финансирање стручног усавршавања	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

52.6. Употреба средстава од проширене делатности за финансирање других потреба школе и ученика, по годинама, у дин.

Година	Друге потребе школе и ученика (наведите које)	Од тога, средства ученичке задруге, у %	Година	Планирана средства за финансирање других потреба школе и ученика (наведите којих)	Од тога, планирана средства ученичке задруге, у %
2005.			2010.		
2006.			2011.		
2007.					
2008.					
2009.					

Д. ИЗВЕШТАВАЊЕ, КОНТРОЛА ТРОШЕЊА СРЕДСТАВА И ПРАЋЕЊЕ КВАЛИТЕТА ОСТВАРИВАЊА ПРОШИРЕНЕ ДЕЛАТНОСТИ

53. Да ли у примени законске и друге регулативе наилазите на проблеме при обављању проширене делатности и у пословању ученичких задруга? а) Да б) Не

54. Са којим проблемима се најчешће сусрећете?

а) _____

б) _____

в) _____

55. У примени којих закона наилазите на баријере?

а) Закон о јавним набавкама

б) Законска решења везана за располагање државном имовином

в) Други закони и прописи, наведите

---

56. Да ли ваша школа има евиденцију за редовно извештавање о вршењу проширене делатности школе у складу са законском регулативом, и при томе извештавају?

56.1. органа управљања школе:

а) Да б) Не

56.2. Министарства просвете:

а) Да б) Не

56.3. органа локалне самоуправе:

а) Да б) Не

56.4. Министарства финансија у складу са Законом о буџетском систему: а) Да б) Не

57. А ако нема, да ли је евиденција у настајању?

а) Да б) Не

58. Да ли је у протеклом периоду спровођена редовна контрола трошења средстава остварених проширеном делатношћу?

а) Да б) Не

59. Ко контролише трошење средстава остварених од проширене делатности?

а) органи школе, навести који: _____

б) буџетска инспекција

в) просветна инспекција

г) друго, навести који орган: _____

60. Да ли је праћен квалитет?

а) Да б) Не

61. Ко је надлежан за праћење квалитета остваривања проширене делатности?

/наведите/

а) _____

б) _____

в) _____

62. Наведите најмање три критеријума који се користе у праћењу и оцени квалитета остваривања проширене делатности: */наведите их према значају/*

а) _____

б) _____

в) _____

63. Оценом од 1 до 5, при чему је 5 највиша оцена, оцените досадашње остваривање:

а) проширене делатности ваше школе, оцена: _____; коментар: _____

б) рад ученичке задруге, оцена: _____; коментар: _____

64. Које облике проширене делатности сматрате профитабилним?

а) _____

б) _____

в) _____

65. А које не?

а) _____

б) _____

в) _____

Хвала на датим одговорима!

Анекс II: Упитник за испитивање појавних облика, корисности и функционисања проширене делатности школа и ученичких задруга: школе које не обављају проширену делатност и/или немају ученичку задругу

1. Општи подаци о васпитно-образовној установи

Назив	Година оснивања	Оснивач	Врста установе	Укупан број одељења	Укупан број ученика	Укупан број наставника
		1. Реп. Србија 2. Аутономна Покрајина 3. Локална самоуправа	1. Основна 2. Средња стручна 3. Гимназија			

2. Број и врста образовних профила и број ученика /додајте редове према потреби/:

- 2.1. /Образовни профил/: _____ /Број профила/: _____ /Број ученика/: _____
- 2.2. _____; _____; _____
- 2.3. _____; _____; _____
- 2.4. _____; _____; _____
- 2.5. _____; _____; _____
- 2.6. _____; _____; _____
- 2.7. _____; _____; _____
- 2.8. _____; _____; _____
- 2.9. _____; _____; _____
- 2.10. _____; _____; _____

3. Територијална јединица /упишите назив/ Тип насеља /заокружите/

- 3.1. Општина/градска општина: _____
- 3.2. Град: _____
- 3.3. а) Градска средина б) Сеоска средина

4. Особа за контакт:

- 4.1. Име особе/унесите читко штампаним словима/: _____
- 4.2. Функција коју обавља у школи/радno место: _____
- 4.3. Телефон/факс: _____ / _____
- 4.4. E-mail адреса: _____

5. Да ли ваша школа обавља проширену делатност и да ли има основану ученичку задругу?

- 5.1. Ученичка задруга: а) Да б) Не
- 5.2. Други облици организовања проширене делатности: а) Да б) Не

6. Уколико нисте основали ученичку задругу или не обављате нити једну другу активност у оквиру проширене делатности у складу са законом, наведите разлоге који вас у томе спречавају /могуће је заокружити више одговора/:

- а) не постоје материјални услови
- б) не постоје кадровски услови
- в) не постоји развијена идеја о томе да школа може да обавља проширену делатност

- г) не постоји потреба на локалном нивоу
д) законски оквир и процедуре, образложите: _____
ђ) други разлози, навести који: _____

7. Да ли имате сазнање о томе којом би проширеном делатношћу могла да се бави ваша школа?

- а) ученичка задруга
б) школска радионица
в) производња, шта _____
г) продаја, школска продавница или нешто друго, шта _____
д) услужна делатност, шта _____
ђ) изнајмљивање пословног простора школе, у које сврхе _____
е) издавачка делатност, шта _____
ж) друго, шта _____

8. Да ли у наредних годину или две дана планирате да развијете неку од поменутих делатности?

- а) Да б) Не

9. Да ли сматрате да бисте наишли на проблеме/препреке када бисте се одлучили за увођење проширене делатности? а) Да б) Не

10. Ако је одговор на претходно питање „ДА“, наведите који би то били проблеми и препреке:

- а) _____
б) _____
в) _____

11. Да ли сматрате да је ангажовање ученика и запослених у оквиру проширене делатности школа сврсисходно и корисно?

- 11.1. Ангажовање ученика а) Да б) Не
11.2. Ангажовање запослених а) Да б) Не

12. Ако је Ваш одговор на питање 11.1. „ДА“, наведите разлоге које сматрате добрим за ангажовање ученика: /могуће је заокружити више одговора/

- а) ученици имају прилику да стекну практично искуство
б) ученици развијају своје предузетничке потенцијале
в) ученици развијају своје креативне способности
г) подстиче се развијање партнерских односа код ученика
д) остварује се боља сарадња ученика са наставницима и управом школе
ђ) ученици имају могућност да остваре материјалну корист (дневницу, бесплатну храну, плаћену екскурзију, превоз до школе, одлазак на такмичење и сл.)
е) друго, наведите шта _____

13. Ако је Ваш одговор на питање 11.2. „ДА“, наведите разлоге које сматрате добрим за ангажовање запослених: /могуће је заокружити више одговора/

- а) остварује се боља сарадња са ученицима у обављању практичних задатака
б) унапређује се однос између ученика, родитеља и запослених

в) запослени имају могућност да остваре материјалну корист (додатак на основну зараду, превоз до школе, улагање у стручно оспособљавање и сл.)

г) друго, наведите шта _____

14. Ако је одговор на питање 11.1. „НЕ“, шта сматрате основним препрекама за ангажовање ученика? /могуће је заокружити више одговора/

а) смањење радног простора за ученике због изнајмљивања спортских сала/базена/мулти-медијалних учионица и сл.

б) додатно финансирање садржаја који се организују у оквиру проширене делатности школе, од стране:

14.1. Школе

14.2. Ученика и родитеља

14.3. Локалне самоуправе

в) проналажење модалитета за ангажовање ученика млађих од 15 година

г) друго, наведите шта _____

15. Ако је одговор на питање 11.2. „НЕ“, шта сматрате основним препрекама за ангажовање запослених? /могуће је заокружити више одговора/

а) прекомерно ангажовање запослених би нарушавало процес одвијања образовно-васпитног програма

б) увођење проширене делатности не сматрамо профитабилним за нашу установу

в) ненаменско и непрецизно исказано трошење средстава остварених проширеном делатношћу

г) непрецизно исказано располагање и коришћење средстава остварених проширеном делатношћу

д) обављање делатности које нису у потпуности усклађене са законодавним оквиром

ђ) друго, наведите шта _____

16. Какву добробит би остварила ваша школа од проширене делатности? /могуће је заокружити више одговора/

а) унапређење васпитно-образовног рада установе

б) прибављање додатних материјалних средстава

в) унапређење односа ученика, родитеља и запослених

г) унапређење односа са локалном самоуправом

д) унапређење односа са другим локалним установама

ђ) унапређење сарадње са локалним компанијама

е) друго, наведите шта _____

17. Какву добит би остварила локална заједница од проширене делатности?

/могуће је заокружити више одговора/

а) унапређење односа са васпитно-образовним установама

б) унапређење планирања материјалних издатака за васпитно-образовне установе

в) продуктивније ангажовање деце и младих

г) проширену понуду услуга и производа који су резултат обављања проширене делатности школа

д) друго, наведите шта _____

18. Да ли ваша школа учествује у пројектима ради подстицања предузетништва?

18.1. Да

а) „Достигнућа младих” („Junior Achievement Serbia”), од (наведите годину) _____

б) „Омладинско предузетништво” („Business Inovation Program”), од _____

в) Друго, наведите _____, од _____

18.2. Не

19. Унесите свој коментар у вези са проширеном делатношћу школе, дајте препоруке, сугестије и изнесите сва ваша сазнања која би унапредила увођење и организовање проширене делатности у вашој васпитно-образовној установи:

Хвала на датим одговорима!

Анекс III: Обављање проширене делатности и активности ученичких задруга у земљама у окружењу и у Европској унији

Хрватска

Обављање проширене делатности и рад ученичких задруга начелно су регулисани Законом о одгоју и образовању у основној и средњој школи⁴¹. Одредбе које се односе на садржину оснивачког акта школе садрже ставке које се могу применити на обављање проширене делатности. Наиме, према овом закону, оснивачки акт мора да садржи одредбе о делатности установе, начину располагања вишком прихода, покривању мањка прихода, ограничењима везано за стицање, оптерећивање или отуђивање некретнина и друге имовине установе. Уколико у међувремену дође до увођења додатне делатности, школа мора да промени оснивачки акт, и да те измене достави Министарству просвете ради оцене законитости наведених промена. Средства која се добијају обављањем додатне делатности, донацијама и из других извора морају се наменски користити.

Закон такође регулише рад ученичких задруга, тиме што предвиђа могућност њиховог оснивања као облика ваннаставне активности. Производи ученичких задруга могу да се стављају у промет, а прикупљена средства морају да се евидентирају посебно, и могу да се употребе само за рад задруге и унапређење васпитно-образовног рада школе.

„Закон о струковном образовању“⁴² у једном делу такође регулише проширену делатност школа. Он наводи да производи и услуге, који настају као резултат рада установе, могу да се стављају у промет, а уколико се оствари добит, она може да се искористи искључиво за обављање и развој делатности установе, у складу с актом о оснивању и статусом.

Критеријуми и облици остваривања проширене делатности школа се уређују подзаконским актима који се доносе на нивоу жупанија. Примера ради, прописи града Загреба предвиђају да средње школе могу да остварују властите приходе, и то изнајмљивањем простора и опреме, продајом властитих производа и услуга, давањем услуга школских радионица, образовањем уз рад и из рада, обављањем услуга ауто-школа у оквиру школа, из школарина и из осталих прихода⁴³, под условом да то не омета основну делатност. Школе су дужне да тромесечно достављају надлежном градском секретаријату задуженом за послове образовања⁴⁴ извештаје о оствареним приходима и утрошеним средствима по наменама.

Када је реч о процедурама давања у закуп, дефинисане су категорије простора и опреме који могу да се изнајмљују без спровођења тендера. У тим случајевима град унапред дефинише цену закупа, а школа је обавезна да пре закључења уговора, који може да се закључи најдуже на једну годину, затражи мишљење градског секретаријата надлежног за послове образовања. За давање у закуп осталог простора и опреме, који нису поименице категорисани, школе су дужне да спроводе процедуре у складу са Законом о продаји и

---

⁴¹ Закон о одгоју и образовању у основној и средњој школи, „Народне новине“ бр. 87/08, 86/09, 92/2010.

⁴² Закон о струковном образовању, „Народне новине“ бр. 30/09.

⁴³ Програм јавних потреба у средњем школству града Загреба за 2010, „Службени гласник града Загреба“, бр. 27/09.

⁴⁴ Значајно је напоменути да школе извештаје о спровођењу проширене делатности достављају свом оснивачу, односно надлежном органу општине/града, али не и Министарству просвете.

закупу пословног простора⁴⁵ и прописима донетим на нивоу града, којима се детаљније регулишу процедуре и висина закупнине. Пре расписивања тендера, школе су дужне да затраже мишљење од градског секретаријата задуженог за имовинско-правне послове.

Средства остварена на овај начин школа задржава на свом рачуну, и мора их користити за намене које је утврдио школски одбор уз претходну сагласност градског секретаријата надлежног за послове образовања. С тим у вези, средства остварена од давања у закуп просторија и опреме, активности школских радионица, и образовањем уз рад и из рада, могу се искористити за покривање оних трошкова који нису предвиђени буџетом града, као и за побољшање услова за рад школе, и то приоритетно за текуће инвестиционо одржавање објеката, набавку дидактичке и друге опреме, до 80% оствареног прихода, као и за остале потребе, до 20% оствареног прихода. Приходе остварене радом ауто-школа, прикупљањем школарина, и остали приходи, могу се користити за плате запослених који су ангажовани у наведеним активностима, и то до 80% прихода, док се за остале намене, као што су материјални трошкови, гориво и сл., може утрошити до 20% наведених прихода.

Иако оснивач школе мора да пружи одобрење и да му се подносе извештаји о остваривању прихода од проширене делатности, у пракси се бележе одређене неправилности. Документ који се бави ревизијом финансијског пословања средњих школа у Хрватској⁴⁶ показује да се неправилности најчешће односе на остваривање прихода од издавања пословног простора. С тим у вези, уочене су следеће неправилности: давање пословног простора у закуп без спровођења тендера и без сагласности оснивача; цена закупа није одређена у складу с критеријумима које је прописала локална самоуправа; поједине установе нису остваривале приходе од издавања, или нису средства уплаћивана на рачун локалних самоуправа; у случајевима када се каснило с плаћањем закупнине, нису предузимане одговарајуће мере наплате; надлежна тела нису редовно извештавана о оствареним приходима и начину њихове употребе.

Словенија

Главни акт који се бави стицањем сопствених средстава школа јесте Закон о организацији и финансирању васпитања и образовања⁴⁷. Према овом закону, школа може да оснује школски фонд, за финансирање делатности који нису саставни део образовног програма или се не финансирају из буџета, за набавку нестандартне опреме, подизање стандарда наставе и слично. Фонд може да стиче средства из доприноса родитеља, донација, легата, и других извора.

Средства школског фонда се у пракси користе за активности као што су финансирање школских такмичења, екскурзије за најбоље ученике, набавку додатне рачунарске и друге опреме, суфинансирање социјално угрожених ученика (за екскурзије, ужину и сл.), опремање школске библиотеке итд.

---

⁴⁵ Закон о закупу и продаји пословног простора, „Народне новине“, бр. 91/96, 124/97, 174/04, 38/09.

⁴⁶ „Ревизија финансијских извештаја и пословања средњошколских установа“, преузето са:
http://www.ravnatelj.hr/solaris_08.htm.

⁴⁷ Закон о организацији и финансирању vzgoje in izobraevanja, “Uradni list Republike Slovenije“, бр. 12/96, 23/96, 22/2000, 64/01, 108/02, 14/03, 34/03, 55/03, 79/03, 115/03, 65/05, 98/05, 129/06, 16/07, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09.

Општи закон о образовању и васпитању⁴⁸ наводи да школе могу да се, између осталог, финансирају из прихода од давања имовине у закуп и продаје робе и услуга. Наведени закон не садржи друге одредбе које би регулисале обављање проширене делатности или активности ученичких задруга. Закон о стручном образовању⁴⁹ се бави ученичким задругама, које су преименоване у ученичке радионице. Закон наводи да школа може да оснује ученичку радионицу, чији чланови могу бити ученици и запослени у школи. Производи настали као резултат рада радионице, као и практичног рада ученика, могу да се стављају у промет, а начин рада и организовања радионице се уређују општим актом школе.

У августу 2010. године ступила је на снагу уредба која се бави продајом и давањем у закуп имовине у државном власништву⁵⁰. Она предвиђа да се она може дати у закуп кроз јавно надметање или прикупљање понуда, уз претходну сагласност надлежног државног органа, и да се мора објавити јавни позив. Уговором о закупу морају да буду дефинисани период на који се закуп односи, износ закупнине, начин коришћења, чувања и одржавања ствари датих у закуп.

Македонија

Према Закону о средњем образовању⁵¹, јавне школе могу да стичу средства од пружања образовних услуга грађанима, које нису утврђене као потреба и интерес државе, и за које држава не обезбеђује средства. Јавне школе могу да стичу средства и од продаје робе и услуга које су резултат вршења основне делатности, и од других извора, при чему та средства морају да буду намењена за унапређење, осавремењивање и развој школе, о чему се подноси извештај министарству, односно надлежном органу јединице локалне самоуправе.

Закон о основном образовању⁵² само у једном члану садржи одредбе које би могле да се односе на обављање проширене делатности, где наводи да средства за финансирање делатности основног образовања могу да се обезбеде и од других извора (легат, поклон и друго), и да се користе наменски.

У Закону о стручном образовању и обуци⁵³ наводи се да установа за стручно образовање и обуку може да се укључи у комерцијалне и економске активности, а финансијска средства која стекне њиховим обављањем треба да користи за побољшање услова рада у установи.

Децентрализација образовања у Македонији широко је распрострањена. Школе могу да, поред средства из буџета, прикупљају средства и од издавања простора, да остварују друге сопствене приходе (нпр. да обучавају), и да прикупљају донације из иностранства. При томе, за сваки од наведених извора морају да праве одвојене финансијске планове, да отворе одвојене рачуне, и не смеју да трансферишу средства са једног на други рачун.

---

⁴⁸ Општи закон о образовању и васпитању, „Службени лист РЦГ“, бр. 64/02, 31/05, 49/07.

⁴⁹ Закон о стручном образовању, „Службени лист РЦГ“, бр. 64/02, 49/07.

⁵⁰ Уредба о продаји и давању у закуп ствари у државној имовини, „Службени лист ЦГ“, бр. 44/10.

⁵¹ Закон за средното образование, „Службен весник на РМ“, бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08.

⁵² Закон за основното образование, „Службен весник на РМ“, бр. 103/08.

⁵³ Закон за стручно образование и обука, „Службен весник на РМ“, бр. 71/06, 117/08, 148/09.

Студија која се бави анализом финансирања јавних школа у одабраним земљама Југо-источне Европе⁵⁴ показује да школе у Македонији широко користе могућност да остварују сопствене приходе. Примера ради, наводи се да су у 2003. години готово 19% укупног буџета средњошколског образовног система чинили приходи остварени од проширене делатности. У основним школама наведено учешће је било значајно ниже, и износило је 5%.

Европска унија

У државама чланицама Европске уније заступљено је неколико система организовања и финансирања основног и средњег образовања, па се тако и степен децентрализације финансирања образовања, као и могућности јавних школа да остварују додатне приходе, разликују од земље до земље.

Могућности додатног финансирања су, претежно, ограничене на остваривање прихода од издавања простора и на прикупљање донација, при чему, од земље до земље, постоји разлика у нивоу аутономије школа да прикупљају додатне приходе, и могућности да остварене приходе користе⁵⁵. С једне стране су земље попут Италије, и појединих регија Белгије, у којима школе имају потпуну слободу да прикупљају и користе приватне фондове (било да је реч о донацијама или средствима од изнајмљивања простора); на супротној страни је Исланд, у коме јавним школама уопште није дозвољено да користе друге фондове изван буџетских. Системи у осталим земљама Европске уније се налазе између наведена два модалитета.

У већини земаља прикупљање донација или тражење спонзорстава је флексибилно регулисано, и школе имају прилично широку слободу да прикупљају ове фондове. И када је реч о изнајмљивању имовине, школе у многим земљама ЕУ су потпуно или у значајној мери аутономне у доношењу овакве одлуке, али обично постоје неки услови који морају да се испуне. Примера ради, у Словенији школске просторије не могу да се изнајмљују за политичка окупљања, док у Италији просторије могу да се изнајмљују само за активности које су компатибилне с васпитно-образовном делатношћу школе. Такође, постоје земље у којима су процедуре прибављања сагласности надлежног државног органа захтевније; или земље, као што је Луксембург, где школама уопште није дозвољено да изнајмљују простор.

И у случајевима када школе могу потпуно или релативно самостално да одлучују о прикупљању донација и изнајмљивању простора, то не значи да могу самостално да одлучују и о томе како ће да располажу тим новцем. У начелу, школе релативно самостално могу да одлучују о набавци имовине, док су могућности да прикупљена средства користе за запошљавање особља ограничене. Примера ради, у Литванији, Португалији и Шкотској јавне школе имају аутономију да одлучују о коришћењу приватних извора финансирања за набавку покретне имовине и запошљавање ненаставног особља; у Естонији и Шпанији само за куповину покретне имовине; док је у Чешкој и у том случају потребно да се прибави одобрење надлежног државног органа. Либералнији систем је заступљен у Летонији, где школе самостално доносе одлуку о набавци покретне и непокретне имовине и о ангажовању наставног особља; док је најригорознији систем заступљен на Малти, где школе уопште немају аутономију да доносе одлуке о трошењу средстава.

---

⁵⁴ Bischoff (2009).

⁵⁵ За преглед праксе у појединим земљама чланицама Европске уније је коришћена следећа публикација: Eurydice (2007).

Када је реч о могућности да се у оквиру јавних школа обављају комерцијалне активности (производне и/или услужне), оне су, обично, везане за рад ученичких задруга и ученичких компанија⁵⁶. Међутим, главни циљ њиховог организовања није профитне већ едукативне природе, будући да се ове организације препознају као начин да се ученици подуче предузетничким вештинама. Ове активности могу да се организују у различитим формама, да се спроводе као део наставног програма или као ваннаставна активност, да се обављају у просторијама школе или неке фирме итд. У ученичким задругама и њиховим компанијама наставници се не ангажују непосредно, већ само координишу рад ученика, а често је заступљена сарадња са појединим невладиним организацијама и бизнис сектором, који пружају саветодавну и/или финансијску подршку. Уколико се остварује профит, он се дели између чланова или даје у хуманитарне сврхе, и школска управа нема утицаја на његову расподелу.

Међутим, активности ученичких задруга и ученичких компанија у многим земљама наилазе на проблеме у раду, због нејасног правног статуса. Извештај Европске комисије (European Commission 2005) препоручује да се ове организације пре свега посматрају као наставни метод, а не као профитни пословни ентитети, те да се на основу тога дефинишу правила везано за њихову регистрацију, вођење књига, порески третман итд., која, с једне стране, треба да олакшају њихов рад, али и да, с друге стране, онемогуће стварање нелојалне конкуренције бизнис сектору. Примера ради, у Норвешкој ученичке компаније су ослобођене плаћања пореза на додату вредност, и, у случају да остваре профит до одређеног износа, нису у обавези да плаћају порез на добит. У Немачкој ученичке компаније и ученичке задруге обично улазе у уговорни однос са школом или неком институцијом (обично невладином организацијом) изван школе, под чијим окриљем су у могућности да послују⁵⁷.

Пример бивших социјалистичких земаља, које су постале нове чланице Уније, у одређеној мери одудара од претходно наведених примера, који су претежно везани за „стар-ије“ чланице Европске уније. ове земље су, током транзиције, покретале реформе својих образовних система, које су укључивале и децентрализацију финансирања образовања. Децентрализација је у већини случајева увела могућност да школе стичу сопствена средства како би унапредиле васпитно-образовни рад, будући да средства алоцирана из централног и/или локалних буџета често једва да су довољна за покривање оперативних трошкова. Пример праксе у овим земљама може да буде нарочито релевантан за Србију⁵⁸.

Могућност да школе остварују сопствене приходе је заступљена у свим новим чланицама Европске уније, али чини се да је мотивација школа да то и чине много одређена тиме да ли могу да, уз консултацију са надлежним државним органима, располажу оствареним средствима, или их морају уплаћивати у буџет. С тим у вези, постоји неколико модела који су заступљени: да школе саме располажу оствареним средствима; да уплаћују остварена средства у буџет (нпр. Литванија и Естонија); да задржавају остварена средства, али да им

---

⁵⁶ Ученичке компаније се могу дефинисати као „педагошко средство засновано на практичном искуству вођења комплетног пословања предузећа у интеракцији са спољном средином (нпр. бизнис сектором или локалном заједницом)“. У питању су пројекти који трају до једне године. Током наведеног периода настоји се да се пређе комплетан пут пословања предузећа, од процедура везано за оснивање, израде бизнис плана, набавке, продаје, промоције, књиговодства и др. пословних активности, до израде завршног рачуна и „затварања“ предузећа. Извор: European Commission (2005).

⁵⁷ Више о активности ученичких компанија у Немачкој видети у Лиебел (2009).

⁵⁸ Коришћени су следећи извори: Bischoff (2009) и Masson (2005).

и одређени део прилива из буџета буде умањен (нпр. Словачка). Када је реч о коришћењу средстава од проширене делатности, у већини случајева је прописано да наведена средства морају да се користе за унапређење васпитања и образовања. Међутим, у пракси се то често своди на покривање трошкова који би требало да буду покривени из буџетских средстава, као и на побољшање плата запосленом наставном особљу.

Пример земље у којој су децентрализација образовања и фискална децентрализација утицале на побољшање финансијских перформанси школа је Бугарска. У Бугарској је 2004. године, у оквиру свеобухватног програма фискалне децентрализације, уведен тзв. делегирани буџетски систем, и то најпре као пилот-програма у одређеном броју општина, да би од 2008. године почео да се примењује у свим школама⁵⁹. Када је реч о образовном систему, то је значило да су вођење школе, финансирање и организација рада делегирани са нивоа општине на ниво школског одбора, који је тиме преузео и одговорност за резултате својих одлука. Тако, школе имају сопствене рачуне, праве сопствене буџете и слободни су да изнајмљују простор и опрему који се не користе. Анализе показују да је овај систем довео до побољшања финансијске ефикасности и транспарентности у школама⁶⁰. Наиме, школе су почеле више да се труде да делотворно троше средства алоцирана из буџета, јер све уштеде које остваре се не враћају у буџет већ остају на рачуну школе; због повећаног нивоа одговорности, школе далеко ревносније покривају сопствене трошкове; такође, школе су више мотивисане да остварују додатне приходе.

---

⁵⁹ Функционисање система „делегираног буџета“ у школама у Бугарској детаљније је описано у World Bank (2010) и Bischoff (2009).

⁶⁰ У извештају World Bank (2010), стр. 5, наводи се да ове реформе јесу значајно унапредиле оквир за финансирање и управљање у школама, али да и даље недостају мере које треба да побољшају квалитет образовања.

Преглед регулативе везано за обављање проширене делатности и активности ученичких задруга

Држава	Проширена делатност		Ученичка задруга	
	Закон	Опис	Закон	Опис
Србија	Закон о основама система образовања и васпитања	Проширена делатност је друга делатност школа, која је у функцији образовања и васпитања, али која не ремети основну делатност. Облици проширене делатности су: давање услуга, производња, продаја и друге делатности. Средства могу да се користе за унапређење услова васпитања и образовања. Запослени могу да се ангажују ако се тиме не нарушава образовно-васпитни рад, а ученици само ако су старији од 15 година, и то у оквиру наставе. Одлуку о проширењу доноси орган управљања школе, и она мора да садржи план прихода и издатака, начин ангажовања запослених и ученика, и план коришћења средстава. Министарство просвете даје сагласност на проширење делатности и води одговарајући регистар.	Закон о основној школи	Ученичка задруга може да се оснује у склопу ваннаставних активности ученика. Њен рад регулише статут школе. Остварени приходи се воде на одвојеном рачуну, и могу да се троше за проширење материјалне основе рада задруге, екскурзије и награде члановима, као и за унапређење образовно-васпитног рада у школи.
			Закон о средњој школи	Ученичка задруга може да се оснује у склопу ваннаставних активности, а правила рада се утврђују статутом школе. Остварена средства користе ученици школе.
Босна и Херцеговина	Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини	Школе имају право да обављају комерцијалну делатност, нарочито у контексту стручне обуке. Делатност одобрава школски одбор на основу		

	Оквирни закон о средњем стручном образовању	<p>плана наставничког већа, а уз сагласност надлежног министарства. Школа располаже приходом и користи га за сопствене потребе.</p> <p>Наводи се да се надлежности и одговорности везано за финансирање уређују законима и другим прописима ентитета, кантона и Брчко Дистрикта.</p>		
Хрватска	<p>Закон о одгоју и образовању у основној и средњој школи</p> <p>Закон о струковном образовању</p>	<p>Увођење додатне делатности собом носи промену оснивачког акта, за шта Министарство просвете мора да да одобрење. Остварена средства морају наменски да се користе.</p> <p>Производи и услуге, који су резултат рада, могу да се стављају у промет, а уколико се оствари добит, она може да се користи искључиво за обављање и развој установе; Оснивач школе (град или општина) мора да да одобрење за обављање проширене делатности. Оснивачу се подносе и извештаји о оствареним приходима.</p>	Закон о одгоју и образовању у основној и средњој школи	Ученичке задруге могу да се организују као облик ваннаставне активности. Производи рада задруге могу да се стављају у промет. Остварена средства морају посебно да се евидентирају, и да се користе скључиво за рад задруге и унапређење васпитно-образовног рада школе.
Црна Гора	Општи закон о образовању и васпитању	Један од извора финансирања школа може да буде издавање имовине у закуп и продаја робе и услуга.	Закон о стручном образовању	Чланови ученичке задруге (која је преименована у ученичку радионицу) могу да буду запослени у школи и ученици. Начин рада и организо-

				вање су уређени општим актом школе. Производи који су резултат рада радионице или практичног рада ученика могу да се стављају у промет.
Македонија	<p>Закон о основном образовању</p> <p>Закон о средњем образовању</p> <p>Закон о стручном образовању и обуци</p>	<p>Школе могу финансијска средства да обезбеде и из других извора, и морају наменски да их користе.</p> <p>Школе могу да пружају образовне услуге грађанима, да продају производе и услуге који су резултат вршења основне делатности, и да стичу средства из других извора. Средства морају да се употребе за унапређење, осавремењивање и развој школе. Извештаји се подносе Министарству просвете, односно надлежном органу локалне самоуправе.</p> <p>Установа може да се укључи у комерцијалне и економске активности, а остварена средства мора да користи за побољшање услова рада.</p>		

Словенија	Закон о организацији и финансирању васпитања и образовања	Школа може да оснује школски фонд, који средства може да стиче из доприноса родитеља, донација, легата и других извора. Средства могу да се користе за финансирање делатности које нису саставни део образовног програма или се не финансирају из буџета, за набавку нестандардне опреме, подизање стандарда наставе и слично.		
-----------	---	--	--	--

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.83(497.11)
37.017.7-057.874(497.11)
159.923.5-057.874(497.11)
37.064.3(497.11)
37.014.543(497.11)

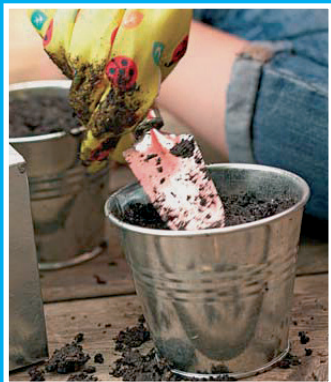
ДИНКИЋ, Миросинка, 1944-

Ученичке задруге и проширена делатност
школа у циљу повећања квалитета образовања
и веће социјалне укључености школске деце у
Републици Србији : Србија, земље Европске
уније и земље у окружењу / Миросинка
Динкић, Косовка Огњеновић, Александра
Бранковић. - Београд : Институт економских
наука, 2011 (Београд : УДБ група). - 171 стр.
: граф. прикази, табеле ; 24 cm

"Ова монографија је део истраживачких
пројеката под шифрама 47009 (Европске
интеграције и друштвено-економске промене
привреде Србије на путу ка ЕУ) и 179015
(Изазови и перспективе структурних промена у
Србији: Стратешки правци економског развоја и
усклађивање за захтевима ЕУ) ... "--> прлим
стр. - Тираж 200. - Анекси: стр. 143-171. -
Abstract. - Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 978-86-80315-87-4

1. Огњеновић, Косовка, 1969- [аутор] 2.
Бранковић, Александра, 1976- [аутор]
а) Ученичке задруге - Србија б) Ученици -
Социјализација - Србија с) Школство -
Финансирање - Србија
COBISS.SR-ID 187396620

...Ову монографију, као прву те врсте код нас, треба посматрати у светлу генерисања нових, већих студија и промотера партнерстава између самих ученичких задруга, те између ученичких задруга и субјеката из других сектора. С обзиром да је покренула многа важна питања и указала на лимитирајуће факторе у овој области, може да послужи и буде од користи Влади Републике Србије, Министарству просвете и науке, образовним и другим институцијама у сагледавању развојних могућности ученичких задруга и проширене делатности основних и средњих школа...

Из рецензије проф. др Мирјане Радовић Марковић,
редовног члана међународних академија наука WAAS и EMAAS

...Монографија о ученичким задругама и проширеној делатности школа у циљу повећања квалитета образовања и веће социјалне укључености школске деце у Републици Србији је прва свеобухватна монографија која се бави изучавањем ових облика проширене делатности код нас. У монографији се комбинује теоријски приступ са емпиријским истраживањем које је спроведено да би се спознао начин на који функционишу ученичке задруге и проширена делатност у пракси...

Из рецензије проф. др Тинде Ковач Церовић,
Одељење за психологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

...Овако конципирана монографија представља кључни документ за доносиоце одлука, али и за све стручњаке који се баве развојем образовања...

Из рецензије доц. др Искре Максимовић,
ФЕФА, Универзитет Сингидунум

Влада Републике Србије
Министарство
просвете и науке
www.mp.gov.rs

Тим за социјално укључивање
и смањење сиромаштва
www.inkluzija.gov.rs
www.srbija.gov.rs

